

T.C.

**RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**HZ. NÛH KISSASINI SÎRET BAĞLAMINDA
OKUMAK
(Yüksek Lisans Tezi)**

Zekiye Sena KÜÇÜKVAR

**Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU
Danışman**

**RİZE
2020**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalında, Zekiye Sena KÜÇÜKVAR tarafından hazırlanan *Hz. Nûh Kıssasını Sîret Bağlamında Okumak* başlıklı bu çalışma, 10/01/2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU

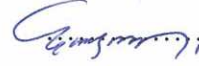
Kabul/~~Red~~

Üye: Doç. Dr. Muhammet YILMAZ

Kabul/~~Red~~

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Enes BÜYÜK

Kabul/~~Red~~

3.2.2020

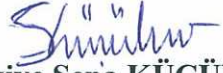

Doç. Dr. Ahmet YANIK

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Bu tezdeki bütün bilgileri etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yaptığımı bildiririm. İfade ettiklerimin aksi ortaya çıktığında ise her türlü yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ederim. **10/01/2020**

Zekiye Sena KÜÇÜKVAR

ÖN SÖZ

Her metin olduğu ortamın izlerini taşıdığı gibi Kur'ân'ı Kerîm de nazil olduğu ortamın izlerini bünyesinde barındırır. Bu açıdan Kur'ân-ı Kerîm'in doğrudan hitap ettiği insanların zihninde, kıssaların ne anlam ifade ettiğini bilmek önem arz etmektedir. Kur'an kıssalarını anlama çabalarından biri olan bu çalışmada, Hz. Nûh kıssası, Hz. Peygamber ve ilk muhatapları başta olmak üzere dönemin dini, sosyal ve kültürel yapısı etrafında anlaşılmaya çalışılmıştır. Çünkü kıssaları nazil olduğu dönem bağlamında anlamak mahiyetini kavramak açısından önemlidir. Bu doğrultuda anlamak ve anlamlandırabilmek hayata adapta edebilme açısından da elzemdir.

Giriş bölümünde dış bağlamla ilintili olarak kıssa-sîret ilişkisinin imkânını ortaya koymaya çalıştık ve örnekler sunduk. İki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde kıssaların genel özellikleri hakkında metodolojik bilgiler sunarak Kur'an kıssalarının tekrarlanması, kaynağı ve tarihsel gerçekliğiyle ilgili meseleler hakkında da bilgi verdik.

İkinci bölümde Hz. Nûh kıssasının detaylarına ilişkin âyetlerin yer aldığı sûrelerin, nüzul zamanlarını tespit etmeye çalıştık. Risâletin ilk on üç yılını kapsayan Mekke dönemini, tarihsel süreç içinde öne çıkan olaylara nispetle dört döneme ayırdık. Hz. Nûh kıssasına ilişkin ilgili âyetleri bu dönemlerin muhtevasına yerleştirdik. Bu şekilde Hz. Nûh kıssası paralelinde, on üç yıllık Mekke döneminin genel atmosferi ve Hz. Peygamberle beraberindekilerin Mekkeli müşriklerle verdiği mücadeleyi, kimi zaman doğrudan tespitlerle kimi zamanda benzer yönleriyle ortaya koymaya çalıştık.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmam boyunca yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU'na şükranlarımı sunar, katkılarından dolayı Doç. Dr. Muhammet YILMAZ ve Dr. Öğr. Üyesi Enes BÜYÜK'e teşekkür ederim. Ayrıca maddi ve manevi desteklerini her zaman hissettiğim annem Mehtap KÜÇÜKVAR ve babam Erdal KÜÇÜKVAR'a teşekkürü bir borç bilirim.

Zekiye Sena Küçükvar

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	2
ETİK BEYAN	3
ÖN SÖZ.....	4
İÇİNDEKİLER.....	5
ÖZET	7
ABSTRACT	9
KISALTMALAR	11
GİRİŞ.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARI

1.1. KUR'AN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ	24
1.1.1. “Kıssa” Kelimesinin Lügavi ve İstılahi Anlamı	25
1.1.2. Kur'an Kıssalarının Anlatılma Maksatları	29
1.1.2.1. İman Esaslarını İspat Edip Açıklama	30
1.1.2.2. İnsanların İbret Almalarını Sağlama	32
1.1.2.3. Bütün Peygamberlerin İslam'ı Tebliğ Ettiğini Gösterme....	33
1.1.2.4. Hz. Muhammed'e ve Müminlere Moral Verip Motive Sağlama	34
1.1.2.5. İnsanları Şeytanın Hile ve Tuzaklarından Sakındırma	36
1.1.3. Kur'an Kıssalarının Tekrarlanması	37
1.1.4. Kur'an Kıssalarının Kaynağı Meselesi	40
1.1.5. Kur'an Kıssalarının Tarihsel Gerçekliği	43

İKİNCİ BÖLÜM

KISSA- SİRET BAĞLAMINDA HZ. NÛH KISSASI

2.1. HZ. NÛH VE KAVMÎ HAKKINDA MEKKÎ SÛRELERDE NAZİL OLAN ÂYETLER	50
2.1.1. Davetin İlk Dönemlerinde Nazil Olan Âyetler (Risâletin 1-5. Yılları).....	51

2.1.1.1. Hâkka Sûresi 11-12. Âyetler	54
2.1.1.2. Meryem Sûresi 58. Âyet	56
2.1.2. Habeşistan Hicreti Başladıktan Sonra Nazil Olan Âyetler (Risâletin 5-7. Yılları).....	58
2.1.2.1. Necm Sûresi 50-52. Âyet	59
2.1.2.2. Kâf Sûresi 12-14. Âyetler	61
2.1.2.3. Kamer Sûresi 9-16. Âyetler	63
2.1.2.4. Sâd Sûresi 12-14. Âyetler	67
2.1.3. Boykot Zamanında Nazil Olan Âyetler (Risâletin 7-10. Yılları)	69
2.1.3.1. Şu'arâ Sûresi 105-122. Âyetler	71
2.1.4. Mekkî Dönemin Son Yıllarında Nazil Olan Âyetler (Risâletin 10-13. Yılları).....	75
2.1.4.1. Yûnus Sûresi 71-73. Âyetler	79
2.1.4.2. Hûd Sûresi 25-49. Âyetler	82
2.1.4.3. Sâffât Sûresi 75- 82. Âyetler	93
2.1.4.4. Mü'min Sûresi 5-6. Âyetler	95
2.1.4.5. Şûrâ Sûresi 13. Âyet	97
2.1.4.6. Zâriyât Sûresi 46. Âyet	98
2.1.4.7. Nûh Sûresi 1-28. Âyetler	99
2.1.4.8. Mü'minûn Sûresi 23-30. Âyetler	109
2.1.4.9. A'râf Sûresi 59-64. Âyetler.....	114
2.1.4.10. Ankebût Sûresi 14-15. Âyetler	116
SONUÇ	119
KAYNAKÇA	123
EKLER	130
Ek-1: Nüzûl Sırasına Göre Tertip Olunmuş Hz. Osman Mushafındaki Sûreler	130
ÖZ GEÇMİŞ.....	131

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ana Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Tez Türü: Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU

Hazırlayan: Zekiye Sena KÜÇÜKVAR

Yıl: 2019

Sayfa Sayısı: 131

ÖZET

HZ. NŪH KISSASINI SİRET BAĞLAMINDA OKUMAK

Kur'an kıssalarını sîret bağlamında okumanın imkânına dayanan bu çalışma, Hz. Nûh kıssasını sîret bağlamında okuma çabasının bir ürünüdür. Çalışmada öncelikle Hz. Nûh ve kavmiyle alakalı âyetler tespit edilmiştir. Daha sonra âyetlerin yer aldığı sûrelerin, nüzûl zamanlarını tespit edebilmek için İzzet Derveze ve Câbirî'nin de esas aldığı kronolojik tertip dikkate alınmıştır. Ancak sîret-nüzûl ilişkisi gözetilerek siyer kaynaklarıyla birlikte yürütülen okuma sonucunda sûrelerin konumlandırılmasında yer yer değişiklikler yapılmıştır. Mekke döneminde nazil olan sûrelerle sınırlı olan çalışmamızda, Mekke döneminde öne çıkan olaylar temel alınmış, bunlar dört başlık altında sistematize edilmiştir. Her bir dönem hakkında müstakil bilgi verildikten sonra Hz. Nûh kıssasıyla ilgili detaylara yer veren âyetler, dönemin şartları da gözetilerek Allah Rasûlü'nün sîreti bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışmada Hz. Nûh kıssasıyla Hz. Peygamber dönemindeki olaylar arasında bir ilişkinin olup olmadığını araştırmak ve eğer varsa bu ilişkinin mahiyetini ortaya koymak amaçlanmıştır. Nitekim kıssa-sîret münasebetiyle yürütülen okuma üslûbuyla Hz. Nûh'un peygamberlik vazifesini ifa ederken müşrik kavmiyle yaşadığı birçok maddi ve manevi tecrübelerin, yıllar sonra Hz. Muhammed ve Mekkeli müşrikler arasında da cereyan ettiği görülmüştür. Bunun bir göstergesi olarak Mekke döneminde haber verilen kıssa detaylarında Nûh kavminin, Hz. Nûh'u yalanlaması dolayısıyla helaka duçar oldukları haber

verilerek Mekkeli müşrikler zımnen tehdit edilirken, Hz. Peygamber'in ve Müslümanların maruz kaldığı her türlü zulme karşı sabır göstermeleri tavsiye edilmiştir. Bu açıdan haber verilen hayatla yaşanan hayatın benzerliği muhatabın mesajı anlamasına katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bağlam, Kıssa, Kur'an, Nûh, Sîret.

Recep Tayyip Erdogan University Graduate School of Social Sciences

Department: Basic Islamic Sciences

Thesis Type: Master Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Mustafa HOCAOĞLU

Author: Zekiye Sena KÜÇÜKVAR

Year: 2019

Pages: 131

ABSTRACT

READING THE PARABLE OF HZ. NŪH IN THE CONTEXT OF SİRET

The study based on the potentiality of reading the Qur'anic parabales (qışşas) within the context of sîret is the product of struggling to read the Nūh's qışşa on the basis of sîret. At the first instance, the Qur'anic verses regarding the Prophet Nūh and his peoples are attempted to identify. The chronological order, upon which Izzet Derveze and Jābirī predicated, is applied to determine the times in which the sūras of the verses were revealed. Nonetheless, some changes related to the positioning of sūras have been made with the consequence of the reading that takes into consideration the relationship between sîret and nuzūl. Within the study based upon the sūras that were revealed in Mecca, the featured events in the Mecca period have been applied as the basis of evaluating the relationship between sîret and nuzūl, and these events have been categorised under four titles. Presenting specific information related to each period, the verses related to the Nūh's qışşa were evaluated within the context of the sîret of the Messenger of Allah, thereby considering the conditions of that period.

The study aims to analyse whether there is a relationship between the qışşa regarding the Prophet Nūh and the events that occurred in the course of the Prophet Muhammad. If so, it is also intended to provide an insight into the nature of this relationship. Many difficulties, challenges and hardships that the Prophet Nūh had experienced while conveying the message of Allah to his peoples occurred within the relationship between the Prophet Muḥammad and Meccan

polytheists. To put an example, the details regarding the Nūḥ's qisṣa revealed in the Mecca period tacitly warn the Meccan polytheists by referring to the perishment of the people of Nūḥ because of their impugment of Nūḥ. Additionally, patience was recommended to the Prophet and the Muslims in the face of all kinds of persecutions and oppressions. In this respect, the similarity between the life reported and the life experienced will contribute considerably to the understanding of the revealed text by its audiences.

Key Words: Context, Parable, Qur'an, Nūḥ, Siret

KISALTMALAR

b.	İbn oğul/oğlu
bk.	Bakınız
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
H.z.	Hazreti
İFAV	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAV	İslâmî İlimler Araştırma Vakfı
ö.	Ölümü
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme eden
t.y	Basım tarihi yok
v.dğr.	Ve diğerleri
y.y.	Yayıncı bilinmiyor

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Bir metni en iyi anlamamanın yolu, kelimeler ve cümleler arasında anlam ilişkisi kurmanın yanı sıra metnin vücut bulduğu dönemin dini, sosyal ve siyasi yapısını bilmekten geçer. Bu bakış açısından yola çıkarak Kur'an kıssalarını nüzûl dönemini göz önünde bulundurarak okumak, doğru okuma ve anlama biçimlerinden denilebilir.

Kıssaların nazil oldukları dönemde vuku bulan olaylarla uyum içerisinde oldukları iddia edilebilir. Kur'an âyetlerinin tek bir seferde değil de yirmi üç senede bölüm bölüm nazil olması ve Kur'an'da her peygamberin hayatının tamamının değil de belli kesitlerinin yer alması bunun en önemli göstergesidir. Bu izahlar, kıssaları yalnızca nüzûl dönemine hapsetmek olarak da algılanmamalıdır. Kur'an her döneme hitap etme niteliğine sahip olduğundan hem indiği dönemdeki olaylara hem de gelecekte cereyan edecek benzeri olaylara ışık tutabilir. Bu doğrultuda Kur'an'ın her dönemdeki muhataba bilinç kazandırmayı amaçladığı söylenebilir.

İnsanlığın ikinci atası olarak bilinen Hz. Nûh, Kur'an'da bildirildiği kadarıyla belli bir kavme gönderilen ilk peygamberdir. Kur'an'da Hz. Nûh ve kavmi arasında yaşananlar muhataba teferruatlı bir şekilde haber verildiğinden kıssa detaylarına vakıf olmak mümkündür. Bu durum Hz. Nûh'un tevhid mücadelesiyle Hz. Muhammed'in sîretindeki mutabakatlığı gözler önüne serdiğinden çalışmamızda Hz. Nûh kıssası tercih edilmiştir.

Kıssaların genel anlamda, Hz. Peygamber ve beraberindekileri teselli edip moral ve motivasyon sağlamak gibi bazı hedefleri vardır. Çünkü kıssalar; Hz. Peygamber'in, müminlerin, müşriklerin, Yahudilerin ve Hristiyanların hayatında doğrudan karşılık bulan mesajlar içermektedir. Bu doğrultuda bu çalışmada Hz. Nûh kıssasını, Hz. Peygamber ve beraberindekilerin yaşadıkları tecrübelerle paralel bir şekilde okumak ve değerlendirmek esas alınmıştır. Bu araştırmanın temel problemi Hz. Nûh kıssasıyla Hz. Peygamber dönemindeki olaylar arasında bir ilişkinin olup olmadığını irdlemek ve eğer varsa bu ilişkinin mahiyetini

ortaya koymaktır. Araştırmanın bu temel problemine bağlı olarak ayrıca şu sorularında cevabı aranacaktır: Hz. Nûh ve beraberindekilerin kurtuluşunu simgeleyen gemi, sîret profilinde neyi ifade etmektedir? Hz. Nûh, göz bebeği olan ama aynı zamanda davetine bir türlü icabet etmeyen evladını ardında bıraktığı gibi Hz. Peygamber'in de din birliği kurmak isteyip de kifâyetsiz kaldığı akrabası olmuş mudur? Hz. Nûh'un, kavmine yönelik *“Birlik olun, bana ne istiyorsanız yapın ve mühlet de vermeyin”* (Yûnus 10/71) şeklindeki meydan okuması VII. yüzyıl Mekke'sinde Hz. Muhammed ve müşriklerin ilişkisinde nerede durmaktadır? Gemi yapıldığında Hz. Nûh'la alay edenlere karşı tavsiye edilen sabrın, Hz. Peygamber'in hayatındaki somut örnekleri nelerdir? Hz. Peygamber için türlü türlü planlar yapıp canına kast etmeyi göze alanlara hitaben Hz. Nûh kıssası üzerinden bunun başarıya ulaşamayacağı nasıl haber verilmiştir? Çalışmada Hz. Nûh kıssasının, mahiyetinde neye tekabül ettiği ve ne gibi hikmetlere mebni olduğunu tespit etmek için bu ve benzeri sorulara cevap vermek amaçlanmıştır.

Tefsir alanında kıssalarla ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalarda ya birden çok kıssanın ele alınmasıyla mukayeseli bir okuma yapılmış ya da tek bir kıssa ile ilgili detaylı bilgiler verilmiştir. Ancak kıssalarla Hz. Peygamber dönemi arasındaki ilişkiler üzerinde duran çok fazla çalışma yoktur. Bu alanda yapılan nadir çalışmalardan birisi Mahmut Ay'a aittir. O da Hz. Mûsa kıssasını Hz. Peygamber dönemiyle irtibatlandırarak bir çalışma ortaya koymuştur. Dolayısıyla diğer kıssalarla Hz. Peygamber'in yaşadığı dönem arasında ilişki kurmak için diğer kıssalar üzerinde de çalışmaların yapılması gerekir. Nitekim bizim yapacağımız çalışma literatüre bu açıdan bir katkı sağlayacaktır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok peygamber kıssası yer almaktadır. Bütün peygamber kıssalarını tek bir çalışmada ele almak çok kapsamlı bir eser ortaya çıkaracağı için bu çalışmada sadece Hz. Nûh kıssası sîret bağlamında ele alınmaya çalışılacaktır. Bu çalışma da Hz. Nûh ve kavminin hangi bölgede yaşadığı, tufanın evrensel boyutta mı yoksa bölgesel boyutta mı olduğu, tufan sonrasında geminin

karaya oturduğu Cûdi Dağı'nın nerede olduğu gibi meselelere yer verilmeyecektir.

Hz. Nûh kıssasıyla ilgili âyetler hem Mekke döneminde hem de Medine döneminde nazil olmuştur. Medine döneminde Âl-i İmrân 3/33, el-Ahzâb 33/7, el-Hadid 57/26, et-Tevbe 9/70 olmak üzere beş sûrede Hz. Nûh'a ismen atıf yapılmış, et-Tahrîm 66/10. âyette Hz. Nûh'un hanımının inkârcılardan olduğu bildirilmiş olup bunun haricinde kıssayla ilgili detaylara yer verilmemiştir. Bu sebeple Hz. Nûh kıssasının neredeyse tüm detaylarının Mekke döneminde nazil olan sûrelerde haber verilmesinden dolayı konumuz bu sûrelerdeki âyetlerle ve buna paralel olarak risâletin ilk on üç yılıyla sınırlandırılacaktır.

Araştırmanın Yöntem ve Kaynakları

Çalışmamızda ele aldığımız araştırmanın ana konusu, kıssa-sîret münasebeti olması dolayısıyla Mekke döneminde cereyan eden olaylar ve genel atmosferi, tasviri bir metodla ortaya koymak âyetlerin ve Mekke ortamının daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacaktır. Diğer yandan da Hz. Nûh kıssasına ilişkin âyetlerin müfessirlerin görüşleri etrafında tahlil edilmesi, kıssanın bağlamla ilişkilendirilmesi açısından elzemdir. Tahlilin sağlanabilmesi değerlendirme aşaması içinde önemlidir. Çünkü bu sayede Mekke döneminde yaşananlarla Hz. Nûh kıssasıyla ilgili âyetler arasında münasebet kurulabilir ve çıkarımlar yapılabilir. Çalışmamızda da bu şekilde mukayeseli bir yöntemle Hz. Nûh kıssasıyla Hz. Peygamber dönemi arasındaki benzerlikleri tespit ederek yaklaşımlarımızı ortaya koymaya gayret edeceğiz.

Araştırmamızla ilgili meseleleri giriş ve bunun haricinde iki ayrı bölümde ele almayı uygun bulmaktayız. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı ve önemine yer vermenin yanı sıra araştırmanın kapsam ve sınırlılıklarına, yöntem ve kaynaklarına yer verilecektir. Yine giriş bölümünde asıl konumuza temel olması açısından Kur'an kıssalarının sîret portföyünde okumanın imkânı ortaya konulmaya çalışılacaktır. Bunu yaparken de bağlamın ne olduğu ve nasıl bir öneme sahip olduğu Kur'an'dan örneklerle delillendirilecektir.

Birinci bölümde Kur'an kıssalarıyla ilgili genel bir fikir sahibi olunması açısından kıssanın lügavi ve istilahi anlamına, muhataba sunulustaki bazı

amaçlarına, kıssaların tekrarlanması, kaynağı ve tarihsel gerçekliğine ilişkin meselelere yer verilecektir.

İkinci bölümde Hz. Nûh kıssasını Hz. Peygamber dönemiyle ilişkilendirmek bölümün esas meselesini teşkil etmektedir. Mekke dönemini davetin ilk dönemi, Habeşistan hicretinden sonraki dönem, boykot dönemi ve Mekke'nin son yılları olmak üzere dört döneme ayıracağız. Hz. Nûh kıssasıyla ilgili âyetlerin yer aldığı sûrelerin Mekke döneminde ne zaman nazil olduklarına dair esas aldığımız kronolojik tertibi çalışmamızın sonuna ekleyeceğiz. Fakat ilgili âyetlerin siyer kaynaklarıyla birlikte okunmasından dolayı krolojik tertipte değişiklikler kaçınılmaz olacaktır. -Bu değişiklikleri yaparken Mahmut Ay'ın *Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak* adlı eserindeki sûre kronolojisi de göz önünde bulundurulacaktır.- Bu şekilde kıssa detayları siyer kaynakları ve müfessirlerin değerlendirmeleri ışığında risaletin ilk on üç yılıyla ilişkilendirilmeye çalışılacaktır.

Gerek Nûh kıssasının yer aldığı sûrelerin kronolojisini ana hatlarıyla tespit edebilmemiz gerekse kıssayla ilgili âyetlerin nüzul bağlamıyla irtibatını kurabilmemize imkân sağlayan temel kaynakların başında tefsir ve siyer literatürü gelmektedir. Bu açıdan çalışmamızda pek çok tefsir kaynağından ve hem ilk dönem hem de modern dönem siyer kaynaklarından yararlanılacaktır.

İlk dönem siyer kaynaklarından; İbn İshak'ın (ö. 151/768) *Siyer-i İbn-i İshak*'ı, İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'si, İbn Sa'd'ın (230/845) *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*'i, Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Ensâbü'l-Eşrâf*'ı, Taberî'nin (ö. 310/923) *Târîhu't-Taberî*'si, İbn Kayyım el-Cevziyye'nin (ö. 751/1350) *Zâdü'l-Me'âd*'ı esas alınacaktır.

Modern dönemde yazılmış olan siyer kaynaklarından; Şiblî Nu'mânî'nin (1857-1914) *Sîretü'n-Nebî*'si, İzzet Derveze'nin (1888-11984) *Asru'n-Nebî* ve *Sîretü'r-Resûl*'ü, Muhammed Hamîdullah'ın (1908/2002) *İslâm Peygamberi* adlı eserleri, Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî'nin (1929-2013) *Fıkhu's-Siyre*'si, Kasım Şulul'un *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi* adlı çalışması araştırmamızda kaynak olarak kullanılacaktır.

Hz. Nûh kıssasıyla ilgili âyetlerin tefsirinde, kıssa-sîret ilişkisi bağlamında daha çok malumat elde edebileceğimiz tefsir kaynakları tercih edilecektir. Bu anlamda Hz. Nûh kıssasıyla ilgili âyetlerin tefsirinde birincil kaynak olarak

Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtîhu'l-Gayb*'ı, Kurtubî'nin (ö. 671/1273) *el Câmi' li Ahkâmi'l- Kur'ân*'ı, İbn Kesîr'in (ö. 774/1373) *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*'i, Mevdûdî'nin (1903-1979) *Tefhîmu'l Kur'ân*'ı, İzzet Derveze'nin (1888-1984) *et-Tefsîrû'l Hadîs*'i, Vehbe Zuhaylî'nin (1932-2015) *Tefsîrû'l-Münîr*'i, Ali Küçük'ün (1953-2017) *Besâiru'l- Kur'ân*'ı, M. Sait Şimşek'in *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*'i dikkate alınacaktır.

Hiz. Nûh kıssasıyla ilgili âyetlerin tefsirinde, sîrete ilişkin malumatlar elde edebildiğimiz ikincil kaynak olarak Mukâtil b. Süleymân'ın (ö. 150/767) *Tefsîr-i Kebir*'inden, Taberî'nin (ö. 310/923) *Câmiu'l-Beyân*'ından, Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ından, Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzîl*'inden, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın (1878-1942) *Hak Dini Kur'an Dili*'nden, Seyyid Kutub'un (1906-1966) *Fî Zılâli'l- Kur'ân*'ından, Saîd Havvâ'nın (1935-1989) *el-Esâs fî't-tefsîr*'inden, Câbirî'nin (1936-2010) *Fehmü'l- Kur'ân*'ından, Süleyman Ateş'in *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*'nden, Bayraktar Bayraklı'nın *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*'nden, bir heyet tarafından kaleme alınan *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsiri*'nden faydalanılacaktır.

Kur'an meali olarak Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlarının Kur'an-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali esas alınacaktır.

Kur'ân Kıssaları ve Sîret-i Nebî İlişkisi

Konumuza bir giriş olması münasebetiyle bu başlık altında Kur'an kıssalarının bağlam gözetilerek okunmasının mümkün olup olmadığını ortaya koymak için önce genel olarak bağlamın ne olduğu ve kaç kısımda incelendiğiyle ilgili bilgi sunulacaktır. Ardından bağlamın önemine işaret edildikten sonra Kur'an âyetleri üzerinden konu desteklenmeye çalışılacaktır.

Bağlam, bir sözün nerede ve nasıl ortaya çıktığı hakkında bilgi veren ifade ve ibareler bütünüdür.¹ Yine Bağlam'ı, bir sözün hangi gerekçeyle söylendiği veya bir eylemin hangi maksatla yapıldığını tespit etmek şeklinde de tanımlamak mümkündür.² Aslında geniş bir perspektiften bakıldığında, bu çalışmada bağlam kelimesiyle on üç yıllık Mekke dönemi ve on yıllık Medine

¹ Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 30.

² Nihat Uzun, *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 14.

dönemini ihtiva eden nüzûl sürecinde vuku bulan olaylarla birlikte dönemin dini, siyasi, sosyal ve kültürel yaşam tarzını yansıtan her türlü malumat ifade edilmeye çalışılmıştır.³

Bağlam genel olarak iki başlık altında incelenir. Bunlardan birisi, bir metinde geçen kelimelerin diğer kelimelerle, yine bu kelimelerin cümlelerle, cümlelerin paragrafla olan bağlantısını yani metin içi bağlamı ifade eden dilsel/iç bağlamdır. Diğer ise, bir metnin oluştuğu dönemin sosyal, kültürel ve tarihsel şartlarının dikkate alındığı dil dışı bağlamdır.⁴

Dil bağlamı ne kadar önemliyse kültürel bağlamda arkaplanı bilmek de bir o kadar önemlidir.⁵ Bu anlamda Kur'an'ın nüzûl dönemindeki âyet-olgu ilişkisini kurmak da aynı şekilde mühimdir. Çünkü Kur'an-ı Kerim âyetleriyle doğrudan muhatap olanların içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevre, inanışları, duygu ve düşünceleri, tutum ve davranışları aslında Kur'an'ın bir anlamda nüzûl sebeplerini de ortaya koyar. Bu sayede âyetlerin nüzûl sebeplerini bilmek bağlamın çok daha iyi kavranmasını sağlar.⁶ Ancak âyetleri bağlam paralelinde okumak sebebi nüzûl rivayetlerinden çok daha geniş bir yekûnu nazara alarak okuma yapmaktır.⁷

Câbirî de âyetleri anlamayı; bağlama, Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etmeye ve Arap ufkuna dayandırmaktadır.⁸ Çünkü gökkubbe altında söylenmiş her sözün asıl mana ve maksadı, bağlam ekseninde anlaşılabileceği üzere pek tabi olarak Kur'an-ı Kerim de asıl gaye ve maksadını bağlam çerçevesi içinde taşır.⁹ Bu sebeple genelde Kur'an'ı, özelde ise Kur'an kıssalarını Hz. Peygamber'in sîreti eşliğinde okumak ve idrak etmeye çalışmak en sağlıklı okuma biçimidir. Derveze, Kur'an'ın nazil olduğu süreçte yaşanan atmosferi bilmenin aynı zamanda sîret-i

³ Halis Albayrak, *Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak* (İstanbul: Şule Yayınları, 2016), 8; Hasan Elik - Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 21; Muhammed Coşkun, *Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi* (İstanbul: Fikir Yayıncılık, 2014), 19.

⁴ Doğan Aksan, *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi* (Ankara: Engin Yayınevi, 2006), 75; Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 30; Necmettin Gökkır, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 51.

⁵ Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 268.

⁶ Murat Sülün, "Makâm-ı Mahmûd Ayetine Farklı Bir Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 50/2 (2009): 19-20.

⁷ Coşkun, *Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*, 41.

⁸ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, trc. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2017), 1: 415-416; 2: 357-358.

⁹ Gökkır, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*, 7.

nebi sürecini de takip etmeyi mümkün hale getirdiğini ifade ederek dış bağlamın bilinmesinin Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasında önemli bir husus olduğuna dikkat çekmektedir.¹⁰

Bağlamın önemini daha iyi anlamamız açısından öncelikle Kur'an kıssalarını bağlamla birlikte okumanın imkânını ortaya koymak gerekir. “*Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz.*” (Hûd 11/120) âyetiyle ilgili olarak Râzî, bu âyetin ilk muhatabının Hz. Peygamber olduğunu bildirmiştir. Bu şekilde Hz. Peygamber ve geçmiş peygamberlerin aslında benzer sıkıntılara maruz kaldığına işaret edilerek Allah Rasûlü'nün uğradığı her türlü zulme karşı sabır göstermesi hususunda bir teşviğin olduğunu ifade etmiştir.¹¹ İbn Kesîr de kıssaların, Allah Rasûlü'ne sabırda sebat konusunda bir örneklik teşkil etmesi amacına matuf olarak haber verildiğini bildirmiştir.¹² Hz. Peygamber'in kalbini teskin etmek için peygamber kıssalarının haber verilmesi aslında mevcut atmosferde de benzer durumların yaşandığının bir göstergesidir. Bu benzerlik ibret almak açısından önemlidir. Çünkü kıssanın, kişinin kendi hayatında ne denli somut bir karşılığı olursa ibret alma ihtimali de o denli artar.

Kıssaları bağlamla birlikte okumanın imkânını ortaya koyabilmenin bir başka yolu da geçmişteki inkârcıların söz ve fiillerinin bir benzerinin Kur'an'ın nazil olduğu dönemde yaşayan inkârcılar tarafından da söyleniyor ve sergileniyor oluşudur. Bunu ortaya koyan âyetlerden biri “*İşte böylece, onlardan öncekilere herhangi bir peygamber geldiğinde hemen: O, bir büyüçüdür veya delidir, dediler.*” (Zâriyat 51/52) âyetidir. Bu âyette, Hz. Peygamber'in inkârcılar tarafından sihirbazlık ve delilikle suçlandığı gibi geçmiş milletlerin de peygamberleri aynı şeylerle itham ettikleri belirtilmiştir.¹³ Yine “*(Bunların gidişatı) tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişatı gibidir. (Onlar da) Allah'ın âyetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı.*” (Enfâl 8/52) âyetiyle Firavun ailesi ve adamları ile peygamberleri yalanlayan geçmiş milletler nasıl tavır takındıysa Hz. Peygamber'in davetine

¹⁰ Muhammed İzzet Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, trc. Şaban Karataş v.dğr. (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 1: 21.

¹¹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, Beyrut (Dârü'l Fikr, 1401/1981), 18: 81.

¹² Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, nşr. Sami b. Muhammed es-Selame (Riyad: Dâru Taybe, 1418/1997), 4: 363.

¹³ M. Sait Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2016), 5: 62.

karşı da aynı inkârcı muamelenin sergilendiği ortaya konulmuştur.¹⁴ Başka bir misal de “*Bilmeyenler dediler ki: Allah bizimle konuşmalı ya da bize bir âyet (mucize) gelmeli değil miydi? Onlardan öncekiler de işte tıpkı onların dediklerini demişlerdi. Kalpleri (akılları) nasıl da birbirine benzedi? Gerçekleri iyice bilmek isteyenlere âyetleri apaçık gösterdik.*” (Bakara 2/118) âyetidir. Kurtubî, onlardan öncekiler ifadesiyle kast edilenin Yahudiler ve Hristiyanlar ya da geçmiş milletler olabileceği şeklinde iki görüş nakletmiştir.¹⁵ Ancak kast edilen Yahudiler ve Hristiyanlar da olsa geçmiş milletler de olsa peygamberlerin davetine karşı ortaya atılan bahaneler hangi dönemde olursa olsun hep aynı mahiyette olmuştur.¹⁶ Bu da kıssaların, sîret bağlamında okunabilme imkânına sahip olduğunu gösterir niteliktedir.

Kur’an, peygamber kıssalarını Hz. Peygamber’e haber verirken genellikle Allah Rasûlü’nün onların yoluna uymasını *tavsiye etmiştir*. *Şöyle ki En’âm Sûresi’nde pek çok peygamber zikredildikten sonra “İşte o peygamberler Allah’ın hidayet ettiği kimselerdir. Sen de onların yoluna uy.”* (En’am 6/90) âyeti bunun bir delilidir. İbn Kesîr, İbn Abbas’tan rivayetle, Hz. Peygamber’in, geçmiş peygamberlerin yoluna uymakla emrolunduğunu bildirmiştir.¹⁷ Yine “*O halde (Resûlum), peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret!.*” (Ahkâf 46/35) âyetiyle de geçmiş peygamberlerle Hz. Peygamberin çektiği sıkıntıların ortak paydasına işaret edilerek bu konuda yalnız olmadığı ve sabır konusunda peygamberleri kendisine örnek alması tavsiye edilmiştir.¹⁸ Böyle bir örneklik, yürünen yolun müşterek olmasını ifade eder ki bu da kıssa-sîret münasebetini destekler niteliktedir.

Kur’an kıssalarında geçmiş peygamberlerin hatalarından haber verilerek Hz. Peygamber’in de aynı hataya düşmemesi hususunda uyarılar da mevcuttur. “*Andolsun biz, daha önce de Âdem’e ahit (emir ve vahiy) vermiştik. Ne var ki o, (ahdi) unuttu. Onda azim de bulamadık.*” (Tâhâ 20/115) âyetiyle, Hz.

¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 4: 78.

¹⁵ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006), 2: 342-343.

¹⁶ Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr. (İstanbul: İnsan Yayınları, t.y.), 1: 107.

¹⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 3: 299.

¹⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 19: 233-236. Kurtubî, azim sahibi peygamberin kim olduğuyla ilgili pek çok rivayet nakletmiştir. Ancak bu rivayetlerde bütün peygamberlerin davetleri boyunca sabredenlerden olduğu da vurgulanmıştır.

Peygamber'in bu durumunun aksine sabır üzere olması tavsiye edilmiştir. “*Sen Rabbinin hükmünü sabırla bekle. Balık sahibi (Yunus) gibi olma. Hani o, dertli dertli Rabbine niyaz etmişti.*” (Kalem 68/48) âyetiyle, Hz. Yûnus’un hali ortaya konularak Kureyşli müşriklerin tüm ayak diremelerine karşı Hz. Peygamber’in de bir anlık öfkeye kapılıp davet vazifesini terk etmemesi tembih edilmiştir. Yine “*Nuh: «Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!»*” (Nûh 71/26) âyetiyle de Hz. Peygamber’e, Hz. Nûh gibi kavminin helakini istememesi hususunda nasihat verilmiştir.¹⁹ Bu da Hz. Peygamber’in geçmiş peygamberleri örnek alacağı hususlar olduğu gibi bazı tutumların örnek olarak değil de uyarı olarak hayatına adapta etmesi gerektiğini ifade eder.²⁰

Sonuç olarak, bir sözü en genel anlamda nazil olduğu ortam tefsir eder. Zira bir söz hakkında bir fikre sahip olmakla sözün hangi şartlar altında tezahür ettiğini bilmek arasında sıkı bir ilişki vardır.²¹ Kur’an nazil olduğu dönemde doğrudan muhatap aldığı ilk hitap kitlesinin bilgi ve idrak seviyesini göz ardı etmemiştir. İlâhi kaynaklı vahiy, onu tebliğ edenin hayatından bağımsız olarak değil, Allah’ın elçisinin içinde bulunduğu atmosfere uygun olarak nazil olmuştur.²² Mekkeli müşrikler Allah’a şirk koşturmak, peygamberi yalanlamak gibi bir kavmin helak olması için gerekli olan ne davranış varsa kat be kat fazlasıyla sergilemişlerdir.²³ Helak sahnelerinin ve bu helake sebep olan hallerin neler olduğunun Kur’an âyetlerinde tekrar tekrar hatırlatılmasından ve muhataba sunulmasından da anlaşılacağı üzere, Mekkeli müşriklerin de aynı girdaba girdikleri ve bir an önce bu durumdan kendilerini kurtarmak için çaba sarfetmeleri yönünde adeta bir teşvik söz konusudur.

Kıssa-Sîret İlişkisine Dair Örnekler

Bu çalışmada her ne kadar Hz. Nûh kıssası, Hz. Peygamber’in sîretiyle irtibatlı olarak ele alınmış olsada genel olarak Kur’an kıssalarını sîret-i nebî eşliğinde okumanın imkânını bir önceki başlıkta ele aldık. Her ne kadar Kur’an’dan örneklerle konuyu izah etmiş olsak da konumuzu desteklemek

¹⁹ Câbirî, *Fehmü’l Kur’an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur’an’ın Anlaşılır Tefsiri*, 2: 200.

²⁰ Derveze, *et-Tefsîrü’l-hadîs*, 1: 81.

²¹ Coşkun, *Kur’an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*, 123-124.

²² Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014), 44.

²³ Öztürk, *Kıssaların Dili*, 59.

amacıyla bu başlık altında kıssa-sîret bağlamına dair başka örnekler sunulmaya çalışılacaktır.

a. Mekke döneminin ilk zamanlarında nazil olan Burûc Sûresi'nde Ashâb-ı Uhdûd'dan bahsedilirken (el-Burûc 85/4-8) müminlere işkence edenlerin hallerinin nice olacağının özellikle belirtilmesi, aslında âyet pasajının nazil olduğu dönemde nasıl bir atmosferin hâkim olduğunu yansıtmaktadır. Çünkü Mekke döneminin ilk zamanlarında İslamla müşerref olanlar maddi olarak güçsüzlerden oluşturmaktaydı. Haliyle de türlü türlü işkencelere maruz kalmaktaydılar. Bu dönemde müslümanlar kavurucu sıcakta kızgın kumlara yatırılıyor, üzerlerine ağır taşlar koyuluyor hatta günlerce aç ve susuz bırakılarak şehit düşmelerine sebebiyet veriliyordu. Muhtemeldir ki Burûc Sûresi, Mekke'de zulmün had safhada olduğu davetin bu ilk dönemlerine işaret etmektedir.²⁴

b. Câhiliye döneminde Araplar cinlerin etkisine inanıyorlardı, hatta cinlerin semadan haber kaçırarak gayb haberlerine vakıf oldukları yönünde bir kanaate sahiptiler. Hz. Peygamber'in bu inançlarla mücadele ettiği bir dönemde, Hz. Süleyman'ın ölümüyle ilgili olarak cinlerin böyle bir habere vakıf olmadıkları Sebe Sûresi'nde *"Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, onun öldüğünü, ancak değneğini yiyen bir ağaç kurdu gösterdi. (Sonunda yere) yıkılınca anlaşıldı ki cinler gaybı bilselerdi, o küçük düşürücü azap içinde kalmazlardı."* (Sebe' 38/14) âyetiyle haber verilmektedir.²⁵

c. Bakara Sûresi'nde İsrailoğullarının savaş konusunda çekimser davrandıkları Tâlût kıssasıyla anlatılmaktadır. Bu sûrenin Bedir Savaşı'ndan önce veya savaş atmosferinde Müslümanları cihat konusunda yüreklendirerek cihata teşvik müsebbibiyle nazil olduğu bildirilmiştir.²⁶

d. Mâide Sûresi'nde bahsi geçen Hâbil-Kâbil kıssası (el-Mâide 5/27-31) bağlamında, Medine Yahudilerine hasedin hüsrana sebebiyet verdiği açıkça bildirilmiştir. Şöyle ki, Hz. Peygamber'e nimetlerin en büyüğü olan nübüvvet ikram edince Ehl-i kitabın, Hz. Peygamber'e karşı cephe alarak türlü türlü tuzaklar kurması ihtimal dahilinde olduğu için Allah Teâla, Hz. Âdem'in oğlunun

²⁴ Derveze, *et-Teşîrû 'l-hadîs*, 1: 316-317.

²⁵ Muhammed Ahmed Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı: el-Fennü 'l-kasasî*, trc. Şaban Karataş (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 94, 100.

²⁶ Râzî, *Mefâtihu 'l-gayb*, 6: 200.

kıssasını haber vermiştir. Bu aslında hem Hz. Peygamber'i teselli etmek hem de dönemin Yahudilerini kin ve haset duygusuna kapılmaktan sakındırmak içindir.²⁷

e. Yusuf kıssasının detaylarına yer veren Yûsuf Sûresi'nin Mekke döneminin son zamanlarında nazil olduğu bildirilmiştir.²⁸ Muhtemelen Hz. Yûsuf kardeşleri tarafından kuyuya atıktan sonra kader dantelasını Hz. Yûsuf'un Mısır'a hükümdar olması yolunda ördüğü gibi Mekke döneminde de maruz kalınan bin bir türlü eza ve cefanın sonunda yaşanacak güzel günlerin müjdesi, Hz. Peygamber'e ve beraberindekilere kıssa üzerinden haber verilmektedir.²⁹

f. Kur'ân-ı Kerîm'de hemen hemen her peygamberin kendi tebliğ dönemlerinde Hz. Peygamberle aynı sıkıntılara hatta daha da ağırlarına maruz kaldıkları bildirilmiştir. Bunlardan biri de İsrâ Sûresi'nde söz konusu edilen Âdem-İblis kıssasında haber verilmektedir. (el-İsrâ 17/61-65) Nasıl ki Hz. Âdem, İblis yüzünden pek çok sıkıntıya duçar olduysa Kureyşli müşriklerde haset ve kibirlerine teslim olarak Allah Rasûlü'nden olur olmaz isteklerde bulunmuşlardır. Bu şekilde, kibir ve hasedin insanı küfre düşüren bir olgu olduğu, Âdem-İblis kıssası üzerinden zımnen Kureyşli müşriklere haber verilmektedir.³⁰

g. Şu'arâ Sûresi'nde zikri geçen peygamberlerden Hz. Musa, İsrailoğullarını kurtarmak üzere Firavun ve adamlarına gönderildiğinde şiddetli bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Aynı şekilde Hz. Peygamber'de Kureyş kabilesindeki Araplar tarafından şiddetli muhalefete maruz kalmıştır. Hatta nasıl ki Firavun ve adamları Hz. Musa ve beraberindekileri yakalamak üzere peşlerine düştülerse, özellikle Mekke döneminin sonlarında Kureyşli müşrikler de Allah Rasûlü'nü öldürme planlarını devreye sokmaya yeltenmişlerdir.³¹

h. Şu'arâ Sûresi'nde tevhidi ön plana çıkartmak sûretiyle Hz. İbrahim kıssasıyla (eş-Şu'arâ 26/69-79) aslında dolaylı olarak ataların dinine uyup şirkte ayak direten Mekkeli müşriklerin ziyan içinde oldukları haber verilmektedir.³²

²⁷ Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, trc. Murat Sülün v.dğr. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 2: 418; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 11: 208-209.

²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 433.

²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 433; Ali Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân* (Konya: y.y., 2013), 7: 106; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 3: 7.

³⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 1401/1981, 21: 3.

³¹ Süleyman Ateş, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 16.

³² Mustafa Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016), 241.

1. Neml Sûresi'nde, Salih kavminden dokuz kişinin Hz. Salih'e yönelik suikast planlarının haber verildiği “Allah’a and içerek birbirlerine şöyle dediler: Gece ona ve ailesine baskın yapalım (hepsini öldürelim); sonra da velisine: «Biz (Sâlih) ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz» diyelim.” (en-Neml 27/49) âyeti muhtemelen Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed’i öldürme planlarının gündeme geldiği bir dönemde nazil olmuştur.³³

i. Kureyşli zenginler, Âd ve Semûd kavminde müşahede ettiğimiz gibi mal ve evlatlarının varlığına güvenerek güçsüzleri eziyorlardı. Hz. İbrahim’in kavmi gibi kendilerine hiçbir fayda sağlayamayacak putlara tapıyorlar, muhtemelen de Arap tüccarlar, Eyke halkı gibi ölçü ve tartıda hile yaparak hak ve adaleti gözetmiyorlardı.³⁴ Kur’an’da, bir toplum ahlâkının çökmesine sebep olan bu tutum ve davranışlar her ne kadar peygamber kavimlerine haslet edilerek haber verilmiş olsa da Arap toplumunun bünyesinde de bunların tezahuruna rastlamak pekâlâ mümkün görülmektedir.

j. Hz. Muhammed’in özellikle davetinin ilk aşamalarında maruz kaldığı sıkıntılara Hz. Nûh’un da maruz kaldığı Nûh Sûresi’nde haber verilen kıssa detaylarından anlaşılmaktadır. (Nûh 71/1-28) Nitekim Hz. Nûh’un maruz kaldığı hem fiili hem de psikolojik baskılar uzun yıllar sonra adeta Hz. Muhammed’in hayatında da müşahade edilmiştir.³⁵ Zaten çalışmamızın ikinci bölümünde bu konu müstakil bir başlık altında detaylıca işlenecektir.

Sonuç olarak Kur’an kıssaları nazil olduğu ortamla irtibatlı olduğu için kıssaların mana ve maksatlarını daha doğru bir şekilde tespit edebilme adına hem Hz. Peygamber’in sîretini hem de Mekke ve Medine dönemlerini dikkate almak gerekir.³⁶ Çünkü Mekke ve Medine döneminin arka planını bilmek kıssanın muhataba sunduğu anekdotları tespit edebilmek açısından önemlidir. Bu anlamda Kur’an kıssaları ve Hz. Peygamber’in sîreti arasında bir ilişkinin söz konusu olduğunu söylesek yanılmış olmayız. Sunduğumuz örneklerden de anlaşılacağı üzere müfessirlerde kıssa-sîret ilişkisine değinmişler hatta peygamber kıssalarıyla Kur’an’ın nazil olduğu VII. yy. Mekkesi arasında doğrudan irtibat kurmuşlardır.

³³ Halefullah, *Kur’ân’da Anlatım Sanatı: el-Fennü’l-kasâsî*, 304.

³⁴ Ateş, *Kur’ân’da Peygamberler Tarihi*, 17-18.

³⁵ Abdurrahman Kasapoğlu, “Kur’an’da Kıssa Terapisi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/2 (2004): 78.

³⁶ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur’an’a Giriş*, trc. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2013), 294.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN KISSALARI

Çalışmamızın birinci bölümünde kıssanın ıstılahi ve lügavi anlamı ile ilgili bilgi verilecektir. Ardından Kur'an kıssalarının muhataba anlatılma amaçları, Kur'an kıssalarının tekrarlanması, kaynağı ve tarihsel gerçekliğine ilişkin meselelere yer verilecektir.

1.1. KUR'AN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa gibi pek çok peygamberin kıssasına genişçe yer verilmiştir. Kur'an kıssaları, önceki dönemlerde Kuran ilimleri arasında pek fazla öne çıkan konulardan olmasa da çağdaş dönemde önemle üzerinde durulan meselelerden biri olmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm hem bireyin hem de toplumun terbiyesini sağlamaya çalışırken bazen özendirerek teşvik etme bazen de korkutarak sakındırma gibi yollara başvurur. İşte bunun gerçekleşmesini sağlayan araçlardan birisi belki de en önemlisi kıssa anlatım metodudur.

Kur'ân-ı Kerîm'in muhtevasında yer alan kıssaların, Kur'an'ın ne kadar bir yekûnunu ihtiva ettiği özünde belli olsa da ilim insanlarının neye kıssa dediğiyle alakalı olarak ortaya farklı görüşler çıkmıştır.³⁷ Şöyle ki hacim olarak kıssalar Kur'an'ın, bir görüşe göre üçte birlik, diğer bir görüşe göre dörtte üçlük, bir başka görüşe göre de üçte ikilik bir kısmını kapsamaktadır.³⁸ Buna Asr-ı saâdet zamanında yaşanan birtakım olaylar ve savaşlarla ilgili haberler de dâhil

³⁷ Tahsin Görgün, *Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine, IV. Kur'an Sempozyumu* (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 20.

³⁸ Yıldırım, "Kurân-ı Kerîm'de Kıssalar", 37; Öztürk, *Kıssaların Dili*, 49; *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 16; Ömer Faruk Yavuz, "Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak 'Kıssa'nın Rolü", *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (2009): 120; Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 122.

edildiğinde Ku'ân-ı Kerîm'in yarısını ihtiva ettiği de ifade edilmiştir.³⁹ Bu çerçevede 6236 âyetten oluşan Kur'ân-ı Kerîm'in, 1787 âyetini peygamber kıssaları ile diğer kişi ve topluluk kıssaları oluşturmaktadır.⁴⁰ Diğer yandan Hz. Peygamber döneminde yaşanan olayların anlatıldığı âyetler hariç tutulduğunda kıssaların 1651 âyeti kapsadığı bildirilmiştir.⁴¹ Bu değerlendirmeye göre Kur'an kıssaları yekûnun dörtte birinden fazlasını ihtiva etmektedir.⁴² Aslında önemli olan Kur'an'ın kaçta kaçının kıssalardan oluştuğunu tespit etmekten ziyade kıssaların Kur'an'ın önemli bir yekûnunu ihtiva ettiğinin farkında olmaktır.

Bu bölümde öncelikle kıssalarla ilgili kavramsal bir alt yapı oluşturulmaya çalışılacaktır. Akabinde kıssaların anlatılma amaçlarından bahsedilerek kıssaların tekrarlanması, kıssaların kaynağı ve tarihsel gerçekliği meselelerine değinilecektir.

1.1.1. "Kıssa" Kelimesinin Lügavi ve İstilahî Anlamı

Kur'ân-ı Kerîm'de, Kss kökünden türeyen *kassa* fiili, yine müşterek kökten türeyen *kasas* veya aynı anlamı ihtiva eden *kıssa* kelimelerinin kök manaları dikkate alındığında, "iz sürmek, bir şeyin ardından gitmek"⁴³ anlamında kullanılmıştır. Kur'an'da *kassa* lafzı "*Hemen izlerinin üzerine geri döndüler*" (el-Kehf 18/64) ve "*Annesi Musa'nın ablasına: Onun izini takip et, dedi.*" (el-Kasas 28/11) şeklinde iki yerde bu manada kullanılmıştır.

Bir diğer anlamda ise, "peygamberlerin hikâyelerini anlatmak, haber nakletmek, hakkı, âyeti, rüyayı açıklamak, anlatmak"⁴⁴ manasında *kassa*⁴⁵

³⁹ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, 27; *Kur'an Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi*, I. *Kur'an Sempozyumu*, 133; Görgün, *Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine*, IV. *Kur'an Sempozyumu*, 20.

⁴⁰ Osman Eyüpoğlu, *Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları*, XI. *Kur'an Sempozyumu* (Ankara: Fecr Yayınları, 2009), 103-120; Mustafa Kara, "Kur'ân Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz", *İslâmî İlimler Dergisi*, 9/1 (2009): 91-94.

⁴¹ Mehmet Nuri Güler, *Kıssa ve Hukuk*, IV. *Kur'an Sempozyumu* (Ankara: Fecr Yayınları, 1998), 113-144.

⁴² Mustafa Kara, "Kur'an Kıssalarını 'Hikâye' Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2/1 (2018): 58.

⁴³ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, 1194; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 13: 323; Sağlam, *İlmi ve Edebi Yönleriyle Kur'an Kıssaları*, 8; Yıldırım, "Kur'ân-ı Kerîm'de Kıssalar", 37; Mehmet Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2019), 533.

⁴⁴ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, 1195; Sağlam, *İlmi ve Edebi Yönleriyle Kur'an Kıssaları*, 8; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü*, 532.

lafzıyla, “hikâye edilen, anlatılan olay” anlamında kasas⁴⁶ lafzı kullanılmıştır.⁴⁷ Ayrıca “Şüphesiz bu (İsa hakkında söylenenler), doğru haberlerdir” (Âl-i İmrân 3/62), “Biz, geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel şekilde anlatıyoruz” (Yûsuf 12/3), “Onların kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır” (Yûsuf 12/111) ve daha başka âyetlerde (el-A’râf 7/7, 176; en-Neml 27/76) geçen el-kasas lafzı “özenle takip edilmesi, ibret alınması gereken haberler”⁴⁸ manasında kullanılmıştır.

İstilahta ise, kıssa denildiğinde şunu anlamak mümkündür:

“Yalan ihtimali ve hayalin karışması mümkün olmayacak bir tarzda tarihin derinliklerinde kaybolmuş, unutulmuş veya bazı izleri insanlığın hafızalarında varlığını koruyabilmiş hadiselerin, olaylara bir canlılık vererek Kur’an’ın hidâyet rehberi oluşuna uygun bir şekilde olayın aslında hiçbir değişiklik yapılmadan Kur’an’ın icâzına paralel olarak muhatapların tefekkürüne sunulmasıdır.”⁴⁹

Kıssa, insanların ibret almaları vesilesiyle genellikle yer ve zaman gibi unsurlardan soyutlanmış, geçmiş peygamberler ve kavimleri, kişi ve topluluklarla alakalı Kur’an’da anlatılan olaylar şeklinde tanımlanmaktadır.⁵⁰ Kıssaların ibret vesikası olma yönüne vurgu yapan tanıma göre, geçmişte vuku bulmuş olayların gelecek insanlar için ibret alınacak kadar ki kısmının aktarılmasıyla⁵¹ insanı tefekküre yöneltten bir olgu olarak tanımlanmıştır.⁵²

Sonuç olarak toparlayacak olursak Kur’ân-ı Kerîm’de kıssa geçmeyip, kassa fiili ve yine aynı manaya karşılık gelen isim olan ancak mastar yerine de kullanılan kasas geçmektedir. Sadece bu kalıplarla sınırlı kalmayıp değişik fiil

⁴⁵ “Hikâye etmek” anlamında “kassa” lafzının kullanıldığı âyetler için bk. en-Nisâ 4/164; el-En’âm 6/57, 130; el-A’râf 7/7, 35, 101; Hûd 11/100, 120; Yûsuf 12/5; en-Nahl 16/118; el-Kehf 18/13; Tâhâ 20/99; en-Neml 27/76; el-Mü’min 40/78.

⁴⁶ “Hikâye edilen” anlamında “kasas” lafzının kullanıldığı âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/62; el-A’râf 7/176; Yûsuf 12/3, 111; el-Kasas 28/25.

⁴⁷ Yıldırım, “Kur’ân-ı Kerîm’de Kıssalar”, 37-38.

⁴⁸ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi’l-Kur’ân*, 1195; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur’ân-ı Kerîm Sözlüğü*, 532.

⁴⁹ Şengül, *Kur’ân Kıssaları Üzerine*, 46.

⁵⁰ Görgün, *Kur’an Kıssaları’nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine, IV. Kur’an Sempozyumu*, 29; Demir, *Mitoloji Kur’an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 69.

⁵¹ Remzi Kaya, *Kur’ân Kıssalarının Tefsir ve Teşri’deki Yeri, Kur’ân ve Tefsir Araştırmaları-III* (İstanbul: İSAV, 2002), 508.

⁵² Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 158.

kalıplarıyla da kss kökünden türeyen kelimeler Kur'an'da 26 âyette 30 kez geçmektedir.⁵³

Kur'an'da kıssalar için ayrıca mesel, nebe ve haber kelimeleri de kullanılmaktadır. İlk olarak mesel kavramını ele alacak olursak sözlükte mesel, şibih(benzer), nazir(eş), delil, hüccet, bir nesnenin sıfatı gibi anlamlara gelen halk tabakası arasında meşhur olmuş sözlerdir.⁵⁴ Türkçede, atasözüne karşılık gelmektedir.⁵⁵ Meselin sözlük anlamları da göz önünde bulundurulduğunda, insanı hakiki manaya yaklaştırma amacıyla insanda merak duygusu uyandırıp soyut olanı aklın kavrayabilceği şekilde somut hale getiren edebi bir sunum tarzı olarak tanımlamak mümkündür.⁵⁶ Kur'an'da misl, emsâl, müslâ, mesûlât, temâsîl şeklinde kullanımlarının yanı sıra fiil kalıbıyla “temessele” ve “darb-ı mesel” tabirleriyle toplamda yüz yetmiş yerde geçmektedir.⁵⁷

Meselde teşbih sanatı vardır.⁵⁸ Teşbihi, birbirine benzeyen ve aralarında münasebet kurma imkânı olan şeylerin bir araya getirilmesiyle ortaya çıkan benzetme şeklinde tanımlamak mümkündür.⁵⁹ Ancak mesele örnek gösterilen her âyette bu unsurların açık bir şekilde sunulmadığı haliyle de tespitte zorlanıldığı durumların olduğu da göz ardı edilmemelidir. Hatta mesellerde esas olan muhataba sunulandan öte, arkasındaki gerçeği kavratmaya çalışmak olduğundan bu durum tasavvuf ehlinin *Emsâlü'l-Kur'ân* ilmiyle bir hayli meşgul olup müstakil eserler kaleme almalarına da kapı aralamıştır.⁶⁰

Meseller esas itibariyle muhataba sebep sonuç ilişkisi kurdurup bir çıkarım yapmasını ve elde ettiği kazanımı kendi hayatına uygulayabilme imkânı sunar.⁶¹

⁵³ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, 532; Muhammed Abay, *Kur'an Kıssaları* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007), 11; Öztürk, kıssa kelimesinin çeşitli kalıplarla toplam 21 âyette 25 kez geçtiğini ifade etmiştir. Bk. Öztürk, *Kıssaların Dili*, 11.

⁵⁴ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, 1346-1349; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, 588-589; Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 189.

⁵⁵ Celaledin es-Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmil-Kur'ân Muhtasar*, trc. Ömer Kara (İstanbul: Ravza Yayınları, 1993), 182. Atasözü, belli bir kaynaktan çıkan fakat zaman içerisinde toplum arasında yaygınlık kazanarak halka mâl olmuş anonim vecize olarak tanımlanmaktadır. Bk. Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 189.

⁵⁶ Sadık Kılıç, “Kur'an ve Hadislerde Temsil Anlatım Örnekleri”, *İslâmî İlimler Dergisi*, 5/1 (2010): 13.

⁵⁷ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 43.

⁵⁸ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018), 203.

⁵⁹ Kılıç, “Kur'an ve Hadislerde Temsil Anlatım Örnekleri”, 14.

⁶⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 205.

⁶¹ Ali Sayı, “Kur'an'da Kıssa Kavramı Üzerine”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995): 174-175.

Haşr Sûresi'nde "... Bu misalleri düşünsünler diye insanlara veriyoruz." (el-Haşr 59/21) ve Zümer Sûresi'nde "Andolsun ki biz, öğüt alsınlar diye, bu Kur'an'da insanlara her türlü misali verdik." (ez-Zümer 39/27) âyetleri temsili anlatımın aslında insanı tefekküre yönelttiğinin bir delilidir.

Nebe ile ilgili olarak Kur'an'da ن-ب-أ kökünden türeyen kelimeler farklı kalıplarla yirmi altı yerde geçmektedir. Nebe ve onun çoğulu olan enba' lafzı "kıssa etmek" fiiliyle birlikte dolaylı ve doğrudan olmak üzere toplam yedi yerde kullanılmıştır.⁶² Nebe, kendisiyle kesin bir bilgi veya zannı galibin elde edildiği, kayda değer bir faydası olan haber anlamına gelmektedir. İsfahânî, yalandan ari olmaması ve kesin bilgi değeri taşıması durumunda haberin Nebe olarak değerlendirilemeyeceğini bildirmiştir.⁶³

Nebe, geçmişe veya geleceğe yönelik haberleri ifade ederken kullanılmaktadır.⁶⁴ Geçmişe ait bazı olayları anlatmak için kullanılan nebe ve haber kavramlarından Nebe, zaman ve mekân unsurları insandan saklı tutulmuş hatta tarihin derinliklerinde unutulup gitmiş denilebilecek olayları anlatmak için kullanılmıştır.⁶⁵ Ashâb-ı Kehf ile ilgili "Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz." (el-Kehf 18/13) Yine Nûh tufanı ile ilgili olarak "(Rasûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin." (Hûd 11/49) ve buna benzer âyetlerde gayb haberleri içinde Nebe kelimesi kullanılmıştır.⁶⁶

Bir başka açıdan bakıldığında, nebe her ne kadar Kur'an terminolojisinde haber anlamında kullanılıyor olsa da Kur'an'da bizzat haber ve çoğul kalıbıyla ahbâr ibaresinin kullanımı da mevcuttur. Nebe Sûresi'nde "Birbirlerine neyi soruyorlar? Ayrılığa düştükleri büyük haberi mi?" (en-Nebe 78/1-2) âyetinde nebe kelimesi haber olarak kaşılık bulmaktadır ancak haber kelimesinin Kur'an'da kullanımları varken nebenin tercih edilmesi, nebe ve haber lafızları arasında bir anlam farklılığı olduğunu da göstermektedir. Bu anlam farklılığını da

⁶² Nebe'nin "kıssa etmek" fiiliyle birlikte kullanımları için bk. el-A'râf 7/175; el-Kehf 18/13; Hûd 11/100, 120; Tâhâ 20/99; el-A'râf 7/101.

⁶³ İsfahânî, *Müfredâtü l-fâzi'l-Kur'an*, 1402.

⁶⁴ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 57.

⁶⁵ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 53; Abay, *Kur'an Kıssaları*, 14.

⁶⁶ Kur'an'da "nebe" kelimesinin gayb haberleri anlamında kullanımlarına ilişkin diğer âyetler için bk. Hûd 11/100, 120; el-Mâide 5/27; el-A'râf 7/101, 175; et-Tevbe 9/70; Yûsuf 12/102; İbrâhîm 14/9 vb. âyetler.

şu şekilde izah etmek makul olacaktır. Nebe, sıradan bir haber olmayıp son derece mühim, dikkate şayan, insanları uyaran haberler kümesinden oluşmaktadır.⁶⁷ Zira Sâd Sûresi'nde (Sâd 38/67) Kur'an'dan, Nebe Sûresi'nde (en-Nebe 78/2) ise Kur'an'dan veya kıyamet gününde “تَبَا عَظِيم” “büyük/önemli haber” olarak bahsedilmesi de bunun bir göstergesidir. Haber ise, “Bir işin iç yüzünü bilmek” anlamına gelmektedir.⁶⁸ Yakın zamanda vuku bulmuş ve izleri henüz silinmemiş olayları anlatmak için kullanılır.⁶⁹ Bu açıdan bakıldığında da Kur'ân-ı Kerîm, Asr-ı saâdetle cerayan eden olaylar (İfk hadisesi, Bedir, Uhud vd.) için haber ifadesini kullanır. Haberler bazen gelecekle ilgili bilgi vermek bazen de muhatabın bildiği hususları pekiştirmek gayesiyle nakledilir.⁷⁰

1.1.2. Kur'an Kıssalarının Anlatılma Maksatları

Allah Teâla, zaman zaman insanların içine düştükleri gerek itikadi gerek sosyal nitelikteki birtakım kaoslardan insanı çekip çıkartmak için peygamberler aracılığıyla ilahi mesaj göndermiştir. “*Andolsun ki biz, «Allah'a kulluk edin ve Tâğut'tan sakının» diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik.*” (Nahl 16/36) Bu şekilde peygamberler ve getirdikleri ilahi mesajla insanoğlunun fitratına (er-Rûm 30/30) uygun bir hayat yaşaması temin edilmiştir.⁷¹

Allah Teâla, Kur'ân-ı Kerîm'in indiriliş gayesini “*(Resûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.*” (Sâd 38/29) âyetiyle haber vermektedir. “*Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.*” (Yûsuf 12/111)⁷² âyetiyle de kıssaların insanlara öğüt verme noktasında önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Mevdûdî, Kur'an'ın insan için bir hidayet rehberi olarak gönderilğini ve muhtevasında bulunan her şeyin de bu yol göstericiliğe uygunluk arz ettiğini ifade

⁶⁷ Görgün, *Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine, IV. Kur'an Sempozyumu*, 30; Mehmet Okuyan, “Kur'ân'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 13 (2004): 51.

⁶⁸ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, 466.

⁶⁹ Abay, *Kur'an Kıssaları*, 14.

⁷⁰ Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'ân-ı Kerîm Sözlüğü*, 77.

⁷¹ Yavuz, “Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak ‘Kıssa’nın Rolü”, 114-115.

⁷² Benzer âyetler için bk. el-Kamer 54/15; et-Teğâbün 64/5.

eder.⁷³ Bu anlamda Kur'an'da genişçe yer tutan Kur'an kıssalarını insana yol gösterici olması itibarıyla pusulaya benzetsek yanılmış olmayız.

Kıssalar pek çok amaca matuf olarak muhataba haber verilmektedir ancak burada örnek olarak sadece bir kaçına temas edeceğiz.

1.1.2.1. İman Esaslarını İspat Edip Açıklama

Kur'an'ı Kerim'de iman esasları “*Ey iman edenler! Allah’a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab’a ve daha önce indirdiği kitaba iman (da sebat) ediniz. Kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve kıyamet gününü inkâr ederse tam manasıyla sapmıştır.*” (Nisa 4/136) âyetiyle bildirilmiştir. Kıssalar üzerinden bu iman esaslarından bir kaçına nasıl işaret edildiğine değinilecektir.

Kur'an'ı Kerim'de ısrarla üzerinde durulan ana konu Allah’a iman olmasından dolayı bütün peygamberler, milletlerini ilk etapta tek ve bir olan Allah’a iman etmeye davet etmişlerdir.⁷⁴ Çünkü bütün peygamberler tevhid ilkesini hâkim kılmak için gönderilmiştir.⁷⁵ Aslında bu konuda değinilmesi gereken en önemli husus ortak koşmadan Allah’a iman hususudur. Çünkü insan doğarken zaten Allah’a inanma fitratına sahip olarak dünyaya geldiğinden bütün peygamberlerin davetinin temeli Allah’ın birliğini ispatlamaya yönelik olmuştur.⁷⁶ Ad, Semud ve diğer milletlerin helak edilmelerinin temel sebebi de tevhid kaidesini ihlal etmelerinin bir neticesidir.⁷⁷ Kıssalar üslûbuyla, peygamberlerin kavimlerine geldiklerinde ilk olarak sadece Allah’a iman etmeye davet ettiğinin haber verilmesi aslında her dönemde tevhid inancını tesis etmek içindir.

Peygamberler kavimlerini yalnızca Allah’a iman etmeye davet ettikten sonra peygambere itaat etmelerini emretmiştir. Demek ki kıssaların muhataplara haber verilmesinin bir diğer sebebi de nübüvvet makamını ispat etmektir. Her ne kadar bütün peygamberler kendi kavimlerine karşı “bana itaat edin” demiş olsalar da Râzî, bu davet karşısında peygamberi yalanlamanın aslında tün peygamberleri

⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 502.

⁷⁴ Peygamberlerin, milletlerini tek bir olan Allah’a davet ettiğine işaret eden âyetler için bk. el-A'râf 7/59, 65, 73, 85; en-Nahl 16/2, 36; el-Enbiyâ 21/25; Hûd 11/25-26, 50, 61, 84; el-Mû'minûn 23/32; el-Ahkâf 46/21; Fussilet 41/13-14; el-Ankebût 29/16-17; Yûsuf 12/39-40; Tâhâ 20/97-98; Lokmân 31/13 vd.

⁷⁵ Ateş, *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*, 8.

⁷⁶ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 2: 616.

⁷⁷ Rıza Korkmazgöz, *Kur'an'da Tarih Algısı* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011), 79.

yalanlamayla eş değer olduğunu ifade etmiştir.⁷⁸ Peygamber'e itaatin ehemmiyetini "*Kim Resûl'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur.*" (Nisâ 4/80) âyetiyle de tespit edebilmekteyiz. Kıssalarda da Allah'a imanın akabinde peygambere itaatin vurgulanması peygamberlere itaatin, iman esaslarından biri olduğunun bir göstergesidir.

Kur'ân-ı Kerîm'in iman esaslarından biri olarak bildirdiği ahirete iman, kıssaların da mühim konularındandır. Kıssalar kıyametin kopacağına, hesaba, ceza ve mükafaata, öldükten sonra dirilmeye dair şüpheyi mahal bırakmayacak açıklamalarda bulunur. İnsanı ilk defa yaratan Allah'ın şüphesiz ki öldükten sonra da diriltmeye kadir olduğuna (Yâsîn 36/78-79) iman etmek, ahirete iman etmektir.⁷⁹ Allah Teâla'nın ölümleri diriltmeye kâdir olduğu tarihten örneklerle delillendirilmiştir. Mesela Ashâb-ı Kehf kıssasıyla ilgili olarak "*Böylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki, Allah'ın vâdinin hak olduğunu, kıyametin şüpheyi götürmez olduğunu bilsinler.*" (el-Kehf 18/21) âyetinde Allah'ın vâdinin ve kıyametin kopacağından herhangi bir şüpheyi olmadığı mağara ehli üzerinden haber verilmiştir. Hz. İbrahim ve Hz. Yûsuf peygamberlerin dualarında da ahirete iman her zaman ön planda tutulduğunu müşahade etmekteyiz.⁸⁰ Bu şekilde yine kıssalarla bir hakikat ortaya konulmuştur.

Bir diğer hususta gayba imanla ilgilidir. Allah Teâla, muttakilerin (sakınanlar ve arınmak isteyenlerin) bir özelliğinin de gayba iman etmek olduğunu bildirmiştir. (el-Bakara 2/2-3) Zira gayba iman etmenin önemi bu âyetten anlaşılmaktadır. Hz. Nûh'un kıssasıyla ilgili tufan hadisesinden bahsedildikten sonra "*(Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin.*" (Hûd 11/49) âyetiyle Hz. Peygamber'in de haber verilmezden evvel kıssa detaylarıyla ilgili tam bir malumata vakıf olmadığı bildirilmiştir.⁸¹ Bu şekilde kıssalar üzerinden gayba iman vurgusu yapılmıştır. Zaten kıssalar beşerin idrak sınırlarını

⁷⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 24: 154.

⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 17: 490.

⁸⁰ "*(Âlemlerin Rabbi olan) Allah, ahiret gününde günahlarınızı bağışlamasını umduğumdur. (İnsanların) dirilecekleri gün, beni mahcup etme.*" Hz. İbrahim'in duasının tamamı için bk. eş-Şu'arâ 26/82-91; "*Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni salihler arasına kat.*" Yûsuf 12/101.

⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 4: 328; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11: 140.

aştığı için gayb haberleri kapsamında değerlendirilebilir.⁸² Bunun en belirgin örneğini, yolculuk esnasında Hz. Musa ile Salih Kul (Kehf 18/60-82) arasında cereyan eden olaylarda müşahade edebilmekteyiz.

1.1.2.2. İnsanların İbret Almalarını Sağlama

Kur'an kıssalarının bir diğer amacı, insanların ibret almasını sağlamaktır. Kıssalar başta Hz. Peygamber olmak üzere tüm Müslümanlar için de ibret vesikası olduğu “*Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır.*” (Yûsuf 12/111) âyetiyle de ifade edilmiştir. Râzi ibreti, bilinen bir taraftan bilinmeyen bir tarafa geçmek olarak tanımlayarak bununla kast edilenin de düşünmek ve tefekkür etmek olduğunu ifade etmiştir.⁸³

Toplumların kendi bünyelerinde barındırdıkları öne çıkan hasletler kıssalarda hep vurgulanarak muhataba sunulmuştur. Şöyle ki, Nûh kavminin alaycı ve böbürlenmiş tavrı (Hûd 11/27), Lût kavminin fuhuş illetiyle meşgul olması (A'raf 7/80-81), Âd kavminin güç ve kuvvetlerine güvenmeleri (Hûd 11/50-60), Semûd kavminin dünya nimetleriyle övünmeleri (A'raf/73-79), Medyen halkının ölçü ve tartı da sahtekârlık yapmaları (Hûd 11/84-85) gibi hasletleri haber verilerek aslında doğru yolun bu olmadığı gözler önüne serilmiştir. Bu vesileyle geçmiş milletlerin inkârları dolayısıyla başlarına gelen felaketler muhataba hatırlatılarak onlar gibi davranıp davete icabet etmeyen her milletin aynı akıbeti uğrayacağı haber verilmektedir.

İnananlar Hak mücadelesi uğruna çabaladıklarında kimi zaman bunun neticesini bir an önce almak isteyebilirler. Oysa kıssalar, Hakk'ın elbet bir gün galip geleceğini adeta gözler önüne serer. Bu yolda verilen mücadelenin çok uzun yıllar sürebileceği de unutulmamalıdır. Önemli olan sabır ve sebat gayreti içerisinde olmaktır.⁸⁴ Hz. Nûh'un dokuz yüz elli sene gibi uzunca bir süre tebliğ faaliyetiyle iştigal olduğunun bildirilmesi bu mesajın verilmesinde önemlidir. (Ankebût 29/14) Kıssaların bu yönüyle de muhataba sunulması karamsarlıktan kurtulmasına ve geleceğe umutla bakmasına yardımcı olur. Derveze, Talut ve Calut kıssasını (Bakara 2/249) tefsir ederken kıssanın anlatılış maksadını ayetlerin

⁸² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 292.

⁸³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 18: 232.

⁸⁴ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 10: 412.

iniş sebebindeki öğüt ve ibretlerin kavranmasına mutabık olduğunu vurgulamıştır.⁸⁵

1.1.2.3. Bütün Peygamberlerin İslam'ı Tebliğ Ettiğini Gösterme

Kur'an kıssalarının muhataba haber verilmesinin bir başka amacı da bütün peygamberlerin tebliğ mesajının tevhid merkezli olması dolayısıyla davetin, bir ve aynı olduğunu ortaya koymaktır. Zaten Kur'an, bütün peygamberlerin İslam'ı tebliğ ettiğini, Allah katında hak dinin İslam olduğunu bildirmiştir. (Âl-i İmrân 3/19) Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberler milletlerine hep aynı iman ve inanç esaslarını tebliğ etmişlerdir. Bu anlamda Mevdûdî, hangi toplum ve hangi dilde olursa olsun İlâhi kaynaklı her kitabın esası itibarıyla İslam öğretisi olduğunu ifade etmiştir.⁸⁶

Müminlerin her birinin inandıkları dinin aynı din olması, inananların tek bir ümmet olduğunun en önemli göstergesidir.⁸⁷ Şöyle ki Enbiyâ Sûresi 48-92. âyet pasajında birçok peygambere gerek ismen gerekse kıssa detaylarıyla yer verildikten sonra “*Hakikaten bu (bütün peygamberler ve onlara iman edenler) bir tek ümmet olarak sizin ümmetinizdir. Ben de sizin Rabbinizim. Öyle ise bana kulluk edin.*” (el-Enbiyâ 21/92) âyetinde geçen “ümmet” ifadesini bazı müfessirler millet anlamında kullanmışsa da⁸⁸ müfessirlerin ekseriyeti din olarak tefsir etmiştir.⁸⁹ Şimşek, ümmet ibaresinin, İslam milleti veya İslam dini olarak tefsir edilmesi arasında bariz bir fark olmadığını ifade ederek nasıl tefsir edilirse edilsin peygamberlerin, milletlerini Allah'a kulluk etmeye davetlerinin ortak payda olduğunu ifade etmiştir.⁹⁰ Bu şekilde Enbiyâ Sûresi'nde pek çok peygamber kıssasına yer verilirken Allah'a imanın öne plana çıkartılarak muhataba sunulması davet birliğinin de bir göstergesidir.⁹¹

⁸⁵ Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 5: 296.

⁸⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 1: 245.

⁸⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 14: 283.

⁸⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 4: 482.

⁸⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hecer li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1422/2001), 16: 392; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 5: 371.

⁹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 3: 394.

⁹¹ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2012), 3: 699.

A'râf Sûresi 59-85. âyet pasajında Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût, Hz. Şu'ayb peygamberlerin kıssalarının bir arada anlatılması da dinin bir olduğunun göstergesidir. Yine Hûd Sûresi 25-99. âyet pasajında da Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. Şu'ayb ve Hz. Musa'nın, kavimlerini tek bir olan Allah'a davet etmek üzere aynı amaca binaen kavimlerine gönderildiğinin bildirilmesiyle tevhid dininin biricik olduğu vurgulanmıştır.⁹² Enbiyâ Sûresi'nde "*Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona: 'Benden başka İlah yoktur, şu halde bana kulluk edin' diye vahyetmiş olmayalım.*" (el-Enbiyâ 21/25) âyetinde de bu davetin tevhid merkezli olduğu açıkça bildirilmiştir. Bu şekilde Kur'an'da peygamberlerin davet birliğini ifade eden daha pek çok âyet vardır.⁹³

Peygamberlerin davet metodlarının aynı olması, peygamberlerin mesajının aynı kaynaktan beslendiklerinin ve milletlerini müşterek dine davet ettiklerinin de bir göstergesidir.⁹⁴ Çünkü inanç esaslarının aynı olması peygamberlerin davetlerinde kullandıkları metodların da aynı olmasını daha makul kılar. Örneğin peygamberler elçilik vazifelerini ifa ederken herhangi bir karşılık talep etmemişlerdir. Şu'arâ Sûresi'nde kıssası anlatılan Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Salih, Hz. Lût ve Hz. Şu'ayb peygamberlerin, kavimlerini Allah'a iman etmeye davet etmelerine karşılık herhangi bir ücret istemediklerini (eş-Şu'arâ 26/ 109, 127, 145, 164, 180) müstakil olarak belirtmeleri de bu durumu ortaya koymaktadır.

1.1.2.4. Hz. Muhammed'e ve Müminlere Moral Verip Motive Sağlama

Kıssaların bir diğer amacı, Hz. Peygamber'in ve müminlerin gönlünü pekiştirerek moral ve motivasyon sağlamaktır. İnananlar, bazen inkârcılar için azabın gecikmiş olduğu fikrine kapılırlar bile er ya da geç, vakti zamanı geldiğinde (inanınlar, sayıca ve güç olarak yetersiz olsalar dahi) (el-Bakara 2/249) Allah'ın kanununun muhakkak gerçekleşeceği kıssalar aracılığıyla haber verilmektedir. Bu süreçte psikolojik olarak sağlam ve dinç durmanın tek yolu

⁹² Seyyid Kutub, *et-Tasvîrü 'l-fennî fî'l-Kur'âni'l-Kerîm (Kur'an'da Edebî Tasvir)*, trc. Kamil M. Çetiner (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2017), 213-215.

⁹³ Peygamberlerin davet birliğini bildiren âyetler için bk. el-Bakara 2/133, 136; Âl-i İmrân 3/84; el-Mâide/46-48; el-Hac 22/78; eş-Şûrâ 42/13; es-Saff 61/6; el-A'lâ 87/ 18-19.

⁹⁴ Kutub, *et-Tasvîrü 'l-fennî fî'l-Kur'âni'l-Kerîm (Kur'an'da Edebî Tasvir)*, 213.

sabır üzerine kurulan bir yolda yürümektir.⁹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de de inananların zaferi göğüsleyecekleri, (el-A'râf 7/128)⁹⁶ inanmayanların ise mağlubiyeti sırtlarında bir kambur gibi taşıyacakları açıkça bildirilmiştir. (Âl-i İmrân 3/137)⁹⁷

Geçmiş milletlerden kimi taş savuran rüzgârla, kimi korkunç bir sesle, kimi yerin dibine sokularak, kimi de suda boğularak helak edilmiştir. (el-Ankebût 29/40) Bu haberlerin bildirilmesiyle kâfirlerin inkâr üzere yaşamaya devam ettikleri takdirde akıbetlerinin bu milletlerden farklı olmayacağı, Allah'ın inananları hangi sûrette olursa olsun üstün kılacağı hatırlatılmaktadır.⁹⁸ Yine peygamberler ve onlara tabi olanların bıkmadan usanmadan zorlu şartlara göğüs germeleri ve bu sabırlarını, mücadelelerini hayatları boyunca sürdürmeleri için geçmiş peygamberlerin yaşadıkları olayların anlatılması, hem Hz. Peygamber'in gönlünü pekiştirme hem de iman edenlerin kalplerinin itminana ulaşması içindir.⁹⁹ Bu anlamda kıssalar Hz. Peygamber'in gönlünü pekiştirmekle birlikte her dönemde hak davanın savunucuları için önemli bir güç kaynağı olmuştur.¹⁰⁰ Zira bu İlâhi dava, karşısında statüsünü kaybetmekten korkanlar her dönemde hem mesajı tebliğ eden şahsa hem de mesajına mesafeli durmuşlardır.¹⁰¹

Taha Sûresi'nde “*Tâ hâ. Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik*” (Tâhâ 20/1-2) âyetinin ardından Kur'an'ın vahyediliş gayesi bildirilmiştir. Sonrasında da Allah Teâla'nın bazı sıfatlarından bahsedilerek “Musa'nın haberi sana ulaştı mı?” şeklinde bir istifham cümlesiyle Hz. Musa kıssası anlatılmaya başlanmıştır. Burada aslında ilk önce Kur'an'ın O'na sıkıntı vermek için inmediği bildirildikten sonra Hz. Musa'nın çektiği sıkıntıların daha büyük olduğu hatırlatılmıştır. Hz. Musa'nın sıkıntılara göğüs gerip sabrettiği gibi Hz. Peygamber'in de bu anlamda Hz. Musa'yı rol model alması tavsiye edilmiştir.¹⁰²

⁹⁵ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003), 3: 253.

⁹⁶ Benzer âyetler için bk. Hûd 11/49; el-Kasas 28/83; el-Ankebût 29/14-15.

⁹⁷ Benzer âyetler için bk. el-En'âm 6/11; en-Nahl 16/36; er-Rûm 30/42; el-Mü'min 40/21.

⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 4: 251.

⁹⁹ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 7: 99.

¹⁰⁰ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 294.

¹⁰¹ Mustafa Kara, *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları* (Samsun: Selâmet Yayınevi, 2011), 121.

¹⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 4: 270; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 22: 14.

Kıssaların amacı sadece Hz. Peygamberi teselli etmekle sınırlı değildir. Aynı zamanda müminlerin de moral ve motivasyonunu sağlamayı gaye edinmiştir. Çünkü pek çok baskı ve işkenceye maruz kalan Müslümanlar bir müddet sonra çok sevdikleri anayurtları olan Mekke'yi terk etmek zorunda bile kalmışlardır. Bu sebeple Allah Teâla, hem Müslümanların üzüntüsünü hafifletmek hem de yüreklerine cesaret nakşetmek için geçmişte cereyan etmiş benzer hadiseleri yoğun bir şekilde muhataba sunmuştur. Ayrıca bu öğüt ve motivasyon sadece doğrudan muhataplara değil, tüm zamandaki inananlara yöneliktir.

Allah Teâla'nın insanlığın hizmetine sunduğu nimetlerin hatırlatılmasıyla da bu amaç desteklenmektedir. Zira peygamberler davetlerini kuru bir mesajla yapmazlar. “*Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki, üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın.*” (Hûd 11/52) âyetinde hem Allah'ın kudretine hem de Ad kavminin iman etmesi için istifadelerine sunulacak nimetler hatırlatılarak davete icabet etmeleri hususunda bir teşvik söz konusudur.¹⁰³ Benzer bir durum Hz. Nûh kıssasında da görülmektedir. Hz. Nûh da kavminin Allah'a iman ettiği takdirde mallarının ve evlatlarının çoğalacağını, bağlar bahçeler ihsan edileceğini bildirmiştir. Bu şekilde de moral ve motivasyon sağlanmaya çalışılmıştır.

Sonuç itibariyle kıssalarda hem korku ve ümit gibi duyguları harekete geçirmek¹⁰⁴ hem de Hz. Peygamber ve müminlerin zor hayat şartları içerisinde üzerlerindeki psikolojik baskıyı hafifletmek amaçlanmıştır.¹⁰⁵

1.1.2.5. İnsanları Şeytanın Hile ve Tuzaklarından Sakındırma

Kıssaların diğer bir amacı, insanların şeytanın hile ve tuzaklarından sakınmasını sağlamaktır. Şeytanın insana nasıl düşman olduğu ve insanoğlunu doğru yoldan uzaklaştırmak için her yolu deneyeceği kıssalar aracılığıyla tekrar tekrar hatırlatılarak¹⁰⁶ insanoğlu şeytanın hile ve tuzaklarına karşı uyarılmıştır.¹⁰⁷ Aslına bakılırsa yaratılışından beri insanın şeytanla olan mücadelesi Hz. Âdem ve

¹⁰³ Mehmed Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an* (İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966), 6: 2359-2360.

¹⁰⁴ Kutub, *et-Tasvîrü'l-fennî fî'l-Kur'ânî'l-Kerîm (Kur'an'da Edebî Tasvir)*, 220.

¹⁰⁵ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasasî*, 264.

¹⁰⁶ İlgili âyetler için bk. el-Bakara 2/30-39; el-A'râf 7/11-25; el-Hicr 15/26-42; el-İsrâ 17/61-65; el-Kehf 18/50; Tâhâ 20/116-123; Sâd 38/71-85

¹⁰⁷ Şeytan'ın aldatma yolları ve insan için kurduğu tuzaklar hakkında detaylı bilgi için bk. Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 1401/1981, 21: 8-9.

İblis¹⁰⁸ kıssasıyla gündeme getirilerek bu mücadelenin insanlık varolduğu sürece devam edeceği vurgulanmıştır. Bu kıssayla Müslümanlar, müşriklerin ağızdan çıkan sözlere aldanmamaları hususunda uyarılmaktadır.¹⁰⁹

Yûsuf kıssasında da Hz. Ya’kub oğlu Yûsuf’a gördüğü rüyayı kimseye anlatmamasını tembih etmiş ve ardından eklemiştir “*Şeytan insana apaçık bir düşmandır.*” (Yûsuf 12/5)¹¹⁰ Hz. Ya’kub diğer oğullarının Hz. Yûsuf’u kıskanıp ona tuzak kurmalarından endişe ettiği için böyle bir nasihahatte bulunmuştur.¹¹¹ Bu anlamda kıssalar şeytanın, insan üzerinde ne tür etkisi olabileceğini ortaya koyarak insanların bu tür hilelerden sakınması gerektiğini beyan eder.

Unutulmamalıdır ki insan, şeytanla olan bu mücadelesinde garîp bırakılmamıştır. Bu yolda peygamberler ve ilahi kitaplar vasıtasıyla insanoğlu her zaman desteklenmiştir. (Nahl 16/36) Esasen “*Şurası muhakkak ki, benim (ihlaslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.*” (el-İsrâ 17/65)¹¹² âyetiyle hakiki manada iman edip salih amel işleme gayretinde olan ve aklını, iradesini kullanarak hak yoldan ayrılmamak için direnç gösterenler üzerinde şeytanın bir etkisi olmayacaktır.¹¹³

1.1.3. Kur’an Kıssalarının Tekrarlanması

İlk olarak insan için tekrar olayının önemiyle ilgili birkaç kelam edilecek olursa, insan unutan bir varlık olduğu için hayati öneme sahip konularda tekrarın söz konusu olması gâyet tabi bir durumdur. Çünkü tekrar sayesinde unutmanın büyük ölçüde önüne geçilmiş olur. “*Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt müminlere fayda verir.*” (ez-Zâriyât 51/55)¹¹⁴ âyetiyle Allah Teâla, Hz. Peygamber’e her zaman nasihat vermesini emretmiştir. Çünkü hatırlatmanın inananlar üzerinde her zaman bir tesiri muhakkak vardır.¹¹⁵

¹⁰⁸ Sözlükte “uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek” anlamındaki “شَطَنَ” kökünden veya “öfkesinden yanıp tutuşmak” mânasındaki “شَاطِئِيْطٌ” kullanımından gelen *şeytân* kelimesi (çoğulu şeyâtîn) “hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık; yanıp helâke mâruz kalmış varlık” demektir. Bk. İsfahânî, *Müfredâtü l-elfâzi l-Kur’ân*, 794.

¹⁰⁹ Küçük, *Besâiru l-Kur’ân*, 5: 263.

¹¹⁰ Şeytanın insanın apaçık düşmanı olduğuna dair diğer âyetler için bk. el-Bakara 2/168-169, 208; el-En’âm 6/142; el-A’râf 7/22; el-İsrâ 17/53; Fâtır 35/6.

¹¹¹ İbn Kesîr, *Tefsîrû l-Kur’âni l-azîm*, 4: 371.

¹¹² Şeytanın, hakiki mümin üzerinde etkisi olmayacağına dair başka bir âyet için bk. el-Hicr 15/42.

¹¹³ Karaman v.dğr., *Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 3: 500.

¹¹⁴ Benzer âyetler için bk. el-A’lâ 87/9; el-Gâşiye 88/21.

¹¹⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrû l-Kur’âni l-azîm*, 7: 425.

Tekrarın insan psikolojisi üzerindeki etkisiyle ilgili olarak denilebilir ki bir şey insanın karşısına ne kadar çok çıkarsa zamanla onunla arasında bir bağ kurar ve böylece o şey hayatının bir parçası haline gelir.¹¹⁶ Anlaşılmaktadır ki, insanın belli melekeleri hayatına adapte edebilmesi ve sağlam bir şekilde yerleştirebilmesi için tekrar mühim bir meseledir.

Kıssalarda da görebildiğimiz kadarıyla peygamberlerin, sadece kendi özel hayatlarıyla ilgili bilgiler defaten aktratılmıştır. Tekrarın söz konusu olduğu kısımlar daha çok tebliğ mesajıyla ilişkili olan kısımlardır.¹¹⁷ Bunu Kur'ân-ı Kerîm'de detaylarına en çok yer verilen Hz. Musa kıssasında¹¹⁸ tespit edebilmekteyiz. Şöyle ki, Hz. Musa'nın doğumuyla ilgili hususlar, gençlik yılları ve Medyen bölgesinde evlenmesi gibi hususlar Tâha ve Kasas sûrelerinde anlatılmakla yetinilmiştir. Ancak Hz. Musa-Firavun mücadelesi, bu mücadele esnasında yaşananlar ve cereyan eden diyaloglar risâlet açısından önemli olduğu için farklı boyutlarıyla yinelenmiştir.¹¹⁹ Buradan da anlaşılabacağı üzere farklı boyutlarla tekrar edilen hususlar tevhid ve inanç akideleriyle alakalı hususlarda söz konusudur.

İslam uleması, Kur'an'ın bir üslûbu olan tekrar olgusunu Kur'an'ın îcâz¹²⁰ unsurlarından biri olarak değerlendirmiştir.¹²¹ Çünkü bir peygamber kıssasının çok az ifadeler kullanılarak derin anlamlar içerecek şekilde farklı sûrelerde, farklı

¹¹⁶ M. Sait Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş* (Kardelen Yayınları, 2013), 103.

¹¹⁷ Yıldırım, "Kurân-ı Kerîm'de Kıssalar", 50; Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, 259; Muhammed Kutub, *Kur'an Araştırmaları*, trc. Bekir Karlığa - M. Beşir Eryarsoy (Bursa: Seriyte Kitabevi, 1997), 1: 315.

¹¹⁸ Kutub, Hz. Musa ve Firavun kıssasının Kur'an'da en çok tekrarlanan kıssalardan olmasını iki gerekçeyle açıklamıştır. Bunlardan birincisi, Mekke döneminde kıssa detaylarına yer verilmesiyle, Hz. Musa ve İsrailoğullarının Firavun ve adamlarından çektikleri eziyetlerin hatırlatılarak Mekkeli müşrikler tarafından baskı ve şiddete maruz bırakılan Müslümanlara teselli vermek olduğunu ifade etmiştir. Bir diğer sebep olarak ise, Medine döneminde de kıssa detaylarına yer verilmesiyle, Müslümanların Medine dönemine kadar hayatlarına taşıdıkları İslam inancını İsrailoğulları gibi dünya hayatına kapılarak terk etmelerini engellemek amacıyla Kur'an'da çokça yer verilen peygamber kıssası olduğunu ifade etmiştir. Bk. Kutub, *Kur'an Araştırmaları*, 1: 323-324.

¹¹⁹ Yıldırım, "Kurân-ı Kerîm'de Kıssalar", 50.

¹²⁰ İcâz sözlükte, sözü kısaltmak anlamına gelmektedir. Meânî ilminde ise terim olarak, bir maksat ve fikrin en az sözle açıklanması anlamını ifade etmektedir. Detaylı bilgi için bk. Mehmet Ali Yekta Saraç, "İ'câz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 392-393.

¹²¹ Yıldırım, "Kurân-ı Kerîm'de Kıssalar", 50; Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 102.

boyutlar kazandırılarak sunulmasının maharet gerektirdiğini bildirmişlerdir. Bunun da en üst biçimde Kur'an'da görüldüğünü ifade etmişlerdir.¹²²

Tekrarlarda ibare farklılıkları diyebileceğimiz bazı değişiklikler söz konusudur. Bu farklılık Türkçe'deki anlamdaş kelimeler gibidir. Anlamdaş kelimeler birbirlerinin yerine kullanılabilir olsalar da farklılıklar muhakkak vardır. Çünkü aynı dilde iki ayrı kelime bütünüyle aynı anlama gelmez. Şöyle ki anlamdaş kelimeler aslında ilk ortaya çıktıklarında farklı anlamlara gelse de dil dinamik bir yapıya sahip olduğu için süreç içerisinde kelimeler birbirlerine anlamca ister istemez yaklaştırılmaktadır.¹²³ Musa kıssasında, Hz. Musa'nın sihirbazlarla karşı karşıya geldiğinde "asasının yılanı dönüştüğü" anlamına muktedir olarak bir yerde *hayye* (Tâhâ 20/20), diğer yerde *cânn* (en-Neml 27/10) ve bir başka yerde de *su'bân* (el-A'râf 7/107) lafızları kullanılmıştır. Ancak Hz. Mûsa'nın asası; iri olması bakımından hayye, hareket edebilmesi açısından cânn, uzayıp kıvrılmasıyla da su'bân anlamlarıyla karşılık bulmuştur. Bu şekilde de nesnenin değişik yönleri vurgulanmıştır.¹²⁴

Yine Musa kıssasından bir örnek olarak, Hz. Musa ailesiyle birlikte Medyen'den Mısır'a doğru yol tutmuşken, gece ve soğuk dolayısıyla yolunu şaşırıp bir ateşe ihtiyaç duymuştu. Üç âyette, Hz. Musa'nın ateş görmesi aynı lafızlarla anlatılırken ateşin yandığı yerden bulmayı umduğu şeyler farklı lafızlarla ifade edilmiştir. Hz. Musa neyle karşılaşacağını bilmediği için bulabileceğini tahmin ettiği şeyleri üç farklı şekilde dile getirmiştir. Şöyle ki bir yerde parlak ateş közü, kor anlamına gelen *kabes* (Tâhâ 20/10), diğer yerde yanıp tutuşan bir alev anlamında *şihâb* (en-Neml 27/7), bir başka yerde de alevi sönmüş ateş parçası manasında *cazva* (el-Kasas 28/29) ifadesi kullanılmıştır.¹²⁵

Bir de şunu belirtmek isteriz ki bir şeyin önemini kavratmak için tekrara başvurulması, sözlü hitap kültürüne ait bir anlatım özelliğidir. Zaten Kur'an'ı Kerim'de sözlü kültür yapısına sahip bir ortamda şifahen nazil olduğundan doğrudan muhatabın tekrarlarla alakalı bir problemi de olmamıştır.¹²⁶ Kur'an'ın yirmi üç yılda peyderpey nazil olduğu göz önünde bulundurulduğunda, her

¹²² Mehmet Okuyan, "Kur'an'da Kıssalar ve Yer Alma Gerekçeleri", *Bilge Adamlar Düşünce Kültür Edebiyat Dergisi*, 34 (2013): 118; Abay, *Kur'an Kıssaları*, 39.

¹²³ Aksan, *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, 78.

¹²⁴ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 52.

¹²⁵ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 56.

¹²⁶ Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*, 208.

dönemde İslam'a yeni giren insanlar olmuştur. Bu insanların da yaşanan zorluklarla mücadele etmesinde kıssaların sunduğu teselliye ihtiyaçları vardı. Meseleye bu açıdan bakıldığında, bir kıssanın belli bir zaman sonra başka detaylarıyla anlatılması, doğrudan muhatap kitle açısından düşünüldüğünde tekrar değil, yeni bir anlatımdır.¹²⁷

Sonuç olarak kıssalar her ne kadar okuyucu için tekrar edilmiş gibi görünse de aslında siyak ve sibak münasebetlerinin değişmesiyle, ayrıntıların farklılaşmasıyla ve üslûptaki değişiklikler muhatapta her defasında yeni gelişmeyle karşılaşıyor muşçasına bir etki bırakır.¹²⁸ Farklı sürelerde aynı peygamberlerin kıssalarına yer verilmiştir ancak kıssa detayları farklı boyutlarıyla sunulduğu için Kur'an kıssalarında mutlak bir tekrar yoktur diyebiliriz.

1.1.4. Kur'an Kıssalarının Kaynağı Meselesi

Bilinmesi gerekir ki Kur'an'ın İlahi kaynaklı olduğuna iman eden herkes kıssalarında İlahi kaynaklı olduğuna inanır. Çünkü kıssalar Kur'an'ın muhtevasında önemli bir yekûnu teşkil ettiği için bütünün kaynağının İlahi oluşunu kabul etmek parçasının da İlahi kaynaklı olduğunu kabul etmeyi zorunlu kılar.

Kur'an kıssalarının kaynağına ilişkin iddialara yer vermeden önce kıssaların Kur'an'ın muhtevasında genişçe bir hacmi ihtiva etmesinden dolayı Kur'an'ın İlahi kaynaklı olduğuna delil teşkil edebilecek ayetler sunmakta fayda görmekteyiz. Hz. Peygamber'in bildirdiklerinin vahiyden başka bir şey olmadığını (en-Necm 53/4)¹²⁹ ve Arapça olarak (Yûsuf 12/2)¹³⁰ Allah katından peyderpey (İnsan 76/23)¹³¹ nazil olduğunu Kur'an âyetleri açıkça beyan etmiştir.

Kur'an, önceki ilahi kaynaklı Kitap'ları tasdik edicidir. (Mâide 5/46-48, Fâtır 35/31)¹³² Bu ve benzeri âyetlerde geçen "tasdik" kelimesiyle kast olunan

¹²⁷ Abay, *Kur'an Kıssaları*, 61; Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*, 228; Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 196.

¹²⁸ Yıldırım, "Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar", 50; Kutub, *Kur'an Araştırmaları*, 1: 318; Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 126.

¹²⁹ Benzer âyetler için bk. el-A'râf 7/203; el-En'âm 6/19, 106; en-Nisâ 4/163; Yûnus 10/15; el-Kıyâme 75/16-19; el-Kehf 18/27; ez-Zümer 39/65 ve benzer âyetler.

¹³⁰ Benzer âyetler için bk. Tâhâ 20/113; Zümer 39/28; Fussilet 41/3; Şûra 42/7; Zuhrûf 43/3.

¹³¹ Benzer âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/3; Nisâ 4/136; Furkan 25/1; Bakara 2/23; Hicr 15/9; Nahl 16/89, 102; İsrâ 17/82.

¹³² Yûsuf sûresinde, Yusuf kıssasının anlatıldığı pasajın sonunda Kur'an'ın kendinden önceki kitabı (Tevrat'ı) tasdik ettiğini beyan etmesindeki maksat, Tevrat'taki Yusuf kıssasına ait

tevhid ve peygamber inancı, ahiret inancı, emri bil maruf nehyi anil münker gibi temel prensipler üzerindeki mesaj birliğidir. Kur'an'ın önceki kitapları tasdik edici olduğu hem Mekkî sûrelerde hem de Medenî sûrelerde bildirilmiştir. Bu hitap, Mekkî sûrelerde müşrik Araplara, Medenî sûrelerde ise Medine Yahudilerinin tutumlarına yöneliktir.¹³³

Her ne kadar Müslümanlar için Kur'an'ın sıhhatinde ve güvenilirliğinde bir tereddüt söz konusu olmasada bazı İslam düşmanları Kur'an'ın ilahi kaynaklı olmadığını iddia etmişler ancak tam olarak hangi kaynaktan geldiği konusunda da ittifak edememişlerdir. Bu iddialar aslında vahyin nüzûluyla birlikte çok yoğun bir şekilde olmasa da dönemin müşrikleri tarafından insanların akıllarını karıştırmak için ortaya atılmıştır.¹³⁴

Kıssaların kaynağıyla ilgili ileri sürülen görüşlerden biri, Kur'an'ın Kitâb-ı Mukaddes kaynaklı olduğuna dair iddiadır. Bu iddiayla bir anlamda Kur'an kıssalarının da Kitab-ı Mıkaddes'ten alınmış olduğu kastedilmektedir. Kur'an'ın, Kitâb-ı Mukaddes kaynaklı olduğunu ortaya atan müsteşriklerin aslında esas söylemeye çalıştıkları şey Kur'an'ın, Hz. Peygamber tarafından kaleme alındığı yönündedir.¹³⁵

Kur'an da yer alan bazı kıssalar Kitâb-ı Mukaddes'te de bulunduğu için, günümüz müsteşriklerinin Kur'an kıssalarının Kitâb-ı Mukaddes'ten alınmış olduğunu iddia ettikleri gibi Kur'an'ın nazil olduğu dönemde de Arap müşrikleri bu iddiayı dile getirmişlerdir.¹³⁶ Oysaki Kitab-ı Mukaddes metnini daha iyi bilen Ehl-i kitabın böyle bir iddiada bulunması daha mantıklı görünürken tarihi argümanlarda böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır. Ya da “(Rasûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin.” (Hûd 11/49) âyeti nazil olduğunda özellikle Ehl-i kitabın bir itirazı söz konusu olmalıydı. Oysaki tarihi kaynaklarda itiraz sadedinde bir bilgiye rastlanılmamıştır.¹³⁷

detayların doğruluğunu kanıtlamak için değil, Kur'an'ın uydurma bir söz olmadığı aksine İlahi kaynaklı olduğu ve Tevrat'ta dâhil tüm İsrailoğulları peygamberlerine gönderilen vahyin aynı olduğuna işaret edilmiştir. Bk. Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 84.

¹³³ Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 88.

¹³⁴ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 75.

¹³⁵ Abay, *Kur'an Kıssaları*, 23.

¹³⁶ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 7.

¹³⁷ Sağlam, *İlmi ve Edebi Yönleriyle Kur'an Kıssaları*, 33.

Hız. Peygamber'in önceki Tevrat metniyle alakalı bir tecrübesi olmadığına işaret eden “*Sen bundan önce ne bir yazı okur, ne de elinle onu yazardın. Öyle olsaydı, bâtıla uyanlar kuşku duyarlardı.*” (el-Ankebût 29/48) âyetiyle ilgili olarak Râzî, Hız. Peygamber'in Tevrat metnini okumadığını dolayısıyla da ondan herhangi bir şey kaleme almadığını ifade etmiştir.¹³⁸ Zaten Hız. Peygamber ve milletin İbranice bilmemesinden dolayı İbranice veya Aramice yazılmış Kutsal kitabı okuyup anlaması da pek muhtemel görülmemektedir.¹³⁹ Tercüme faaliyetleriyle alakalı olarak da Tevrat'ın ilk kez onuncu yüzyılda Arapça'ya tercüme edildiği bilgisi¹⁴⁰ böyle bir yararlanmanın mümkün olmadığını teyit etmektedir.

Bu noktada Hız. Peygamber'in etrafındaki kişilerin Kitabı Mukaddes'i okuyup bilgi sahibi olduğu ve bu bilgileri Hız. Peygamber'le paylaştıkları hatta Hız. Peygamber'in bu öğrendiklerini de başkalarına yazdırdığı şeklinde iddalar söz konusuydu.¹⁴¹ Bu iddialara Furkân Suresi 4. âyette açıkça işaret edilmiştir. Ancak âyetin devamında Allah Teâla, müşriklerin bu asılsız iddialarını “(Resûlüm!) De ki: Onu göklerde ve yerdeki gizlilikleri bilen Allah indirdi.” (Furkan 25/6) âyetiyle direkt olarak reddetmiştir. Zaten Kur'ân'ı Kerîm'de bulunan pek çok malumatın Kitab'ı Mukaddes'te bulunmaması kaynaklık teşkil edecek bir ilişkinin söz konusu olamayacağını gösterir.¹⁴²

Kur'an kıssalarının kaynağıyla ilgili bir diğer iddia da Kur'an'ın uydurulmuş olduğu temeline dayanan kıssaların aslında Araplar arasında yaygın olan halk hikâyelerinden derlenmiş olduğudur.¹⁴³ Öncelikle şunu söylemek gerekir ki Hız. Peygamber ve milleti, önceki kavimlerin kıssalarından hiçbir şey bilmiyor değildi.¹⁴⁴ Derveze, Arapların Ehl-i kitapla diyaloglar kurduğunu bu sebeple Nûh tufanı ve bazı kıssalar hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade

¹³⁸ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 18: 232.

¹³⁹ Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, trc. S. Kemal Sandıkçı (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 7: 206.

¹⁴⁰ Baki Adam, “Tevrat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41: 40-45.

¹⁴¹ Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 2: 52.

¹⁴² Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 15: 369.

¹⁴³ Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine*, 156.

¹⁴⁴ Geçmiş milletlerden haberdar olduğuna dair delil teşkil edebilecek âyetler için bk. el-Enbiyâ 21/5; Sâd 38/7; ez-Zuhrûf 43/57-58.

etmiştir.¹⁴⁵ Bu haberler aktarım yoluyla öğrenilebileceği gibi arkeolojik bulgulardan da tespit edilmiş olabilir.¹⁴⁶ Ancak bu bilgiler tafsilatlı bir şekilde bilinmiyordu.¹⁴⁷ Zaten daha önce de Kur'an kıssalarının gayb seviyesindeki bilgiler olduğunu belirtmiştik. Kur'an kıssalarında Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere bu bilgilere Allah'tan gayrısının vakıf olamayacağı da bildirilmiştir.¹⁴⁸

Buraya kadar kıssaların Kitab-ı Mukaddes kaynaklı olmadığını izah ettik ardından ise Arapların Ehl-i kitapla kurdukları diyalog sebebiyle bazı kıssaları kısmî derecede bilebileceklerine işaret ettik. Burada Ehl-i kitabın kıssaları ne denli bilindikleri sorusu aklımıza gelebilir. Bununla ilgili olarakta Derveze, Ehl-i kitabın elinde Tekvin kitabının bulunduğunu bunda da geçmiş milletlerle ilgili - doğruluğunu tartışmaksızın- bazı malumaların bulunduğunu bildirmiştir.¹⁴⁹

Sonuç olarak kıssalardan bazıları doğru detaylara sahip olunmadan Ehl-i kitap tarafından biliniyordu. Gerek Araplarla Ehl-i kitab arasında kurulan ilişkiler gerekse geçmiş milletlerin arkalarında bıraktıkları kalıntılar sayesinde Araplar kıssalarla ilgili kısmi bilgilere sahiptiler. Ancak bu bilme Kur'an'ı Kerim'in haber verdiği şekliyle hakikate uygun bir bilme değildi.

1.1.5. Kur'an Kıssalarının Tarihsel Gerçekliği

Bu başlık kıssaların tarihsel gerçekliği bulunmadığına yönelik iddialardan ve bunların değerlendirmesinden oluşmaktadır. Kur'an kıssalarının tarihsel gerçekliğine ilişkin çalışmamızın bu kısmı, Kur'an kıssalarının tarihsel gerçekliğine ilişkin ortaya atılan iddialar üzerinden değerlendirmeye yönelik olarak işlenmeye çalışılacaktır.

Kur'an kıssalarının gerçekten vuku bulmadığı hususunda ortaya atılan ilk itiraz Mekkeli müşriklere aittir. Muhtemeldir ki, Araplar kendi aralarında eğlenmek için mübalağanın bol olduğu aslı astarı olmayan hikâyeler anlatırlardı. Kur'an kıssalarının da sadece bu tür hikâlerden ibaret olduklarını düşünürlerdi.

¹⁴⁵ Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 2: 490.

¹⁴⁶ Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 5: 498.

¹⁴⁷ Râzî, *Mefâtîhu 'l-gayb*, 18: 9.

¹⁴⁸ İlgili âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/44; Yûsuf 12/3, 102; el-Kasas 28/3, 44-46; Hûd 11/49; Sâd 38/67-70. Kimi âyetlerdeki gayb kavramını, zamanın derinliklerine gömülmüş, gözlemlenme ihtimali bulunmayan haber şeklinde yorumlayanlarda olmuştur. Bk. Muhammed İzzet Derveze, *el-Kur'ânü 'l-mecîd (Kur'an'ı Anlamada Usûl)*, trc. Vahdettin İnce (İstanbul: Ekin Yayınları, 2017), 164.

¹⁴⁹ Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 2: 490.

Tefsir kaynaklarında esâtîrû'l-evvelîn ifadesinin geçtiği ayetlerin arka planına bakıldığında Nadr b. Haris olayı dikkat çekmektedir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Nadr b. Haris hayatında çok yolculuk yapıp diyar diyar gezdiği için çok fazla hikâye bilen bir insan olarak tanınırmış. Bu sebeple Kureyş kâfirleri Hz. Muhammed'in anlattıklarının ne olduğunu ona sorarlarmış. Nadr b. Haris de kendisi gibi Hz. Muhammed'in de öncekilerin masallarından bir şeyler anlattığını söylemiş.¹⁵⁰ Bu durum Allah Rasûlü'nün haber verdiklerinin Mekke döneminde nasıl algılandığını ve hangi kategoride değerlendirildiğini gösterir niteliktedir. Zira Mekkeli müşrikler için Hz. Peygamber tarafından anlatılan kıssaların herhangi bir tarihsel değeri olmayıp Kur'an'ı aslında şüphe duyulması gereken bir kaynak olarak lanse etmeye çalışıyorlardır.

Kur'an'ın nazil olduğu dönemde özellikle kıssalara yönelik ithamlardan sonra Kur'an kıssalarında yer ve zaman unsurlarının ikinci planda tutulması, kıssaların tarihsel gerçekliğiyle ilgili bir tartışmanın başlamasına kapı aralamıştır.¹⁵¹ Kur'an kıssalarının tarihi seyir içinde vuku bulup bulmadığıyla ilgili olan bu tartışma, geçmişten beri süregelen ve çalışmalarda konu edilen bir mesele değildir. Ta ki modern dönemde Muhammed Abduh ve Seyyid Ahmed Han'ın, kıssaların tarihsel gerçeklerle örtüşmediğine ilişkin söylemleri¹⁵² ve 1947 yılında, Mısır'da, Muhammed Ahmed Halefullah'ın *el-Fennü'l-Kasasî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı doktora çalışmasında¹⁵³ kıssaların tarihsel gerçekliğine ilişkin ifadelerin sistematik bir şekilde ele alınması, bu meselenin gündeme taşınmasına sebep olmuştur.¹⁵⁴

Öncelikle şunu belirtmek isteriz ki Halefullah'ın kıssaların tarihsel gerçekliğine dair söylemlerinde en çok dikkat çeken husus “esâtîr” ibaresine yüklediği anlamdır. Şöyle ki “el-Fennü'l Kasasî” adlı eserinin *Mitolojik Kıssalar* başlığı altında ele aldığı bölümde esâtîr kelimesine mitoloji anlamı yüklemiştir.

¹⁵⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 8: 346.

¹⁵¹ Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihî Değeri”, 76; Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 45.

¹⁵² Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 98.

¹⁵³ Detaylı bilgi için bk. Murat Sarıtaş, “Muhammed Ahmed Halefullah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), EK-2: 295-298.

¹⁵⁴ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 46. Kur'an kıssalarının tarihsel gerçekliğiyle ilgili tartışmaya sebebiyet veren diğer bakış açıları ve değerlendirmeler için bk. Şengül, “Kur'an Kıssalarının Tarihî Değeri”, 76.

Üstelik kelimenin Kur'an'da da bu anlamda kullanıldığını ve bununla Kur'an'ın sıhhatine herhangi bir zeval vermeyeceğini ifade etmiştir.¹⁵⁵

Halefullah eserinde kıssaların tarihsel gerçekliği olmadığına ilişkin birtakım iddialara yer vermektedir. İddiaların hepsine değinmemiz mümkün olmadığı için bazı iddialarına yer verip bunlara Kur'an'dan delillerle cevap verilmeye çalışacağız.

Halefullah, müşriklerin Kur'an hakkında "esâtîrü'l-evvelîn" (öncekilerin masalları)¹⁵⁶ iddiasında bulunmalarına karşılık Kur'an'ın hiçbir âyetinde bu iddiaların reddedilmediğini ifade etmiştir.¹⁵⁷ Konuyu daha iyi anlayabilmek açısından müşriklerin "esâtîrü'l-evvelîn" ithamlarının aslında neye binaen söylendiğini tespit etmekte fayda vardır. Kur'an'da dokuz yerde geçen¹⁵⁸ bu ifadenin kıssa bağlamında değil de öldükten sonra dirilip Allah'ın huzurunda hesap vermeye karşı söylenmiş olduğu görülmektedir. Yani müşrikler zaten kendi geleneklerinde var olan kıssa üslûbuna aşina olduklarından dolayı evvelkilerin masalları iddiaları, Kur'an kıssalarına değil yeniden dirilmeye, kıyamete ve ahiret hayatını reddetmeye yöneliktir.¹⁵⁹

Halefullah'ın kıssaların tarihsel gerçekliği olmadığına ilişkin bir diğer iddiası, kıssaların olay sırasını takip ederek değilde atlanarak muhataba sunulmasıdır. Kendisi örnek olarak pek çok kıssayı ele almış olsa da biz Ad kavmiyle ilgili verdiği örneğini sunacağız. "*Âd kavmi (Peygamberleri Hûd'u) yalanladı da azabım ve tehdidim nasılmış (gördüler). Biz onların üstüne, uğursuzluğu devamlı bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik. O rüzgâr, insanları, sökülmüş hurma kütükleri gibi yere seriyordu. Nasılmış benim azabım ve uyarılarım!*" (Kamer 54/18-21) âyetinde, peygamber olarak kavmine gönderilen Hz. Hûd'un yalanlandığının haber verilmesinden sonra aradaki tüm detaylar atlanıp helak sahnelerinden bahsedilmeye başlanmıştır. Halefullah da bu

¹⁵⁵ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasasî*, 226-239.

¹⁵⁶ Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Araplar "esâtîr" kelimesini eskilerin yazıp anlattıkları ve kendilerinin onaylamadıkları sözler için kullanmaktaydı. Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 113.

¹⁵⁷ Halefullah, *Kur'ân'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasasî*, 235.

¹⁵⁸ "Esâtîrü'l-evvelîn" ifadesinin geçtiği âyetler için bk. el-En'âm 6/25; el-Enfâl 8/31; en-Nahl 16/24; el-Mü'minûn 23/83; el-Furkân 25/5; en-Neml 27/68; el-Ahkâf 46/17; el-Kalem 68/15; el-Mutaffifîn 83/13.

¹⁵⁹ Hikmet Zeyveli, "Kur'an Kıssaları", *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 9/1-2-3-4 (1996): 181; Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 115; Öztürk, *Kur'an Kıssalarının Mahiyeti*, 57.

durumu kıssaların tarihsel gerçekliği olmadığına delil olarak sunmuştur. Delilini de kıssaların muhataba tarih hakkında bilgi vermek amacı gütmmediği sadece muhatabı korkutmak ve haddizatında da uyarmak amacı taşıdığına dayandırmıştır.¹⁶⁰ Şimdi meseleye unsurlar açısından baktığımızda kıssaların öğelerinden olan yer, zaman, olay gibi unsurlardan biri veya birkaçı muhataba sunulmadığında bunu, kıssaların yaşanmamışlığına delil olarak kullanmak ne kadar makul olabilir? Aslında bu meseleye doğrudan muhataplar açısından bakılırsa olay daha berrak hale gelebilir. Şöyle ki Hz. Peygamber'in risâletinden önce vuku bulmuş olan Fil Vak'ası, yakın bir zamanda cereyan etmiş ve dönemin insanları olayın bilgisine vakıftılar. Ancak bakıldığı zaman Kur'an'da Fil Vak'asından¹⁶¹ bahseden Fil Sûresi'nde ne zaman yaşandığıyla ilgili bir tarih bilgisine yer verilmemiştir. Halefullah'ın bakış açısına göre, Fil Vak'asında tarih unsuruna yer verilmedi diye bu kıssasının tarih sahnesinde yeri yoktur demek gerekir ki bu da büyük bir yanlgı olur.¹⁶²

Şunları da ilave etmek isteriz ki Halefullah eserinde, kıssaları tarihsel, temsili ve mitolojik kıssalar olarak ayırır. Ancak tarihsel kıssaların da gerçekte vuku bulmayıp edebi kıssalar olduğunu ifade eder ve Kur'an kıssalarını da edebi kıssa kategorisinde değerlendirir. Edebi kıssa, tarihsel gerçeklikleri olmayıp mitolojik öğeler, sanatsal unsurlar ve söyleyişlerle kimi zaman muhatabı korkutmak ve uyarmak kimi zaman da muhataba ibret ve öğüt vermek amacıyla muhatabın duygularına hitap eden bir anlatım şeklidir. Temel iddiası da bütün bunların Kur'an'a bir zeval vermeyip aksine bir zenginlik kattığı yönündedir.¹⁶³

Kur'an sadece akademisyenlere, entellektüellere veya ihtisas sahiplerine hitap etmemektedir. Bu anlamda tüm insanlığa hitap eden Kur'an'ın verdiği mesajı muhataba kavratmak adına edebi anlatım sanatlarından da faydalandığını kabul etmek gerekir. Zira kıssalarda bilimsel olarak ortaya koyamayacağımız hususlarda bir çelişki varmış düşüncesine meyyal vermemek adına aslında bu, en makul bakış açısıdır.¹⁶⁴ Yani kıssaların tarihte vuku bulduğunu ifade ederken

¹⁶⁰ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasasî*, 172-173.

¹⁶¹ Fil Vak'asının ne zaman vuku bulduğıyla ilgili kaynaklarda çok farklı bilgiler mevcuttur. Bu bilgiler için bk. Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13: 70-71.

¹⁶² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 119.

¹⁶³ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasasî*, 182, 235, 238.

¹⁶⁴ Zeyveli, "Kur'an Kıssaları", 182.

kıssalarda bazı hususları açıklamakta güçlük çekilmesi durumuna bir önlem olarak, edebi sanatlardan da faydalandığı hususunda bir kabul mantıklı görülmektedir. Ancak yine de edindiğimiz bilgiler doğrultusunda, Kur'an kıssaları edebi üslûp özelliklerinden yararlanılarak anlatılsa da hem kaynak hem de amaç yönünden edebi kıssalarla aynı kategoride değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olmadığını söyleyebiliriz.

Kıssaların gerçekliğine ilişkin delil oluşturabilecek hususlardan birisi kıssaların Hz. Muhammed'in peygamberliğini ispat açısından önemli bir yere sahip olmasıdır. Nitekim Meryem kıssasının sonunda *"Bunlar bizim sana vahiy yoluyla bildirmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. İçlerinden hangisi Meryem'i himayesine alacak diye kura çekmek üzere kalemlerini atarken sen onların yanında değildin. Onlar (bu yüzden) çekişirken de yanlarında değildin."* (Âl-i İmrân 3/44), Yûsuf kıssasının sonunda *"İşte bu gayb haberlerindendir. Onu sana vahyedyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin."* (Yûsuf 12/102), Musa kıssasında *"Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada sen batı yönünde bulunmuyordun ve görenlerden de değildin."* (el-Kasas 28/44), Nûh kıssasının da sonunda *"İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen ne de kavmin biliyordunuz."* (Hûd 11/49) âyetlerinde ne Hz. Peygamber'in ne de kavminin kıssalara konu olan olaylar yaşanırken bizzat şahit olmadıkları ve bunların gayb haberi olarak Hz. Muhammed'e Allah Teâla tarafından bildirildiği haber verilmektedir.

Yine Kur'an'da kıssaların hak olarak anlatılmasıyla ilgili olarak *Hak* kelimesi sözlükte mutâbakat, muvâfakat ve uygunluk anlamlarına karşılık gelmektedir.¹⁶⁵ Kur'an-ı Kerîm'de "hak" ifadesinin kullanım alanına bakıldığında çok çeşitli anlamları ihtiva etmektedir.¹⁶⁶ Hak kelimesinin geçtiği pek çok Kur'an âyeti de kıssaların tarihi gerçekliğine işaret eder niteliktedir.¹⁶⁷ Çünkü ح-ق-ق kökünden türeyen hakikat, Kur'an lafzının mecazî değil, aslî manada

¹⁶⁵ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, 419.

¹⁶⁶ "Hak" kelimesinin çeşitli anlamları için bk. İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, 420-422; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerîm Sözlüğü*, 201-203.

¹⁶⁷ Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 128.

kullanılmasını ifade eder.¹⁶⁸ Yusuf kıssasının son âyetlerinde “*Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur’an) uydurulabilecek bir söz değildir...*” (Yûsuf 12/111), Hz. İsa kıssasının sonunda da “*Şüphesiz bu anlatılanlar doğru/gerçek haberlerdir.*” (Âl-i İmrân 3/62) Yine Ashâb-ı Kehf kıssasında “*Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz.*” (el-Kehf 18/13) Kasas Sûresi’nde Hz. Musa ve Firavun kıssasına giriş yapılırken “*İman eden bir kavim için Musa ve Firavun’un haberlerinde bir kısmını sana gerçek şekliyle nakledeceğiz.*” (el-Kasas 28/3) bu ve benzeri âyetleri anlamlandırma da müşkül duruma düşmemek için bu âyetleri, tarihi olaylara delil olarak kabul etmek gerekir. Çünkü bu kıssaların hak kelimesiyle muhataba sunulması, gerek muhtevası gerekse verilmek istenen mesaj itibarıyla doğru ve gerçek haberler olduğunu gösterir.¹⁶⁹ Çünkü bir haberin hak kelimesiyle muhataba sunulması yalan yanlış ve uydurma olmadığını kuvvetlendirir¹⁷⁰ ve belli bir amaca yönelik olarak anlatıldığını gösterir niteliktedir.¹⁷¹

Sonuç olarak diyebiliriz ki kıssaların tarihsel gerçekliğinin olmadığı düşüncesi, insanların uydurma olaylarla uyarılması, sakındırılması hatta korkutulması gibi bir yakıştırılmaya yol açabilir.¹⁷² Kıssalar hem şimdiki zamanı hem de gelecek zamanı disipline etmede bir tarih bilinci oluşturmayı amaçlar ve bunu da gerçek bilgiyi aktarmakla gerçekleştirir. Çünkü hakikat ancak gerçek bir bilgiyle ifade edilir.¹⁷³

¹⁶⁸ İsfahânî, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, 422; Okuyan, *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerim Sözlüğü*, 80.

¹⁶⁹ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 119.

¹⁷⁰ Remzi Kaya, “Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2 (2002): 34; Kaya, *Kur'an Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-III*, 509.

¹⁷¹ Okuyan, “Kur'an'da Kıssalar ve Yer Alma Gerekçeleri”, 116.

¹⁷² Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 120.

¹⁷³ Demir, *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*, 148-149.

İKİNCİ BÖLÜM

KISSA- SÎRET BAĞLAMINDA HZ. NÛH KISSASI

Hız. Nûh kıssasıyla ilgili olan âyetlerin yer aldığı sûreleri Mekkî ve Medenî ayırımı yaparak aşağıdaki gibi tasnif ettik. Bu tasnifi yaparken de Hız. Nûh kıssasını sîret bağlamında okuyabilme noktasında kolaylık sağlaması amacıyla sûreleri, çalışmanın sonunda da bir tablo halinde sunduğumuz kronolojik tertibi esas alarak sıraladık.

Mekkî Sûreler: 1. en-Necm, 2. Kâf, 3. el-Kamer, 4. Sâd, 5. el-A'râf, 6. el-Furkân, 7. Meryem, 8. eş-Şu'arâ, 9. el-İsrâ, 10. Yûnus, 11. Hûd, 12. el-En'âm, 13.es-Sâffât 14. El-Mü'min, 15. eş-Şûrâ, 16. ez-Zâriyât, 17. Nûh, 18. İbrâhîm, 19. el-Enbiyâ, 20. el- Mü'minûn, 21. el-Hâkka, 22. el-Ankebût, 23. el-Hac

Medenî Sûreler: 1. Âl-i İmrân, 2. el-Ahzâb, 3. el-Hadîd, 4. et-Tahrîm, 5. et-Tevbe

Çalışmamızda genel olarak yukarıda yer verdiğimiz şekilde bir kronolojik tertip esas alınmıştır. Ancak çalışmamızda kıssa-sîret münasebetini gözettiğimizden dolayı bu tertipte yer yer bazı değişiklikler yapmak durumunda kaldık. Bu sûrelerin mushaftaki düzenini tam olarak tespit etmenin hiç de kolay olmadığı göz önünde bulundurulduğunda yanılma payımızın olması da pek tabi muhtemeldir. Ayrıca bu tertip haricinde sahâbîlere atfedilerek Müslümanlar tarafından yapılan Mekkî-Medenî ayırımı gözetilerek düzenlenen farklı kronolojik tertipler de mevcuttur.¹⁷⁴

Kur'ân-ı Kerîm'in -nazil olduğu dönem göz önüne alındığında- yazılı bir metin olarak değil, konuşmacı ve muhatabın söz konusu olduğu sözlü bir diyalog çerçevesinde muhataba sunulduğu bilinmektedir. Bu diyalogun bir kısmını Kur'ân-ı Kerîm'de diğer bir kısmını da Allah Rasûlü'nün sîretinde tespit edebilmekteyiz. Bu sebeple Kur'an'ın sadece siyak-sibak ilişkisine dikkat etmenin

¹⁷⁴ Farlı kronolojik tertipler için bk. Gözeler Esra, *Kur'ân Âyetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur'ân'a Kronolojik-Olgusal Bir Yaklaşım* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009), 83-96; Burhan Çonkor, "Surelerin Belirli Dönelmlere ve Olaylara İzâfesi", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 19/48 (2016): 129-150.

yanı sıra hitap-muhatap bütünlüğüne de dikkat etmek gerekir. Bu hususiye riâyet etmek için de nüzûl dönemini yansıtan rivâyetlere, sahabe ve tabiinden aktarılan nakillere ve âyetin hangi soru veya olaylar üzerine nazil olduğunu tespit etmek elzem bir durumdur.¹⁷⁵ Bu tespiti gerçekleştirmek tabii ki anlatıldığı kadar kolay değildir. Çünkü sûrelerin nüzûl zamanının hangi aşamasında nazil olduğunu tespit edebilmek oldukça zordur.

Kur'an'da kıssaların bazı yerlerde kısa ve öz, bazı yerlerde ise uzun ve dataylı bir şekilde sunulması bazen de farklı peygamber kıssalarının art arda zikredilmesi, sîretin şartları ve Kur'an'ın hikmetinin gereğidir.¹⁷⁶ Ancak böyle bir okuma çalışması için uzun sûrelerde hangi âyetin ne zaman nazil olduğunu tespit etmek çok daha zor bir durumdur.

Binaenaleyh Kur'an'daki her bir âyeti nüzûl şartlarıyla ilişkilendirmekten ziyade birçok müfessirin de dış bağlamı gözeterek yaptığı değerlendirmeler gibi Hz. Peygamber'in sîreti ve Câhiliye dönemiyle ilgili bilgiler sunan kaynaklarla birlikte yapılan bir okuma yürütmek gerekir.¹⁷⁷ Bizde çalışmamızda her ne kadar sûrelerin nüzûl zamanlarını tespit etmeye çalışsak da aslında Hz. Nûh kıssasına ait âyetleri, Hz. Peygamber'in sîretiyle paralel bir şekilde okumayı tercih ettik, zaten esas aldığımız kronolojik tertipte yer yer yaptığımız değişikliklerde bu okuma çabasının bir esamesidir.

2.1. HZ. NÛH VE KAVMÎ HAKKINDA MEKKÎ SÛRELERDE NAZİL OLAN ÂYETLER

Hz. Nûh kıssasının, nazil olduğu dönemle irtibatını daha rahat kurabilmek Mekke dönemini; ilk davet dönemi, Habeşistan hicretinden sonraki dönem, boykot dönemi ve Mekke döneminin son yılları olmak üzere dört döneme ayıracağız. Konuyu işlerken de ilk önce dönemlerin muhtevası hakkında bazen olaylara işaret ederek bilgiler verilecek ardından da -o dönemde nazil olduğunu tespit edebildiğimiz- ilgili âyetler değerlendirilmeye çalışılacaktır.

¹⁷⁵ Coşkun, *Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*, 16-17.

¹⁷⁶ Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 1: 417.

¹⁷⁷ Coşkun, *Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*, 40.

2.1.1. Davetin İlk Dönemlerinde Nazil Olan Âyetler (Risâletin 1-5. Yılları)

Bu kısımda Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderildiği ortama, davete ve müşriklerin bu davete karşı tutumlarına temas edilecektir. Buna ilişkin olarak Hz. Nûh'un da elçi olarak gönderildiği toplumun nasıl bir inanç yapısına sahip olduğu ve davetine karşı müşriklerin nasıl bir tavır takındığı hakkında bilgi verilerek her iki peygamberin hayatındaki ortak paydalar ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır. Aslında Nûh Sûresi Hz. Nûh'un peygamberlik sürecinin bir özeti niteliğindedir. Bu sebeple Nûh Sûresi bir anlamda da Hz. Peygamber'in Mekke dönemindeki risâlet sürecinin de bir özetidir diyebiliriz. Bunu göz önünde bulundurarak Hz. Nûh'un davetine dair detaylar hakkında daha kapsamlı bilgi Nûh Sûresi'nde verilecektir. Ayrıca Hz. Nûh kıssasıyla ilgili davetin ilk döneminde nazil olan pek fazla sûre tespit edemediğimizden burada sadece genel ifadelerle davetin ilk dönemindeki atmosfer kavranmaya çalışılacaktır.

Hz. Nûh tıpkı Allah Rasûlü gibi kırk yaşında¹⁷⁸ elçilikle görevlendirilip kavmine gönderilmiştir. Hz. Nûh milletine gönderildiğinde karşısında putperest bir toplum vardı.¹⁷⁹ Bu putperestliğin nasıl ortaya çıktığı önem arz etmektedir zira yıllar sonra Hz. Peygamber de aynı inanç yapısına sahip bir kavme peygamber olarak gönderilecektir. Muhammed b. Kays'ın bildirdiğine göre, Hz. Âdem ve Hz. Nûh'un yaşadığı dönem arasında salih kimselerin yoluna uyan insanlar vardı. Gün gelip bu salih kimseler öldüklerinde ibadet yapma şevklerinin azalmayıp daha da artması ve saygı gösterisinde bulunup şefaatlerine nail olmak için insanlar, onların heykellerini yapmışlardır. Daha sonra gelen nesiller de bu heykellere tapınıldığında dualarının kabul olduğu hatta yağmurun yağdığı inancı hâkim olmaya başlamış ve atalarının yaptıklarını yaparak hayatlarını bu şekilde devam ettirme yolunu seçmişlerdir.¹⁸⁰ Âdeta Âdemoğullarının bir kısmı, nesiller boyunca süregelen ve kıyamete kadar da büyümeye devam edecek olan kıvılcımın ateşini fitillemişlerdir. İşte böyle bir atmosfer hâkimken Hz. Nûh, Allah Teâla tarafından

¹⁷⁸ Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, trc. Ahmet Alim v.dğr. (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018), 5: 140.

¹⁷⁹ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 5: 315.

¹⁸⁰ İbn Kesir, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 8: 235; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 21: 262; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1970), 8: 5377; Şeyh Vehbe Mustafa Zuhaylî, *Tefsîrü'l-münîr*, trc. Hamdi Arslan v.dğr. (İstanbul: Bilimevi Yayıncılık, 2005), 15: 146; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 15: 245, 288; Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.), 10: 81.

kavmine elçi olarak gönderilmiş, onları tek bir olan Allah’a inanmaya ve kendisine itaat etmeye davet etmiştir. Davetini gece gündüz, gizliden (teke tek) veya açıktan her zaman ve her şekilde yıllar boyunca sürdürmüştür. Ancak kavmi her seferinde bir bahane bularak davetini reddetmiş ve putlara olan inançlarından vazgeçmeyerek put kültürüne bağlılıkta son derece ısrarcı olmuştur. Ved, Sûva, Yeğûs, Ye’ûk ve Nesr putları özellikle âyette zikredilerek Nûh kavminin inatla putlara tapmaktan vazgeçemedikleri bildirilmiştir. (Nûh 71/23) Hatta sırf putlarına laf ediyor diye, Hz. Nûh’a en ağır işkenceleri reva görmüşlerdir. Bu yaşananların bir mukabili ahlaki çöküntünün had safhada olduğu Mekke toplumunda da hemen hemen aynıyle tezahür etmiştir denilebilir.

Hz. Peygamber kırk yaşında Nur/Hira Dağı’nın Hira Mağarası’nda ilk vahiy (el-Alak 96/1-5) ile muhatap olmuştur.¹⁸¹ Risâletin ilk dönemlerinde Mekke de çaresizlik içinde kıvranan insanlar, Cahiliyye adetlerine saplanıp kalmış güçlü kavimler tarafından ezilmekteydi.¹⁸² Sosyal statüde ayrışmanın had safhada olduğu bu dönemde risâletin gelmesiyle özellikle Mekke’nin lider ve zenginleriyle Hz. Peygamber ve beraberindekiler arasında saflar ayrılmaya başlamıştı.

Davete direnç gösterenler yine de kendi hallerine bırakılmamış ve ipler tamamen koparılmayıp yumuşak bir üslupla tebliğ faaliyeti yürütülmüştür.¹⁸³ Müşriklerin davete karşı inatçı ve sert tutumları davetin ilk zamanlarından başlamış olsa da uyarı tatlı bir dil kullanılarak yürütülmüştür.¹⁸⁴ Müşriklerin davete karşı olumsuz tutum ve davranışları her insanı etkileyebileceği gibi Allah Rasûlü’nü de bu dönemde üzmüştür ama onlar inanmıyorlar diye de yeise kapılmaması gerektiği her seferin Allah Rasûlü’ne hatırlatılmıştır.¹⁸⁵ Mekke’de de müşrikler Allah Rasûlü’nün ashabına öyle işkenceler ederlerdi ki hatta bir taraftan ağır eziyetler ederler diğer taraftan da “Rabbin kim?” diye sorarlardı. Mekke’de

¹⁸¹ Abdülmelik el-Himyerî İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, trc. Abdülvehhab Öztürk (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2016), 1: 298; İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-azîm*, 8: 436; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 22: 374; Derveze, *et-Tefsîrû’l-hadîs*, 1: 37.

¹⁸² Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 7: 152.

¹⁸³ Derveze, *et-Tefsîrû’l-hadîs*, 1: 96.

¹⁸⁴ Derveze, *et-Tefsîrû’l-hadîs*, 1: 117.

¹⁸⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, 5: 340.

bulunan putlardan özellikle Lat ve Uzza'nın Rableri olduğunu yüksek sesle söylemelerini isterlerdi.¹⁸⁶

Sonuç olarak Hz. Nûh ve Hz. Peygamber'in milleti putpereslikle yoğrulurken her iki peygamberde toplumun başta inancını doğrultmak sonrada ahlaki yapısını onarmak için gönderilmiştir. Aynı davete aynı muhalif cevap ve tavırla karşılık verilmiştir. Bütün bunlara rağmen her iki peygamber de gece ve gündüz, teke tek ve açıktan her davet metodu kullanılarak sabır ve sebatla elçilik vazifesini ifa etmeye çalışmışlardır.

Hz. Peygamber'in risâletinin ilk dönemlerinde Alâk Sûresi'nin nüzûlüyle başlayan Müddessir gibi sûrelerin nüzûlüyle devam eden sürece paralel olarak her geçen gün davet yayılmaya devam ediyordu. Davetin ilk yıllarındaki bir olay şu şekildedir. “(Önce) en yakın akrabayı uyar.” (eş-Şu'arâ 26/214) âyeti gereğince Hz. Peygamber evinde bir davet yemeği vermeğe karar vermiş. Bu davette Hz. Peygamber'in tebliğine dair herhangi bir gelişme yaşanmaması dolayısıyla amaç gerçekleşmemiş ve tekrar bir yemek daveti düzenlenmiştir. İkinci davette Allah Rasûlü ilahi mesajdan bahsettiğinde, Ebu Leheb ilk olumsuz tepkisini vererek yemeğin tatsız bir şekilde sonlanmasına ve insanların dağılmasına yol açmıştır.¹⁸⁷ Ancak Allah Rasûlü bu olumsuz neticelenen girişim karşısında pes etmeyerek sonraki tebliğini Kureyşlilere hitaben Safâ Tepesi'nde gerçekleştirmiştir.¹⁸⁸ Hamîdullah, Hz. Peygamber'in Safa Tepesi'nde hitap ettiği kitlenin kendi kavmi ve yakınlarından oluştuğunu bildirmiştir.¹⁸⁹

Allah Rasûlü muhataplarına hitaben, görünen vadinin ardında bir ordunun olduğunu ve kendilerine saldırıp mallarını gasp edeceğini söylediği takdirde kendisine inanıp inanmayacaklarını sormuştur. Kabileler de kendisinin bugüne kadar hiç yalan söylemediği ve güvenilir bir kişi olduğu için O'na inanacaklarını ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Allah Rasûlü, büyük bir azabın varlığına karşı insanları uyarmakla görevli bir elçi olduğunu karşısındaki kitleye ilan etmiştir. Bu

¹⁸⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 410.

¹⁸⁷ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 205; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 214-216; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 87-88; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, 88.

¹⁸⁸ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 172; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 217-219.

¹⁸⁹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 88.

konusulanlara daha fazla dayanamayan Ebu Leheb söylenenleri umursamaz ifadeler sarf ederek meydandan ayrılmıştır.¹⁹⁰

Davete icabet ederek Müslüman olanların artışına paralel olarak Hz. Peygamber ve Müslümanlara karşı önce sözlü hakaretler başlayacak nitekim de git gide bu durum fiili şiddet halini almaya başlayacaktır.¹⁹¹

Buraya kadar ilk davet süreciyle ve davetin ilk döneminde nasıl bir atmosferin hâkim olduğuyula ilgili kısaca bilgi verdikten sonra şimdi de müfessirlerin değerlendirmelerini dikkate alarak Hz. Nûh kıssısıyla ilgili olan âyetler üzerinden konu işlenmeye çalışılacaktır.

2.1.1.1. Hâkka Sûresi 11-12. Âyetler

Hâkka Sûresi, Mushaf'ta altmış dokuzuncu sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Mülk Sûresi'nden sonra, Meâric Sûresi'nden önce olmak üzere yetmiş sekizinci sırada yer almaktadır.¹⁹² Hâkka Sûresi, Mekke'de inen birçok âyet gibi iman ve inanç (ahiret, kıyamet sahneleri) konuları üzerinde yoğunlaşmıştır.¹⁹³ Derveze, sûrede yer alan konuların irtibatlı olmasından dolayı tek seferde nâzil olduğunu bildirmiştir.¹⁹⁴ Sûrenin muhtevası dikkate alındığında, şiddetin vuku bulduğu döneme nispetle daha çok sözlü eleştirilerin henüz başladığı bir zamanda nazil olduğu daha muhtemel görülmektedir.¹⁹⁵ Hz. Ömer'in Müslüman olmasına ilişkin rivayet dikkate alındığında Hz. Ömer'in henüz Müslüman olmadığı yani sûrenin, risâletin beşinci yılından önce nazil olduğu anlaşılmaktadır.¹⁹⁶ Bu sebeple Hâkka Sûresi'ndeki ilgili âyeti, davetin ilk döneminde değerlendirmeyi daha isabetli bulduk.

¹⁹⁰ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 172; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 218; Muhammed Saîd Ramazan el-Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, trc. Atik Aydın (İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2018), 91.

¹⁹¹ Fayda, "Muhammed", 30: 412.

¹⁹² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

¹⁹³ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, trc. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992), 7: 31.

¹⁹⁴ Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 4: 261.

¹⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 6: 443.

¹⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 6: 443. Rivayet göre, birgün Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e kötülük yapmak niyetiyle evden çıkıp Mescid-i Haram'a gittiğinde Allah Rasûlü duyulabilecek bir sesle Hâkka Sûresi'ni okumaktaydı. Tam bu esnada, Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in söylediklerine kulak kesildi. İştiklerinin, gönlünü hoş ettiğinin farkına varan Hz. Ömer, Kureyşlilerin Allah Rasûlü'nü şair olmakla itham ettikleri düşüncesi hatrına geldi. Tam bu düşünceye hâsıl olmuşken Allah Rasûlü "Hiç şüphesiz o (Kur'an), çok şerefli bir elçinin sözüdür. Ve o, bir şair sözü değildir. Ne de az iman ediyorsunuz!" (el-Hâkka 69/40-41) âyetini

“Şüphesiz, su bastığı vakit sizi gemide biz taşıdık. (11) Onu sizin için bir ibret ve öğüt yapalım ve belleyici kulaklar onu bellesin diye. (12)”

Hız. Nûh kıssasıyla ilgili olarak ilk bildirilen âyetlerin bu âyetler olması muhtemeldir. Çünkü âyette Hız. Nûh’un ismi bizzat zikredilmemekle birlikte Nûh kavmi şeklinde de bir atıfta bulunulmayarak genel bir vurgu yapılmıştır. Bir ibret vesikası mahiyetinde tufana ve gemiye işaret edilmesi; kıssanın detaylarını vermeden önce genel bir çerçeve çizmek adına, isim zikredilmeden Hız. Nûh kıssasından bahseden ilk âyetlerin bu âyetler olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Mâtürîdî, âyette geçen “siz” ifadesiyle Kureyş’e hitap edildiğini ifade etmiştir.¹⁹⁷ Her ne kadar davetin ilk yılları sancılı geçecek olsa da sonraki yılların daha iyi olacağına işaret edercesine kıssanın bir nimet olarak hatırlatılması muhtemeldir.¹⁹⁸ Bu şekilde hem Hız. Peygamber’in gönlünü ferahlatmak hem de davetin her geçen gün başarıya doğru bir ivme kazanacağı haber verilmektedir diyebiliriz. İlk dönemde nazil olan âyetlerin genellikle Hız. Peygamber’i destekleyici nitelik taşıması da bu durumun bir göstergesidir.

Bu âyetler de azabın söz konusu edilmesinden maksat, peygamberi yalanlamak bakımından Hız. Muhammed’in kavmini onların yoluna uymaktan sakındırmaktır.¹⁹⁹ Davetin ilk dönemlerinde gemi, hem Hız. Peygamber’in yolundan gidenlere hem de yalanlayanların akıbetlerini haber veren bir uyarıcı mahiyetindedir.²⁰⁰ Çünkü bu dönemde artık Allah Rasûlü, Mekkeli müşriklere

okudu. Bu durum karşısında Hız. Ömer, başka bir fikre kapılarak kâhin olabileceğini düşünürken “Bir kâhin sözü de değildir (o). Ne de az düşünüyorsunuz! (O), âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.” (el-Hâkka 69/42-43) âyetini okuması Hız. Ömer’i derinden etkilemiştir. Hatta Hız. Ömer bu yaşanan olaydan son derece etkilendiğini, kalbimde derin izler açıldı diyerek ifade etmiştir. Bk. Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6: 443. Hız. Ömer’in Müslüman olmasıyla ilgili farklı rivayetler nakledilmiş olsa da esas olan bir şey vardır ki o da Hız. Ömer okuduğu veyahutta dinlediği Kur’an sayesinde Müslüman olduğudur. Kutub, *et-Tasvîrû’l-fennî fi’l-Kur’âni’l-Kerîm (Kur’an’da Edebi Tasvir)*, 22.

¹⁹⁷ Ebû Mansûr Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, ed. Yusuf Şevki Yavuz, trc. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 16: 67.

¹⁹⁸ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 2019, 16: 67.

¹⁹⁹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21: 197.

²⁰⁰ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 2019, 16: 68.

elleriyle yaptıkları putların kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağını bildirerek müşrikleri puta tapıcılıktan sakındırmaya başlamıştır.²⁰¹

Hz. Peygamber'in söylediklerini işitmekle kalmayıp idrak seviyesine ulaştıranlar için Allah Teâla “*Şüphesiz ki bunda akıllı olan veya hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır.*” (Kâf 50/37) buyurmaktadır. İnsan, Allah Teâla’dan gelen öğütlere tüm dikkatini vererek kulak kesilirse anlar ve kavrar²⁰² nihayetinde de amel etme seviyesine ulaşmış olur. Bu âyetle geçmiş milletlerin başına gelen olaylar ibret vesikası sadedinde Kureyşlilere bir hatırlatmadır. Son olarak şunu da belirtmek isteriz ki bu ayette kıssadan bahsedilirken peygamber ismi zikredilmemesi Mekkelilerin bu olayla ilgili tamamen bi haber olmadıklarını da gösterir niteliktedir.

2.1.1.2. Meryem Sûresi 58. Âyet

Meryem Sûresi, Mushaf’ta on dokuzuncu sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Fâtır Sûresi’nden sonra, Tâhâ Sûresi’nden önce olmak üzere kırk dördüncü sırada yer almaktadır.²⁰³ Sûrenin Ca’fer b. Ebû Tâlib tarafından Habeşistan Kralı Necaşi’nin huzurunda okunduğunu bildiren rivâyetler dikkate alındığında Habeşistan hicretinden evvel nazil olduğu kuvvetli ihtimaldir.²⁰⁴ Hatta Mevdûdî, sûrenin Habeşistan hicretinden evvel muhacirler için erzak kabilinden nazil olduğunu bildirmiştir. Şöyle ki, Habeşistan hicretiyle muhacirler, Hristiyan bir ülkeye hicret ettikleri için bildiklerini gizlememeleri yani Hz. İsâ’nın Allah’ın oğlu olmadığını orada da açıkça beyan etmeleri tavsiye edilmiştir.²⁰⁵ Sûrenin nüzûl zamanıyla ilgili kaynakların sunduğu bilgilere mutabık kalarak sûreyi bu dönem içerisinde konumlandırmayı uygun gördük.

Sûrenin muhtevasında Hz. İsâ ve Hz. Yahyâ kıssaları anlatıldıktan sonra Hz. İbrâhim kıssasından bahsedilmiştir. Diğer peygamberlere değinilerek Hz.

²⁰¹ Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 89.

²⁰² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 8: 210; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 14: 26; Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'an*, 15: 6109; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 7: 39.

²⁰³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

²⁰⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 427-428; Muhammed İbn Kayyım el-Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, trc. Muzaffer Can (İstanbul: Cantaş Yayınları, 1990), 3: 1031; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 13: 403; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 5: 211; Muhammed Hamdi Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1970), 5: 3298; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 3: 203, 206; Saîd Havvâ, *el-Esâs fî't-tefsîr*, trc. M. Beşir Eryarsoy - Abdüsselam Arı (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992), 8: 428. Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 8: 367; Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 704.

²⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 3: 206.

Muhammed'den önceki peygamberlerin de aynı dini tebliğ ettiği ancak kavimlerinin yoldan sapmış oldukları haber verilmiştir. Son olarak müşriklerin inkârcı tutum ve davranışları eleştirilirken müminlerin başarıya ulaşacaklarına dair müjde verilmiştir.

“İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nimetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in soyundan, Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımızdan, İbrahim ve İsrail (Ya'kub)'in soyundan, doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kıldığımız kimselerdendir. Onlara, çok merhametli olan Allah'ın âyetleri okunduğunda ağlayarak secdeye kapanırlardı. (58)”

Âyetin evveli de göz önünde bulundurulduğunda Hz. İbrahim, Hz. İshak, Hz. Ya'kub, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. İsmail, Hz. İdris ve Hz. Nûh özelinde, aslında bütün peygamberlerin²⁰⁶ elçilik vazifesini ifa etmek üzere Allah Teâla tarafından seçildikleri ve bu sebeple övülmeye layık şahsiyetler oldukları vurgulanmıştır.²⁰⁷ Peygamberler hakkında bu şekilde bahsedilmesi aslında tebliğ birliğine işaret etmektedir. Peygamberlerin davet birliğine işaret edilerek kıssanın bu dönemde sunulması, Hz. Peygamber'in de nübüvvetini dönemin muhatapları üzerinde sağlamlaştırmak için bir hatırlatma niteliğinde değerlendirilebilir.²⁰⁸ Çünkü davetin ilk dönemlerinde böyle bir vurguya ihtiyaç duyulduğu düşünüldüğünde peygamberlerin aslında aynı kaynaktan beslendiğini ifade etmek muhatapların davete ön yargılı davranmalarının önüne set çekebilir.

Yine bütün peygamberlerin ortak bir nimete düçar oldukları beyan edilerek aslında insanlığın Hz. Âdem, Hz. Nûh ve Hz. İbrahim'in torunları olduklarına dikkat çekilmiştir. Bu anlamda ırkçılık yapmanın son derece yersiz olduğunun altı çizilmiştir²⁰⁹ ve Hz. Peygamber'in de kendisine uyulması gereken bir hidayet rehberi olduğuna işaret edilmiştir.²¹⁰ Burada kendi kabilelerinden peygamber çıkmadığı için rahatsız olan diğer Mekke kabilelerine bir gönderme var gibidir.

²⁰⁶ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 5: 241.

²⁰⁷ Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 2: 155.

²⁰⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 3: 473; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 8: 298.

²⁰⁹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2004), 12: 156.

²¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 5: 242.

Sûrenin sonunda da Kureyşlilere bir hatırlatma sadedinde geçmiş milletlerin akıbetlerinden bahsedilmiştir. Bu akıbetlerin hatırlatılmasıyla, davetin her geçen gün başarılı bir şekilde ilerleyeceği müjdelenmiştir. Böylece Hz. Peygamber'in, davet süresince olumsuz geri dönüşler yaşansa da üzülmemesi tavsiye edilmiştir.²¹¹

2.1.2. Habeşistan Hicreti Başladıktan Sonra Nazil Olan Âyetler (Risâletin 5-7. Yılları)

İslamiyet öncesi dönemde Mekkeliler sadece çevre kabilelerle değil uzak bölgelerle de ilişki kurmaktaydı. Zira Habeşistan, Kureyşliler için önemli bir ticaret merkeziydi.²¹² Davetin ilk dönemlerinden sonra sözlü taciz ve eleştirilerin azalması bir yana aynı seviyede bile kalmamıştır. Her geçen gün daha da artarak devam eden bu ağır şartlar, Müslümanların çok zor zamanlar geçirmesine sebep olmuştur. Mekke topraklarında böyle bir atmosferin yaşanması Müslümanların vatanlarını ilk kez terk etmelerini zorunlu kılmıştır. Allah Rasûlü, Mekke'de korunaksız halde ki Müslümanların bir müddet kalmaları için Habeşistan'a hicret etmelerini tavsiye etmiştir.²¹³ Müslümanların Habeş topraklarına yaptığı bu yolculuk İslam'ın ilk hicret yolculuğu olarak kabul edilir.²¹⁴

Habeşistan Kralı Necâşî'nin muhacirlere iyi bir şekilde ev sahipliği yapmasıyla Müslümanlar, Habeş topraklarını kendilerine yurt edinerek ibadetlerini özgürce yapabilecekleri bir ortama kavuşmuşlardır.²¹⁵ Bu haberler Mekke'ye ulaşınca Kureyşliler, Habeşistan topraklarındaki muhacirleri teslim almak üzere Abdullah b. Ebû Rebîa ve Amr b. Âs'ı, Necâşî'nin huzuruna göndermişler. Bunun üzerine Abdullah b. Ebû Rebîa ve Amr b. Âs muhacirleri kendilerine teslim etmesi için Kureyş kavmi tarafından elçi olarak görevlendirildiklerini Necâşî'ye bildirmişler ancak Habeş Kralı kendisine güvenip sonra da yurduna sığınmış insanlara, kendilerini ifade etmeleri için söz hakkı vermeden teslim etmeyeceğini beyan ederek taleplerini reddetmiştir. Necâşî,

²¹¹ Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 1: 350.

²¹² Mevlânâ Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, trc. Yusuf Karaca (İstanbul: İz Yayıncılık, 2014), 163.

²¹³ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 236; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 411; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 175; Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 1026; Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 286; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 116.

²¹⁴ Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 116.

²¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 420.

muhacirleri huzuruna davet edip Habeş topraklarına intikal etme gerekçelerini sorunca, Ca'fer b. Ebû Tâlip sözcü olarak Allah Rasûlü'nün kendilerine tebliğ ettiği dinin esaslarından bahsetmiştir. Müslümanların beyanlarıyla gönlü mutmain olan Necâşî, muhacirleri Habeş topraklarında güvenli bir şekilde misafir etmeye karar vermiştir.²¹⁶ Bu şekilde Müslümanlar, Mekke'de kendileri için güvenli bir ortam oluşuncaya kadar Habeş topraklarında özgürce yaşamışlardır. Öyle ki bu durumun olumlu bir getirisi olarak muhacirlerin Habeşistan'da bulunduğu süre zarfında pek çok kişi Müslüman olmuştur.²¹⁷

Allah Rasûlü ve beraberindekilerin dinlerini tehlikeye sokmamak adına yaptıkları bu hicret, sağlam bir özverinin somut göstergesidir. Çünkü Müslümanlar bu hicretle canlarını, mallarını, vatanlarını terk etmek zorunda kalmışlar ve bunu da rahata kavuşmak için yapmamışlardır. Zaten imtihanları ilerleyen yıllarda daha da çetrefilli bir hal alacaktır.

2.1.2.1. Necm Sûresi 50-52. Âyetler

Necm Sûresi, Mushaf'ta elli üçüncü sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte İhlâs Sûresi'nden sonra, Abese Sûresi'nden önce olmak üzere yirmi üçüncü sırada yer almaktadır.²¹⁸ Zeki Duman, Necm Sûresi'nin risâletin üç ve dördüncü yıllarında iki pasaj halinde nazil olduğunu bildirmiştir.²¹⁹ Elik ve Coşkun, sûrenin risâletin beşinci yılında nazil olduğunu ifade etmiştir.²²⁰ Hz. Ömer'in, Müslümanların Habeşistan'a hicret ettikten sonra risâletin 6. yılında Müslüman olduğunda ittifak vardır.²²¹ Necm Sûresi'nin de Hz. Ömer'in Müslüman olmadan önce nazil olduğu bilgisinden yola çıkarak sûrenin risâletin beşinci yılında nazil olduğunu söylemek mümkündür.²²²

²¹⁶ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 279-282; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 411; Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 1026; Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 286; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 116.

²¹⁷ Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 310.

²¹⁸ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

²¹⁹ Zeki Duman, *Beyânü'l-hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri* (Ankara: Fecr Yayınları, 2008), 1: 169.

²²⁰ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1192.

²²¹ Mustafa İslamoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği* (İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011), 365.

²²² İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 178; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6: 8.

İçinde secde âyeti bulunan sûrelerden ilk nazil olan sûre²²³ olduğu gibi Abdullah b. Mes'ûd rivâyetine göre, Allah Rasûlü'nün Mekke halkına açıktan okuduğu ilk sûre de Necm Sûresi'dir.²²⁴ Sûrenin 19-20. âyetlerinde Lât, Uzzâ ve Menât putlarının isimlerinin zikredilip açıkça yerilmesi, sûrenin nazil olduğu dönemde toplumsal davet sürecinin boyut kazandığını göstermektedir.²²⁵

Hiz. Peygamber sûrenin nazil olduğu dönemde tebliğin ilahi kaynaklı olmayıp kendi heva ve hevesine dayandığı şeklinde ithamlara maruz kalmaktaydı ki sûrenin ilk âyetleri bu ithamlara bir cevap niteliğindedir.²²⁶ Âyet pasajının devamında Allah'ın iyilik yapanları da kötülük yapanları da pekâlâ bildiği ve karşılığını vereceği bildirildikten sonra, Hiz. Muhammed'in tebliğ ettiği dinin aslında yeni bir din olmadığı daha önce de Hiz. Nûh da dâhil olmak üzere önceki peygamberlerin de aynı dini tebliğ ettiği vurgulanmıştır. Son pasajda da Kureyşlilerin daha önceki peygamber kavimleri gibi bu dini inkâr etmeleri durumunda akıbetlerinin onlardan farklı olmayacağını bilgisi verilmiştir.²²⁷

“Ve şüphesiz ki önceki Âd kavmini O helâk etti.(50) Semûd'u da (O helâk etti) ve geriye hiçbir şey bırakmadı.(51) Daha önce de çok zalim ve pek azgın, olan Nûh kavmini (helâk etmişti).(52)”

Bu âyetler, sûrenin devamında gelen *“Şimdi Rabbinin nimetlerinin hangisinde şüpheye düşersin.”* (en-Necm 53/55) âyetiyle birlikte okunduğunda önceki peygamber kavimleri nasıl ki kendilerine verilen nimetlerin yalnızca Allah tarafından verildiğine inanmıyorlar da Allah'ın ortakları olduğuna inanıyorlarsa, aynı şekilde kâfirler de yalnızca Allah'ın insanları nimetlendirmesi hususunda

²²³ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 7: 442; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 4567; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 14: 84; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 6: 7; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9: 99; Ali Arslan, *Hulâsatü't-tefâsîr (Büyük Kur'an Tefsiri)* (İstanbul: Arslan Yayınları, t.y.), 14: 494; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 13: 488.

²²⁴ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i kebir*, nşr. Ahmed Ferîd (Beyrut: Dârü'l Kütübî'l İlmiyye, 1424/2003), 3: 289; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20: 5; Suyûtî, *el-İtkân fî ulûmil-Kur'an Muhtasar*, 65; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 4567; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 14: 84; Arslan, *Hulâsatü't-tefâsîr (Büyük Kur'an Tefsiri)*, 14: 494; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 13: 488; Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 1: 113; Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1192.

²²⁵ İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 365.

²²⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 4567.

²²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 6: 9-10.

Allah Rasûlü'yle tartışıyorlardı.²²⁸ Bu âyetlerde de peygamberle tartışanların sonunun nice olduğu kıssa üzerinden haber verilerek sanki Mekkeli müşriklere bir uyarı yapılmaktadır.

Necm Sûresi'nde, peşi sıra gelen âyetlerde helak edilen başka milletlerden bahsedilirken içlerinden ilk önce Nûh kavminin helak edildiği bilgisi verilmiştir. Çünkü inkârın öncülüğünü yapan Nûh kavmi,²²⁹ azgınlıkta aşırıya gitmiş ve son derece inatçı davranmıştır.²³⁰ Kibir sahibiydiler ve bu hasletlerinin bir esamesi olarak müminleri hareket edemeyecek hale getirinceye kadar şiddet uygularlardı.²³¹ Kureyşliler de dâhil olmak üzere gelmiş geçmiş bütün kavimlerden daha zalimdiler.²³² Zaten Hz. Nûh'un çok uzun yıllar peygamberlik vazifesini ifa etmek için kavmi arasında kalmış olması ne derece sapıttıklarının ve inkârda ayak direttiklerinin bir göstergesidir. Keza bir peygamberin bedduasını almaları da aynı şekilde onların azgınlıklarının seviyesi hakkında da ipucu vermektedir.

Allah Teâla inkâr yolunda öncülük yapan Nûh kavmini zalim ve azgın olarak nitelendirmektedir. Bu âyetlerin, Müslümanların yurtlarından çıkmak zorunda kaldıkları bir dönemde hatırlatılması manidardır. Müslümanlara her türlü işkenceyi reva görüp yurtlarından çıkmalarına sebep olan Mekkeli müşrikler, Nûh kavminin açtığı bu yolda yürümemeleri hususunda ikaz edilmektedir. Bilinmelidir ki aynı yolu yürüten aynı sona razı olmak zorundadır.²³³

2.1.2.2. Kâf Sûresi 12-14. Âyetler

Kâf Sûresi Mushaf'ta ellinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Murselât Sûresi'nden sonra Beled Sûresi'nden önce olmak üzere otuz dördüncü sırada yer almaktadır.²³⁴ Sûrenin risâletin dört veya beşinci yılında nazil olduğu bildirilmişse de²³⁵ Elik ve Coşkun, sûrenin Mekke döneminin ilk aşamasından

²²⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, 6: 41.

²²⁹ Râzî, *Me'ââtîhu 'l-gayb*, 29: 24; Vehbi Efendi, *Hulâsatü 'l-beyân fî tefsîri 'l-Kur'ân*, 14: 5657.

²³⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü 'l-Kur'âni 'l-azîm*, 7: 467.

²³¹ Sâbûnî, *Safvetü 't-tefâsîr*, 6: 234.

²³² Taberî, *Câmiu 'l-beyân an te'vîli âyi 'l-Kur'ân*, 22: 89; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 7: 4614; Zuhaylî, *Tefsîrü 'l-münîr*, 14: 116.

²³³ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1199.

²³⁴ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

²³⁵ Duman, *Beyânü 'l-hak Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 1: 257; İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 356.

sonra nazil olduğunu ifade etmiştir.²³⁶ Biz de sûreyi bu bölümde değerlendirmeyi uygun bulduk.

Nitekim söz konusu sûrenin içeriğinin ahiret hayatıyla ilgili olduğu tespit edilmektedir.²³⁷ Çünkü insanlar bu dönemde, daha çok öldükten sonra dirilmeyi algılama konusunda güçlük çekiyorlardı. Allah Rasûlü de inen âyetlere binaen, Allah'ın tek olduğunu ve her şeye gücü yettiğini ifade etmekle birlikte insanları öldükten sonra dirilterek hesaba çekecek yegâne varlık olarak tebliğ etmekteydi.²³⁸ Bu durumun bir göstergesi olarak Allah Rasûlü'nün Cuma namazı hutbesinde, Ramazan ve Kurban bayramları gibi önemli birliktelik meclislerinde Kâf Sûresini okuduğu nakledilmiştir.²³⁹

“Onlardan önce Nûh kavmi, Res halkı ve Semûd da yalanlamıştı. (12) Ad ve Firavun ile Lût'un kardeşleri de (yalanladılar). (13) Eyke halkı ve Tübba' kavmi de. Bütün bunlar peygamberleri yalanladılar da tehdidim gerçekleşti! (14)”

Nüzûl sırası dikkate alındığında er-Ress, Eyke, Tubba, ve Lût kavimlerinden ilk defa söz eden sûre, Kâf Sûresi'dir.²⁴⁰ Bu kavimlerden kimisi Arap yarımadasında kimisi de civar ülkelerde yaşadığı için Arapların, bu kavimlerin kıssaları hakkında az çok bilgisi bulunmaktaydı. Bu sebeple kıssaların detaylarına girilmeden, bildikleri şeyler gün yüzüne çıkarılarak uyarı üslûbuyla öğüt vermek amaçlanmıştır.²⁴¹

Söz konusu âyetlerde, zikredilen kavimlerin de Kureyşliler gibi davrandıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu şekilde peygamber olarak yalanlanan ilk kişinin Allah Rasûlü olmadığı bildirilerek Hz. Peygamber'e üzülmemesi adına teselli verilmiştir.²⁴² Mekkeli müşriklere de Hz. Peygamber'e

²³⁶ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1170.

²³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5: 467-468.

²³⁸ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 6: 155.

²³⁹ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 19: 424; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 7: 393.

²⁴⁰ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9: 19.

²⁴¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5: 475; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 9: 20; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 5: 43; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5: 106.

²⁴² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 2019, 14: 113; Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 13: 5524; Zuhaylî, *Tefsîrü'l-münîr*, 5: 106; Havvâ, *el-Esâs fî't-tefsîr*, 14: 87.

kötü muamele yapmaya devam ettikleri takdirde kendilerini bekleyen hazin son kıssa üzerinden haber verilerek uyarılmaktadırlar.²⁴³

Âyette zikredilen kavimler ve kişiler, Allah Teâla tarafından elçi olarak gönderilenlerin, peygamberliklerini kabul etmeyip yalancılıkla itham etmelerinin yanı sıra öldükten sonra dirilecekleri haberini de kabul etmeyerek bu konuda da peygamberleri yalancılıkla suçlamışlardır.²⁴⁴ Bunu, bu âyetlerin ardından gelen yeni bir yaratılıştan şüphe ettiklerini bildiren âyetten anlayabiliriz. Mekke müşriklerin de bu konularda tereddütleri vardı ki bu ayetler kendilerine haber verilmiştir.²⁴⁵

2.1.2.3. Kamer Sûresi 9-16. Âyetler

Kamer Sûresi, Mushaf'ta elli dördüncü sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Târik Sûresi'nden sonra, Sâd Sûresi'nden önce olmak üzere otuz yedinci sırada yer almaktadır.²⁴⁶ “شَقَّ الْقَمَرُ” ifadesiyle ilgili olarak müfessirler arasında farklı görüşler mevcuttur. Bu konu hakkında herhangi bir söz söylemek için hem detaylı bir değerlendirme yapılması icap ettiği için hem de konudan uzaklaşmamak adına burada herhangi bir görüş beyan edilmeyecektir.²⁴⁷ Şakku'l-Kamer olayıyla ilgili rivayetleri dikkate alan İslam uleması, olayın Mekke'den Medine'ye hicretten yaklaşık beş sene evvel vuku bulduğunu ifade etmişlerdir.²⁴⁸ Ancak Derveze, Kamer Sûresi'nin erken dönem sayılabilecek bir zamanda nazil olduğu ve ayrıca kâfirlerin meydan okumasından, mucize taleplerinden bahseden ilk sûre olduğu kanaatindedir.²⁴⁹ Elik ve Coşkun da sûrenin, müşriklerin inkârlarının yoğunlaştığı Mekke döneminin ortalarına tekabül eden bir dönemde nazil olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁰ Tespit edebildiğimiz kadarıyla kaynaklarda Necm-Kâf-Kamer sûreleri -aralara başka sûreler girse bile- nüzûl sıralamasında

²⁴³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, 2019, 14: 114; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 19: 434.

²⁴⁴ Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, trc. Bekir Karlığa v.dğr. (İstanbul: Hikmet Yayınevi, t.y.), 14: 24; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 5: 477.

²⁴⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 3: 269; Ebubekir Câbir el-Cezâirî, *Eyserü't-tefâsir*, trc. Salih Uçan v.dğr. (İstanbul: Miraç Yayınları, t.y.), 9: 92; Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1173.

²⁴⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

²⁴⁷ “Şakku'l Kamer” ibaresiyle ilgili rivayetler için bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 7: 472-475; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 20: 71-73.

²⁴⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 6: 43; Arslan, *Hulâsatü't-tefâsir (Büyük Kur'an Tefsiri)*, 14: 527; Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*, 333.

²⁴⁹ Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 272.

²⁵⁰ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1200.

genellikle bu sıralamayla zikredildikleri için çalışmamızda da bu sırayı gözetmeyi tercih ettik.

Sûrenin ana konularında, kâfirlerin bu dünyada hiçbir şekilde mesajı idrak edemedikleri ancak kıyamet günü kabirlerinden kalkıp Allah'ın huzurunda toplandıkları zaman ancak bu hakikate inanacakları haber verilmiştir. Ardından peygamber kavimleri üzerinden tarihteki ibret verici olaylara işaret edilmiştir. Son olarak da gün gelip kıyametin kopacağına ve yaptıkları her şeyin hesabını verecekleri hatırlatılarak öldükten sonra dirilmenin hak olduğu ortaya konulmuştur.

“Onlardan önce Nûh'un kavmi de yalanladı, hem de kulumuzun yalancı olduğunda ısrar ederek: O, delirdi, dediler. Ve (Nûh, davetten vazgeçmeye) zorlandı.(9) Bunun üzerine, Rabbine: Ben yenik düştüm, bana yardım et! diyerek yalvardı.(10) Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık.(11) Yeryüzünde kaynaklar fışkırttık.(Her iki) su, takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti.(12) Nûh'u da tahtalardan yapılmış, çivilerle çakılmış gemiye bindirdik.(13) İnkâr edilmiş olana (Nûh'a) bir mükâfat olmak üzere gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.(14) Andolsun ki onu bir ibret olarak bıraktık, ibret alan yok mudur?(15) Benim azabım ve uyarılarım nasılmış!(16)”

Taberî, bu âyetlerin dönemin doğrudan muhatapları olan Mekkeli müşriklere yönelik bir tehdit olduğunu ifade etmiştir.²⁵¹ Kamer Sûresi'nde geçmiş peygamberlerden haber verilmeden önce insanın öldükten sonra bu dünyada yaptıklarının hesabını vermek üzere diriltileceği haber verilmektedir. Bu âyetlerde öldükten sonra dirilmeyi reddedenlerden birisinin de Nûh kavmi olduğu bildirilmiştir.²⁵² Nûh kavmi, putperest bir toplum olduğu için Hz. Nûh'un peygamberliğini kabul etmez, dolayısıyla bütün peygamberleri yalanlar ve peygamberlik kurumunu da reddederlerdi.²⁵³

Burada bir husus dikkat çekmektedir. Şöyle ki daha önceki sûrelerde Hz. Nûh kıssası anlatılırken Nûh kavminin, Hz. Nûh'u yalanlamasından bahsedilmediği müşahade edilmektedir. Necm Sûresi'nden sonra nazil olan ilk

²⁵¹ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 22: 119.

²⁵² Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 6: 51.

²⁵³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 29: 36.

sûrede yani Kamer Sûresi'nin bu âyet pasajında, Hz. Nûh'un yalanlandığı bilgisi verilmiştir.

Hz. Nûh kavmi gibi Hz. Peygamber peygamberliğini alenen ilan ettikten sonra etraftakiler bu iddiayı ta ki atalarının sapıklık üzere yaşayıp bu şekilde öldüklerini ve nihayetinde de cehennemlik olduklarını²⁵⁴ yüzlerine vurana kadar pek ciddiye almamışlardır. Bu gerçeği açık bir şekilde Hz. Peygamber dile getirdikten sonra sözlü ve fiili şiddete maruz kalmıştır.²⁵⁵ Çünkü putperestlerin, ataları aleyhine en ufak bir imada bulunulmasına dahi tahammülleri yoktu. Sinir ve öfkelerini sözlü hakaretlerle dile getirmeleri bile onları rahatlatmaz iş kan dökmeye kadar varırdı.²⁵⁶ Nûh kavminin peygamberi yalanladığı gibi Hz. Peygamber'in de Mekke müşriklerin atalarını açıkça eleştirmesinden dolayı yalanlandığı kıssa üzerinden haber verilmektedir. Böylece bu muameleye maruz kalan tek kişinin kendisi olmadığı bildirilerek bir anlamda Hz. Peygamber'e sabır tavsiye edilmiştir.²⁵⁷

9. âyette Nûh kavminin, Hz. Nûh'u yalanlamakla kalmayarak mecnunlukla itham ettikleri haber verilmiştir. Muhakkak ki her peygamberin ilk karşılaştığı suçlamalardan birisi mecnunluktur. (ez-Zâriyât 51/52) Âyetteki mecnun kelimesinin Türkçeye çevrilirken deli kelimesiyle karşılık bulmaktadır ancak bu âyette kast edilen mecnunluk, akli melekelerinde sorun olan bir varlık olarak değil de peygamberin vahyi Allah Teâla'dan değil, cinlerden aldığına yönelik bir suçlamadır.²⁵⁸ Aynı suçlamalara Hz. Muhammed'in de maruz kaldığını “(Resûlüm!) Sen öğüt ver. Rabbinin lütfuyla sen ne bir kâhinsin, ne de bir deli.” (et-Tûr 52/29) “Sen -Rabbinin nimeti sayesinde- mecnun değilsin.” (el-Kalem 68/2) “Arkadaşınız (Muhammed) de mecnun değildir.” (et-Tekvîr 81/22) şeklindeki âyetlerden tespit edebilmekteyiz.

Kıssa üzerinden Allah Rasûlü'ne böyle suçlamalarda yalnız olmadığı hatırlatılıp kendisine yalan iftiralar savuranların da cezasız kalmayacağı

²⁵⁴ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 211.

²⁵⁵ Hakaret ve saldırılar hakkında detaylı bilgi için bk. İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 298-300; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 367; Bûtî, *Fıkhü's-siyre*, 97-102.

²⁵⁶ Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 150-151.

²⁵⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2019, 14: 253.

²⁵⁸ Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 125.

bildirilerek gönül mutmainliği sağlanmaya çalışılmıştır.²⁵⁹ Bu âyetlerin her ne kadar Hz. Muhammed'e hitap ettiği görölse de aslında Mekkeli müşriklere de bir duyurma söz konusudur.²⁶⁰ Nitekim davetin ilk dönemlerinden beri süregelen ve devam eden bu delilik iddiası, Kur'an âyetlerinin muhatapları ne derece hayrete düşürdüğünün de bir göstergesidir.²⁶¹ Çünkü insanlar işlerine gelmeyen gerçekleri duyduklarında normal tepkiden çok daha fazlasıyla karşılık verirler.

Hz. Nûh, kavminin iman etmesi ihtimalinin bulunduğu her süreci sabırla geçirmiştir ancak uzun yıllar süren mücadelesinin son zamanlarında, yılların vermiş olduğu birikimle ister istemez bir ümitsizliğe kapılmıştır.²⁶² Çünkü kavmi Hz. Nûh'u artık ölümle tehdit ediyordu.²⁶³ Bu meyus hâletiruhiyeyi Hz. Muhammed'in mücadelesinde de tespit edebilmekteyiz. Öyle ki inkâr ehlinin sapıklıkları, ahlâki seviyelerinin düşüklükleri, peygamberliğini kabul etmemeleri Allah Rasûlü'nü son derece kahrediyordu. Bu sebeple Allah Teâla, her türlü tasarrufun kendisine ait olduğunu bildirerek onlar için üzülmemesini her dönemde tavsiye etmiştir.²⁶⁴

10. âyette bildirildiği üzere Hz. Nûh, kavminden artık tek bir kişinin bile iman edeceğinden ümidi kalmadığı raddede halini arz ederek inananlar ve inanmayanlar arasındaki hükmünü vermesi için Rabbine niyaz etmiştir.²⁶⁵ Geçmişteki peygamberler kavimlerine karşı her zaman aynı tutumda bulunmamışlardır. Kamer Sûresi'nde, Hz. Nûh'un Allah Teâla'ya niyazına yer verilmesiyle Hz. Peygamber'in de aynı tutumu sergilemesi ön görülmeyp aslında Hz. Peygamber'e sabır tavsiye edilmiştir.²⁶⁶

11-14. âyetlerde tufan ve gemiye ait detaylardan bahsedilmesi, adeta Habeşistan hicretine işaret eder mahiyettedir. Habeşistan hicretinin de deniz

²⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29: 36-37; Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 14: 261.

²⁶⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 5: 539.

²⁶¹ Derveze, *Asru'n-nebi ve sîretü'r-resûl*, 2: 174.

²⁶² Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29: 37.

²⁶³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 7: 4641; Arslan, *Hulâsatü't-tefâsîr (Büyük Kur'an Tefsiri)*, 14: 540; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 13: 556.

²⁶⁴ Kur'an-ı Kerim'de farklı özel sebeplere binaende olsa, her dönem Allah Rasûlü'ne üzülmemesi tavsiye edilmiştir. Bk. Fâtır 35/8, Taha 20/1-3, Şu'arâ 26/1-6, Kehf 18/6-7, Yasin 36/76, Neml 27/70, Hicr 15/97, En'âm 6/33, Yûnus 10/65.

²⁶⁵ Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, 14: 5667; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 5: 130.

²⁶⁶ Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 1: 223. Benzeri bir âyet olarak, “(Resûlüm!) Onların söylediklerine sabret, kulumuz Davud'u, o kuvvet sahibi zatı hatırla. O, hep Allah'a yönelirdi.” Sâd 38/17.

yoluyla gerçekleştiği kaynaklarda rastladığımız bilgiler arasındadır.²⁶⁷ Allah Teâla, Nûh'un gemisini himayesi altına alarak koruduysa²⁶⁸ her türlü zorluğa göğüs gerip mücadele eden Müslümanlara da cennet bahçelerine varan bir rota çizecektir. İşte bu rotanın ilk adımı Habeş topraklarına yapılan hicrettir.

15-16. âyetlerde, Allah Teâla'nın bu kıssayı muhataplara “İbret alan yok mu?” ifadeleriyle doğrudan sunması bile, Hz. Nûh ve Hz. Muhammed'in öğretilerinin aynı kaynaktan beslendiklerini destekler niteliktedir. Bu âyetlerle peygamberlere ve tevhide imanın önemi vurgulanmaktadır.²⁶⁹ Mevdûdî'ye göre, ibret olan şey, Nûh kavminin başına gelen azaptan ziyade gemidir. Çünkü bu gemi, hem inkâr edenlerin sonunun nasıl olduğunu hem de inananların nasıl kurtuluşa erdiklerinin bir temsili niteliğindedir.²⁷⁰ Son olarak da kâfirler inkârlarında ısrar etmemeleri yönünde kıssa üzerinden uyarılmıştır.²⁷¹

2.1.2.4. Sâd Sûresi 12-14. Âyetler

Sâd Sûresi, Mushaf'ta otuz sekizinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte de Kamer Sûresi'nden sonra, A'râf Sûresinden önce olmak üzere otuz sekizinci sırada yer almaktadır.²⁷² Elik ve Coşkun, sûrenin Hz. Peygamber'e ve Müslümanlara karşı Kureyşlilerin muhalefetine epeyce arttığı Mekke döneminin ortalarında nazil olduğunu ifade etmiştir.²⁷³ Bazı müfessirler de aşağıda bahsedeceğimiz rivâyetteki heyetin, Hz. Ömer'in Müslüman olmasından rahatsızlık duymalarından sonra Ebû Talib'e giderek Hz. Peygamber'i şikâyet ettiklerine dayanarak sûrenin, Hz. Ömer Müslüman olduktan sonra nazil olduğunu bildirmişlerdir.²⁷⁴

Tarihi arka plana ışık tutulduğunda, Ebû Cehil'in de dâhil olduğu bir grup müşrik, Ebû Tâlib'e gelerek yeğeni Hz. Muhammed'i şikâyetinde bulunmuşlar. Bunun üzerine Ebû Tâlib yeğeni Hz. Muhammed'i yanına çağırarak ve kâfirlerin şikâyetlerini kendisine iletmıştır. Allah Rasûlü ise ancak “Lâ ilâhe illallah”

²⁶⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr* (Siyer), 175.

²⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 29: 40.

²⁶⁹ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1205.

²⁷⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6: 51.

²⁷¹ Cezâirî, *Eyserü't-tefâsir*, 9: 208.

²⁷² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98- 104.

²⁷³ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1024.

²⁷⁴ Bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 53.

dedikleri takdirde aralarındaki bu husumetin nihayet bulacağını beyan etmiştir. Sâd Sûresi'nin ilk beş âyetinin, işte bu olay üzerine nazil olduğu bildirilmiştir.²⁷⁵ Ateş, âyetlerin birbirine muhteva yönünden bağlı olmasından dolayı tek seferde nazil olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁶

Her gün İslamiyet'i kabul edenlerin sayısındaki artış ve Hz. Ömer'in de İslamla müşerref olması Müslümanların güç kazanmasına sebep olmuştur. Bu durum haliyle toplumun ileri gelenlerini rahatsız etmiştir. Bu rahatsızlığın Ebû Talib'e intikal ettirilme olayı, sûrenin Mekke döneminin ilk yarısından önce nazil olduğu kanaatine hâsıl olmamıza sebep olmuştur.

Sûrede ilk önce kâfirlerle Hz. Muhammed arasında geçen diyaloglara işaret ederek kâfirlerin, atalarının dininden vazgeçmek istemedikleri için tebliğe müspet yanıt vermeyecekleri haber verilmiş ve kâfirler uyarılmıştır. Ardından peygamberlerden bahsedilmiş. Sonrasında da mümin ve inkârcının ahiretteki durumlarının nice olacağına işaret edilmiş ve Kureyşlilere kibirlerinden dolayı Hz. Peygamber'in davetini reddettiklerini hatırlatmak için Âdem-İblis kıssası haber verilmiştir.²⁷⁷

“Onlardan önce Nûh kavmi, Âd kavmi, kazıklar sahibi Firavun da, yalanladılar.(12) Semûd, Lût kavmi ve Eyke halkı da (peygamberleri) yalanladılar. İşte bunlar da (peygamberlere karşı) birleşen topluluklardır.(13) Onların her biri gönderilen peygamberleri yalanladılar da bu yüzden (kendilerine) azabım hak oldu.(14)”

12-14. âyetlerde zikredilen kavimlerin güçleri, malları, evlatları ve daha başka özellikleri Arap toplumundan daha yüksek seviyedeydi. Fakat bunca nimete rağmen yalnızca Allah'a kulluk etmelerini tavsiye eden peygamberleri yalanlamalarından ötürü azaba mahkûm olmuşlar, üstelik sahip oldukları bu

²⁷⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 20: 19-20. “Sâd. Öğüt veren Kur'an'a yemin ederim ki, küfredenler, (iddia ettiklerinin) aksine, bir gurur ve tefrika içindedirler. Onlardan önce nice nesilleri helâk ettik. O zaman feryat ettiler. Hâlbuki artık kurtulma zamanı değildi. Aralarından kendilerine bir uyarıcının gelmesine şaşılar ve kâfirler: Bu pek yalancı bir sihirbazdır! Tanrıları, tek tanrı mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir! dediler.” Sâd 38/1-5.

²⁷⁶ Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7: 455.

²⁷⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5: 54-55.

dünya nimetleri kendilerini helak olmaktan kurtaramamıştır.²⁷⁸ Bu âyetler Allah Rasûlü'nü inkâr eden Mekkeli müşriklere uyarı sadedindedir.²⁷⁹ Yine Hz. Peygamber'e de hitap edilerek önceki peygamberleri sabır konusunda örnek alması ve Mekkeli müşriklere karşı sebat üzere bir tavır takınması tavsiye edilmiştir.²⁸⁰

Bu âyetlerin nazil olduğu dönemde diğer dönemler gibi rahatlık içinde geçmemiştir. Habeşistan'a ilk hicretten sonra Mekkelilerin Müslüman oldukları haberi muhacirlere ulaşınca bazı kişiler Mekke'ye dönmüşler ancak şehre girmekte tedirginlik yaşamışlardır. Hatta muhacirler Mekkelilerden bazılarının güvencesiyle kendi vatanlarına girebilmişlerdir.²⁸¹ Bu durum bile, yaşanan havayı yansıtır niteliktedir. Zaten âyet pasajının sonunda da Kureyşlilerin önceki toplumlar gibi peygamberleri yalanlamaya devam ettikleri takdirde nasıl bir sona duçar olacakları açıkça bildirilmiştir.

2.1.3. Boykot Zamanında Nazil Olan Âyetler (Risâletin 7-10. Yılları)

Bir önceki başlıkta Allah Rasûlü'nün müsadesiyle bir kısım Müslümanın Habeşistan'a hicret etmesi ve Mekke'deki atmosfer hakkında bilgi verildikten sonra bu başlık altında önce boykotun ne ifade ettiği ve bu süreçte neler yaşandığıyla ilgili bilgilere kısaca yer verilecektir.

Bir kısım Müslüman Habeşistan'a hicret ettikten sonra Mekke'de olumlu sayılabilecek bazı gelişmeler yaşanmıştır. Hz. Ömer'in İslam'ı kabul etmesinden sonra Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza da İslam'la müşerref olmuştur. Bu gelişmeler müşriklerin baskılarını tamamen ortadan kaldırmasa da Mekke'de Müslümanların varlıkları dolaylı olarak güç kazanmıştır.²⁸² Bunun bir göstergesi olarak Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edildiğine göre, Hz. Ömer İslam'ı kabul ettikten sonra Müslümanlar Kâbe'de alenen namaz kılmaya başlamışlardır.²⁸³

²⁷⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 18: 138; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm*, 7: 56; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4: 570.

²⁷⁹ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 3: 114; Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 1: 428; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 12: 176.

²⁸⁰ Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 12: 294; Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 1: 253-254; Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1024.

²⁸¹ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 241.

²⁸² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 370, 433, 441; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 103.

²⁸³ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 249; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 433.

Bu olumlu gelişmelerin yanı sıra zorlu sürecin esamesi de hala devam etmekteydi. Abdullah b. Ebû Rebîa ve Amr b. Âs'ın Habeşistan topraklarından elleri boş dönmesiyle Necâşî'nin muhacirlere olumlu yaklaşımını haber alan Kureyşliler, hayal kırıklığına uğramış ve özellikle Müslüman olanların sayısındaki artış Kureyşli müşrikleri Müslümanlara karşı harekete geçirmiştir.²⁸⁴

Kureyşin ileri gelenleri, Müslümanların bağlı oldukları ve onları himaye eden Benî Hâşim (Hâşimoğulları) ve Benî Muttalib (Muttaliboğulları) müşriklerini²⁸⁵ hedef alarak hayatlarını zorlaştırmak için zulmü daha da farklı boyutlara taşımışlardır. İslam'a karşı köklü tedbirler almak için sosyo-ekonomik ilişkileri koparacak bir hamle olan boykot uygulamasına başvurmuşlardır. Aldıkları kararlara da kutsallık atfetmek adına bunu yazıya geçirip Kâbe'nin duvarına asarak şehir halkına ilan etmişlerdir. Bu sahifenin muhtevasında, iki kabileyle herhangi bir ticari alış-verişte bulunmayacakları gibi kız alıp vermeyeceklerine dair de maddeler yer almaktaydı.²⁸⁶

Muhasara döneminde boykot altında olanları Ebû Tâlib himaye etmiştir. Öyle ki yaşanan bu kaos ortamında her iki kabilenin liderleri Ebu Tâlib'in önderliğinde Şi'b-i Ebî Tâlib²⁸⁷ denilen mevkide muhafaza edilmişlerdir. Ancak o kadar zorlu bir süreç yaşanmaktaydı ki çarşı pazardan alışveriş yapmalarına engel olarak her türlü temel ihtiyaçtan da mahrum edilme raddesine varan bir ambargo söz konusuydu. Bir şekilde alışveriş yapmaları söz konusu olsa dahi erzakların fiyatlarını yükselterek mahrum etme adına her türlü yol denenmiştir.²⁸⁸ Her ne kadar bazı Mekkeli müşrikler²⁸⁹ duruma karşı çıksalar da boykot uygulamasının

²⁸⁴ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 179; Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*, 326.

²⁸⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 408. Şi'b-i Ebî Tâlib'de bulunanların tamamı Müslümanlardan oluşmamaktaydı. Müslümanlar dinlerinden dolayı, müşriklerse kan bağından dolayı bu boykot muamelesine tabi tutularak vadide bulunmuşlardır. Bk. Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 409.

²⁸⁶ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 216, 220; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 441; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 179-180; Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 1032; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 110.

²⁸⁷ Şi'b, Arapça'da "iki dağın arasındaki vadi" demektir. Ebu Tâlib, Hâşimoğulları kabilesinin reisi olması dolayısıyla bu bölgeye Şi'b-i Ebî Tâlib denilmiştir. Bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5: 335.

²⁸⁸ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 220. Boykot uygulaması kapsamında sahifede yer alan diğer maddeler için bk. Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 110.

²⁸⁹ Hişâm b. Amr el-Âmiri, Ebû'l-Bahterî el-Âs b. Hişâm ve Zühayr b. Ebî Umeyye boykot uygulamasına karşı çıkan müşriklerden birkaçıdır. İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 227-229. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 18.

son bulması üç yılı bulmuştur.²⁹⁰ Nihayetinde risâletin onuncu yılında²⁹¹ Müslümanlar ancak özgür hayatlarına geri dönebilmişlerdir.

Hız. Nûh kıssasıyla ilgili Furkân Sûresi'nde de bir âyetin mevcut olduğunu ve Fûrkan Sûresi'nin Şu'arâ Sûresi'nden evvel nazil olduğunu tespit ettik. Ancak Furkân Suresi 37. âyette Nûh kavminin Hız. Nûh'u yalanlamasından ötürü suda boğularak helak edildiğinden bahsedilmiştir. Bu mahiyetteki âyetleri daha önce birkaç kez değerlendirdiğimiz için burada tekrardan bahsedilmeyecektir. Ancak şunu ifade etmek isteriz ki Taberî, bu âyetin peygamberleri yalanlayacak olan nice toplumlara bir ibret vesikası olarak hatırlatıldığını bildirmiştir.²⁹²

2.1.3.1. Şu'arâ Sûresi 105-122. Âyetler

Şu'arâ Sûresi Mushaf'ta yirmi altıncı sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Vâkıa Sûresi'nden sonra, Neml Sûresinden önce olmak üzere kırk yedinci sırada yer almaktadır.²⁹³ İslâmoğlu, sûrenin muhtevasının boykot dönemini yansıttığı için risâletin sekizinci yılında nazil olduğu kanaatindedir.²⁹⁴

Mekkeli müşrikler Allah Rasûlü'nün mesajının gerçekten bir değeri olsaydı ona yoksul, köle gibi toplumdaki düşük statüdeki insanların değil de halkın ileri gelen seçkin insanların tâbi olması gerektiği kanısındaydılar.²⁹⁵ Bu durumu Hız. Nûh'un peygamberliğinde de birebir tespit edebilmekteyiz. Hatta bu durumun haber verildiği âyetler nazil olduğu zaman, Mekke'de böyle bir atmosfer hâkimdi.²⁹⁶ Şu'arâ Sûresi'nin üslûp ve muhtevası da dikkate alındığında Mekke döneminin ortalarında nazil olması daha muhtemeldir.²⁹⁷

²⁹⁰ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 221; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 180; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 413; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 110; Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 169. Boykot sürecinin iki yıl olduğu da rivâyet arasında mevcuttur. Bk. İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 222.

²⁹¹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*, 181; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 416.

²⁹² Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 17: 451.

²⁹³ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

²⁹⁴ İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 236.

²⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 4: 7.

²⁹⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 4: 47; Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 2: 244; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6: 310.

²⁹⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 4: 7; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6: 297; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 9: 535.

“Nûh kavmi de peygamberleri yalancılıkla suçladılar.(105) Kardeşleri Nûh onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?(106) Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim.(107) Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.(108) Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.(109) Onun için, Allah'tan korkun ve bana itaat edin.(110) Onlar şöyle cevap verdiler: Sana düşük seviyeli kimseler tâbi olup dururken, biz sana iman eder miyiz hiç!(111) Nûh dedi ki: Onların yaptıkları hakkında bilgim yoktur.(112) Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Bir düşünseniz!(113) Ben iman eden kimseleri kovacak değilim. (114) Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.(115) Dediler ki: Ey Nûh! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşlanmışlardan olacaksın!(116) Nûh: Rabbim! dedi, kavmim beni yalancılıkla suçladı.(117) Artık benimle onların arasında sen hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki müminleri kurtar.(118) Bunun üzerine biz onu ve beraberindekileri, o dolu geminin içinde (taşıyarak) kurtardık.(119) Sonra da geri kalanları suda boğduk.(120) Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.(121) Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak galip veengin merhamet sahibidir.(122)”

Hiz. Nûh, kavmine gönderilen şariat sahibi ilk peygamber olarak kabul edilmektedir.²⁹⁸ Hiz. Nûh'un tebliğinin ilahi kaynaklı olduğunu destekleyen ilk hususlardan birisi güvenilir bir elçi olmasıdır. Çünkü her peygamber kavmi arasında nasıl ki *el-emin* (güvenilir) sıfatıyla nitelendiriliyorsa her ne hikmettir ki tebliğ faaliyetini yürütmeye başladıktan sonra toplumu bu hususu göz ardı etmektedir. Binaenaleyh kavmini Allah'a davet ederken kendisini güvenilir bir elçi olarak tanıtmayı, hala o sıfatı hakkıyla taşıdığını vurgulamak amacıyladır.²⁹⁹ Onlar zaten Hiz. Peygamber'in emin ve güvenilir bir kişi olduğunu önceden biliyorlardı.³⁰⁰ Ancak insanların mallarını, mülklerini emanet ettikleri Hiz. Peygamber de el-emîn olarak tanınmasına rağmen Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu beyan ettikten sonra kendi menfaatleri doğrultusunda hayat süren güruh tarafından, tepkiyle karşılanmıştır.

²⁹⁸ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 3: 555.

²⁹⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 4: 43.

³⁰⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 50.

Konuyla ilgili diğerk bir husus ise peygamberlerin bu işten herhangi maddi bir çıkarının olmadığını bildirmesidir. Çünkü hangi akıllı insan rahat bir yaşam sürerken tüm vaktini, enerjisini harcar ve hatta insanların düşmanlığını kazanmak pahasına böyle bir şeyi uydurup kendisini hedef gösterebilir ki?!³⁰¹ İnsanın davasının büyüklüğü feda ettiklerinde gizlidir. Hatta Kur'an'ın kıssa anlatma gerekçelerinden birisi, gerekirse canın ve malın hak dava uğruna feda edilebileceğini muhataba kavratmaktır.³⁰²

Kavimlerin peygamberlere karşı gelmek için kendilerince sebepleri vardı. 111-115. âyetlerde bu sebeplerden birine açıkça dikkat çekilmiştir. Vahyi kabul etmeyenler, Hz. Nûh'a düşük seviyeli erkek, kadın, genç ve kölelerin tabi olduğunu ileri sürerek davetin kayda değer bir yol olmadığına işaret etmişlerdir. Bu da bir şeyin değerini, maddi olarak güçlü insanlar tarafından kabul edilebilirliğine bağladıklarını göstermektedir.³⁰³ Bu zihniyete göre, doğru ve yanlışın belirlenmesinde, kalifiye ve çoğunluk kıstas olarak alınmaktadır. Fakat bütün ithamlara rağmen Hz. Nûh, kendisine tabi olanlara, sınıf veya statüleri üzerinden bir değer atfetmediği için uyarılarına kulak vererek kendisine tabi olmak sûretiyle hak dini benimseyenlerle arasına hiçbir şekilde mesafe koymayacağını açıkça beyan etmiştir.³⁰⁴

Bu âyetlerle, benzer durumu neredeyse birebir yaşayan Hz. Peygamber teselli edilmiştir.³⁰⁵ Çünkü Kureyşliler de muhtemelen bu âyetlerin nazil olduğu dönemde Hz. Peygamber'den zayıf kimseleri etrafından kovmasını istiyordu.³⁰⁶ Bunun bir delili olarak İbn Mesud'tan rivâyet edildiğine göre kâfirler, Habbab b. Eret, Suheyb, Bilal-i Habeşi, Ammar b. Yasir ve diğerk Müslümanları işaret ederek Allah Rasûlü'nün yanına güçsüz insanları aldığını, onların peşinden gitmeyi kendilerine yakıştırmadıkları için yanından kovmasını talep ediyorlardı.³⁰⁷ Ancak Allah Teâla, Rabbinin rızasını umarak sabah akşam Allah'a yalvaranları huzurundan kovmamasını emretmiştir. (el-En'âm 6/52) Unutulmamalıdır ki,

³⁰¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 4: 44.

³⁰² Okuyan, "Kur'an'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası", 52.

³⁰³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 4: 45; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 10: 170.

³⁰⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 24: 155; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 52.

³⁰⁵ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 10: 168.

³⁰⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 4: 976; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 16: 53; Ateş, *Kur'an'da Peygamberler Tarihi*, 57; Câbirî, *Kur'an'a Giriş*, 343.

³⁰⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 38; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 3: 260.

peygamberin tebliğini kabul edenler ona en yakın, tebliğini inkâr edenler ise ona en uzak olanlardır.³⁰⁸

Hız. Nûh cevaplarıyla kavmine söyleyecek söz bırakmayınca 116. âyette işaret edildiği üzere öldürölmekle tehdit edilmiştir. Bu tehdit karşısında kavminin inkâr üzerinde ayak direktiğini anlayınca eleme kapılan Hız. Nûh, Allah Teâla'dan artık aralarındaki hükmü vermesini istemiştir.³⁰⁹ Râzî'ye göre, bu yakarış bir beddua niteliğinde değil, halini arz ederek hüküm talep etme sadedindedir.³¹⁰ Sîrette böyle bir yardım talebini Ebû Tâlib tarafından müşahede etmekteyiz. Şöyle ki, İbn İshak'tan nakledildiğine göre, boykot uygulaması başlamadan önce Kureyşliler, Haşimoğulları ve Muttaliboğulları'ndan Hız. Peygamber'i öldürmek için onu kendilerine teslim etmelerini istemişlerdir. Ancak Ebu Tâlib, "Allah'ım! Kavmimiz, bizim aleyhimize birleşti. Bize acele yardım et, yeğenimi öldürmelerine engel ol." şeklinde niyaz etmiştir.³¹¹ Diğer taraftan da Hız. Peygamber'e düzenlenebilecek herhangi bir suikasttan endişe duyduğu için geceleyin bile onu yalnız bırakmayarak yanından ayırmamıştır.³¹²

Hız. Nûh'a yönelik öldürme girişimlerinin muhataplara boykot döneminde haber verilmesi, Hız. Muhammed'in de bu dönemde öldürme planlarına dâhil edildiğinin somut bir göstergesidir. Geçmiş zamanda nasıl ki kavmi, Hız. Nûh'u öldürmekle tehdit ettiyse ve sonunda Allah'ın yardımını gelip inananlar felaha kavuştuysa, Allah Rasûlü ve beraberindekilere düşmanlık besleyenlerin de asla başarılı olamayacakları 120. âyette haber verilmiştir. Bu âyetlerle Nuh kavmi

³⁰⁸ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 10: 170. Abese Sûresi göz önünde bulundurulduğunda, Allah Rasûlü'nün bu konunun evveliyatında da uyarılmış olduğunu müşahade etmekteyiz. Şöyle ki, Allah Rasûlü Mekke'nin ileri gelenlerine İslam'ı tebliğ ederken âmâ olan İbn Ümmü Mektûm, Allah Rasûlü'nün konuşmasını bölerek İslam hakkında bilgi vermesini istemiştir. Fakat bu durum Hız. Peygamber'in hoşuma gitmemiştir ve ister istemez suratını asmıştır. Bunun üzerine "Âmânın kendisine gelmesinden ötürü (Peygamber), yüzünü ekşitti ve geri döndü. Belki o temizlenecek yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek..." (Abese 80/1-10) âyetleri nazil olmuştur. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 459. Bu da davet karşısında herkesin eşit olduğunu göstermektedir. Bu tabloda görünen o ki kendilerini bir şey zannedenler, servet ve makamlarının kendilerine vermiş olduğu egoyla, sosyal hayatlarında hizmetlerinde çalışan insanları kendilerine denk görmedikleri için aynı inancı paylaşmayı kibirli benliklerine yediremiyorlardı. Hatta Mekkeli müşrikler vahyin iki şehirden büyük bir adama indirilmesi gerektiğini (ez-Zuhruf 43/31) iddia ederek Hız. Muhammed'in peygamberliğini reddediyorlardı.

³⁰⁹ Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 10: 171.

³¹⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 24: 155.

³¹¹ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hız. Muhammed'in Hayatı*, 219; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 408; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 109.

³¹² İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hız. Muhammed'in Hayatı*, 221.

üzerinden Hz. Muhammed’e iman edenlerin kurtuluşa ereceği, inkâr edenlerinse helak olacağı sünnetullah olarak açıklanmıştır.³¹³

Her peygamber Allah’ın izni olmadan hiçbir kötülüğün kendisine ulaşamayacağını bilincindedir. Binaenaleyh peygamberler ölüm korkusunun endişesi içinde değillerdir. Onların yaşadığı hüznün asıl sebebi, uyarılanların ilahi davete karşı kör, sağır ve dilsiz olmalarıdır. Aynı sûrenin üçüncü âyetinde “(Resûlüm!) Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendine kıyacaksın!” (eş-Şu’arâ 26/3) ifadeleri Hz. Peygamber’in de bu dönemde hemen hemen Hz. Nûh’la müşterek bir hâletiruhiye içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Genel olarak gemidekilerin kurtuluşu ve geride kalanların boğularak yeryüzünden silinmesi olgusu, Müslümanların kurtuluşu ve inkâr edenlerin hazin sonuna işaret etmektedir. Ancak 118-122. âyetlerde zikredilen gemidekilerin kurtuluşu vakıası, kendileri için esenlikle yaşayabilecekleri yere hicret etmeleri şeklinde değerlendirildiğinde, Mekke’de yıllarca çeşitli zorluklara göğüs geren Müslümanları, başarıyla neticelenen Habeşistan hicretinden sonra -ikinci ve bu sefer tarihi sahada da büyük ölçüde önem arz eden- Medine’ye hicrete hazırlar niteliktedir.³¹⁴

Son olarak dikkat çekmek gerekir ki, kıssada Hz. Nûh ve kavmi arasındaki diyaloglar daha çok Mekke döneminde konu edilmiştir. Çünkü bu dönemde, Mekke’de tefekkür üzerine kurulu bir mücadele söz konusudur. Mücadelenin güç, kuvvet ve zekâ temeline dayanarak meydanlara taşınması daha çok Medine döneminin karakteristik özelliğidir.

2.1.4. Mekki Dönemin Son Yıllarında Nazil Olan Âyetler (Risâletin 10-13. Yılları)

Bu başlık altında Mekke’nin son döneminde öne çıkan olaylarla ilgili bilgi verildikten sonra Hz. Nûh kıssasıyla ilgili, Mekke’nin son dönemlerinde nazil olması muhtemel olan âyetler üzerinden konu işlenmeye çalışılacaktır.

Boykot gibi sıkıntılı bir süreç henüz son bulmuştu ki risâletin onuncu yılında Allah Rasûlü’nün, tebliğ faaliyetinin ilk anından beri manevi olarak her zaman yanında olan en büyük destekçisi, hayat arkadaşı Hz. Hatice ve

³¹³ Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân*, 17: 605-606.

³¹⁴ Mahmut Ay, *Kur’ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 223.

Abdülmuttalib'in gözbebeği olan biricik torunu Hz. Muhammed'i emanet ettiği Ebu Tâlib vefat etmiştir.³¹⁵ Hem Hz. Peygamber'in hayatında hem de bu dinin tebliğ edilmesinde yaşanan zorlu süreçlerde koruyucu bir tutum sergileyerek desteklerinden dolayı önemli bir yere sahip olan bu iki şahsiyetin dünya âleminde ayrılışı Allah Rasûlü'nü derinden üzmesi sebebiyle risâletin onuncu yılına tekabül eden bu yıl "hüzün yılı" olarak tarihe geçmiştir.³¹⁶

Bûtî, hüzün yılıyla ilgili olarak farklı bir değerlendirmede bulunarak Allah Rasûlü'nün, Hz. Hatice ve Ebû Tâlib'in vefat etmesine duyduğu derin üzüntüden ziyade amcasının himayesindeyken tebliğ için ulaşabildiği merkezlere Ebu Tâlib'in vefatıyla artık ulaşamamasından dolayı bu yıla hüzün yılı dendiğini ifade etmiştir.³¹⁷

Ebû Tâlib'in nihayetinde Müslüman olup olmadığı tartışılan bir husustur.³¹⁸ Ancak Ebû Tâlib'in yeğeni Hz. Muhammed'i ve Müslümanları himaye ettiği de bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır. Ebû Tâlib'in vefatından sonra Haşimoğulları kabilesinin reisi olan Ebu Leheb, Hz. Peygamber'i ve Müslümanları himaye etmemiştir. Kureyşliler, Ebû Tâlib'in vefatından sonra kendilerine ortam bularak Müslümanlara karşı çok büyük kötülükler yapmışlar ve nihayetinde de bu durum Mekke topraklarını Müslümanlar için yaşanılmaz bir yer haline getirmiştir.

Allah Rasûlü destek bulmak ümidiyle Zeyd b. Hârise ile birlikte³¹⁹ Tâif'e gitmiştir. Ancak bekledikleri desteği bulmak bir yana eziyet ve hakaretlere maruz

³¹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 65; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr* (Siyer), 181. Ulema, Hz. Hatice ve Ebu Tâlib'in, risâletin onuncu yılında yani hicretten üç sene evvel vefat ettikleri konusundan ittifak etmiştir. Ancak aynı yıl içerisinde hangisinin önce vefat ettiğiyle ilgili farklı görüşler için bk. Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*, 335-338.

³¹⁶ Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 172; Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Senetü'l-Hüzn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36: 519-520.

³¹⁷ Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 125-126.

³¹⁸ İbn Kayyım el-Cevziyye, Ebû Tâlib'in daima kendi kavminin inancı üzerinde kaldığını bildirmiştir. Bk. Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 1025. Ebu Tâlib'in iman üzere öldüğü ve imanını gizlediğine ilişkin deliller ve değerlendirmeler için bk. Halil İbrahim Bulut, *Şii-Sünni Polemiğinde Ebu Tâlib ve Dinî Konumu* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2011), 146-200.

³¹⁹ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr* (Siyer), 182; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 417; Cevziyye, *Zâdü'l-me'âd*, 3: 1034; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 127; Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 173; Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*, 343; Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Tâif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2010), 39: 443-447. İbn Hişâm İbn

kalarak on günün sonunda şehirden ayrılmak zorunda kalmışlardır.³²⁰ Allah Rasûlü yaşadığı müşkül durum karşısında Allah Teâla'ya şöyle niyaz etmiştir:

“Allah’ım gücümün zayıflığından, çaresizliğimden ve insanların yanında değersizliğimden sana şikâyet ederim. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi, sen zayıfların Rabbisin. Sen benim Rabbimsin. Beni kime bırakıyorsun? Bana surat asacak yabancıya mı, yoksa işime sahip olan düşmanıma mı? Eğer bana gazap etmedinse, gerisi boştur. Ancak sıhhat ve afiyetini isterim. Gazabının inmesinden yahut öfkene maruz kalmaktan, karanlıkları aydınlatan ve ahiret işlerini düzelten nuruna sığınırım. Rızana nail oluncaya dek, affını dilerim. Güç ve kuvvet ancak senin iledir.”³²¹

Yaklaşık bir ay sonra Taif Seferi sona ermiş ve Mekke topraklarına dönebilmişlerdir. Kureyşlilerin tebliğ mesajının önünü kesmesinden sonra Taiflilerden de umduğu desteği bulamayan Allah Rasûlü mücadeleyle dolu on bir seneyi geride bırakmıştır. Ancak Allah Rasûlü ne sabrını ne de ümidini kaybetmiştir. Belki de bir gün geniş coğrafyalara kök salacak olan İslam gücünün doğması tüm bu yaşananların bir bedeli olacaktı.

Ne hikmettir ki Hz. Peygamber bunca yıl Kureyşlilerle münasebet halinde olmasına rağmen hak din, yavaş adımlarla ancak sağlam temellere dayanarak Kureyş dışında filizlenmeye başlayacaktır. Bunun ilk adımı olarak Allah Rasûlü, ensardan küçük bir toplulukla bir arada bulunmuş ve onlara İslam’ı tebliğ etmiştir. Allah Rasûlü’nün mesajına duyarsız kalmayan bu topluluk Medine’ye döndüğünde kendi kavimlerine İslam’ı duyurmalarıyla Medine’de hak dinin temelleri atılmaya başlanmıştır.³²²

Derveze, Mekke’de Müslümanlar için zor geçen günlerde böyle olumlu bir gelişmenin yaşanmasıyla Hz. Peygamber’de hicret etmek gibi bir düşüncesinin hâsıl olduğunu, hatta bunun fiile dönüşmesi konusunda aceleci bir tavır sergilemiş olabileceğini ifade etmiştir.³²³ Bunun üzerine Allah Teâla, Hz. Peygamber’e inanmayanların yılgınlığa düşürme çabalarına karşı sabretmesini tavsiye etmiştir.

İshak’tan rivayetle, Hz. Peygamber’in Taif Seferi’ni tek başına gerçekleştirdiğini bildirmiştir. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2: 69.

³²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2: 69; İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr* (Siyer), 182.

³²¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2: 70; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf* Hz. Peygamber’in (s.a.v.) *Hayatı ve Şahsiyeti*, 417; Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhu’t-Taberî*, trc. M. Faruk Görtünca (İstanbul: Sağlam Yayınevi, t.y.), 3: 107; Cevziyye, *Zâdü’l-me’âd*, 3: 1035; Derveze, *Asru’n-nebî ve sîretü’r-resûl*, 2: 313; Bûtî, *Fıkhu’s-siyre*, 127; Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*, 344.

³²² İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-nebeviyye*, 2: 78-80; İbn Sa’d, *Kitâbü’t-Tabakâti’l-kebîr* (Siyer), 187-188; Belâzürî, *Ensâbü’l-eşraf* Hz. Peygamber’in (s.a.v.) *Hayatı ve Şahsiyeti*, 421.

³²³ Derveze, *Asru’n-nebî ve sîretü’r-resûl*, 2: 314; et-Tefsîrü’l-hadîs, 4: 340.

(er-Rûm 30/60) Bu şekilde şartlar olgunlaşıp insanlar için uygun ortam oluştuğunda hicret gerçekleşecektir.

621-622 yıllarında birer yıl arayla Akabe mevkinde Medineli Araplarla Allah Rasûlü arasında yapılan anlaşmaya Akabe Biatı denir.³²⁴ Risâletin on ikinci yılında gerçekleşen I. Akabe Biatı, Allah'a şirk koşturmak, hırsızlık ve zina yapmamak, çocukları öldürmemek, iftira atmamak ve meşru işe muhalefet etmemeyi ihtiva etmektedir. (el-Mümtehine 60/12) Daha sonra risâletin on üçüncü yılında II. Akabe Biatı'nda bulunan Medineli Müslümanlar da Allah Rasûlü'nü ve Mekke'li Müslümanları Medine'ye davet ederek her türlü harp durumunda yanlarında olacaklarını taahhüt etmişlerdir.³²⁵

Kureyşliler bu duruma oldukça bozulmuşlar ve ne zaman Müslümanlar adına olumlu bir gelişme yaşansa ardından baskı ve şiddetlerini arttırdıkları gibi bu dönemde de yine aynı şekilde bir tutum sergilemişlerdir. Bu baskılar karşısında Müslümanlar Allah Rasûlü'nden hicret etmek için izin istemişler. Kısa bir süre sonra Allah Teâla'nın da emriyle³²⁶ Hz. Peygamber, ashâbına Medine'ye hicret etmelerini emretmiştir. Ardından Mekke'de bulunan Müslümanlar gruplar halinde Medine'ye hicret etmeye başlamışlardır.³²⁷

İslam'ı bireysel olarak kabul etmenin ileri aşaması olarak kabilelerden geniş topluluklar şeklinde İslam'ı kabul etme, Akabe Biatları'ndan sonra söz konusudur. Zaten Allah Rasûlü'nün Mekke'deki tebliğ faaliyetlerine başlaması, daha sonra da Taif seferiyle İslam'ın ayak sesleri genel coğrafyada duyulmaya, haliyle de yayılmaya başlamıştır. Evs ve Hazrec kabilelerinin bu dönemde İslamla yakından alakadar olmasıyla ve yaşanan birtakım gelişmelerle³²⁸ de İslam dini

³²⁴ Ahmet Önkol, "Akabe Biatları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 211. Akabe biatlarıyla ilgili olarak, aslında tarihte üç akabe görüşmesinden söz edilir ancak bunların ilkinde bir biat söz konusu olmadığı için genellikle iki akabe biatından bahsedilir. Burhan Çonkor, *Boykotun Bitiminden Hicrete Kadar Olan Dönemde İnen Surelerin Tahlili* (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015), 105-106.

³²⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 92, 97; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 444; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, 143; Bûtî, *Fıkhu's-siyre*, 153-155.

³²⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 453.

³²⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 120.

³²⁸ Evs ve Hazrec kabileleri arasında cereyan eden savaş sebebiyle Evs kabilesi, Kureyşlilerle ittifak kurmak düşüncesiyle Mekke'ye gelmiştir. Allah Rasûlü bu durumu fırsat bilerek onlara İslam'ı anlatmış ve insanların bir kısmı Allah Rasûlü'nün davetini kabul etmiştir. Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 418.

Yesrib’de yaygınlık kazanmıştır.³²⁹ Ve nihayetinde Medine’ye yapılacak olan hicretle de bu Hak din zaten layık olduğu değere kavuşacaktır.

Hiz. Nûh kıssasıyla ilgili İsrâ Sûresi’nde de bir âyetin mevcut olduğunu ve İsrâ Sûresi’nin Yûnus Sûresi’nden evvel nazil olduğunu tespit ettik. Ancak İsrâ Sûresi 3. âyette Hiz. Nûh ve beraberindekilerin kurtuluşuna vurgu yapılmıştır. Bu mahiyetteki âyetleri daha öncede birkaç kez değerlendirdiğimiz için burada tekrardan bahsedilmeyecektir.

2.1.4.1. Yûnus Sûresi 71-73. Âyetler

Yûnus Sûresi, Mushaf’ta onuncu sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte, İsrâ Sûresi’nden sonra, Hûd Sûresi’nden önce olmak üzere elli birinci sırada yer almaktadır.³³⁰ Mevdûdî, sûrenin içeriğinden müşriklerin düşmanlıklarının artık son raddeye ulaştığı ve risâleti kabul etme noktasında herhangi bir ümidin kalmadığı zamana tekabül eden Mekke döneminin son zamanlarında nazil olduğu bildirmiştir.³³¹ İslamoğlu’nun sûreyi, risâletin onuncu,³³² Zeki Duman’ında on birinci³³³ yılına yerleştirmesi de Mevdûdî’yi destekler niteliktedir. Elik ve Coşkun da sûrenin Mekke döneminin sonlarına doğru nazil olduğunu bildirmiştir.³³⁴

Sûrenin genelinde Hiz. Peygamber’in tebliğini anlamamazlıktan gelen kâfirlerin, Hiz. Peygamber’e yönelik büyücü kâhin gibi ithamlarına cevap verilmektedir. Allah’ın kudretine işaret edilerek ahirette duçar olunacak mükâfat ve ceza anlatılmaktadır. Her şeye rağmen Hiz. Peygamber’in davetinde kararlı oluşu ve davetinin özelliklerine değinilerek peygamber kavimlerinden bahsedilmiştir.

“Onlara Nûh’un haberini oku: Hani o kavmine demişti ki: “Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah’ın âyetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, ben yalnız Allah’a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra

³²⁹ Cevziyye, *Zâdü’l-me’âd*, 3: 1049.

³³⁰ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

³³¹ Mevdûdî, *Tefhîmu’l Kur’ân*, 2: 300; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, 6: 331.

³³² İslamoğlu, *Kur’an Sûrelerinin Kimliği*, 125.

³³³ Duman, *Beyânü’l-hak Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 1: 596.

³³⁴ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur’an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 658.

(vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin.” (71) “Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana müslümanlardan olmam emrolundu.” (72) Yine de onu yalanladılar, biz de hem onu hem de onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; âyetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu! (73)”

Hiz. Nûh kıssası üzerinden Hiz. Muhammed teselli edilerek tebliğ ve peygamberlik hususunda Hiz. Nûh'un yoluna uyması tavsiye edilmiştir.³³⁵ Aynı zamanda Nûh kavminin inkârlarından dolayı azaba duçar olacakları haberiyle Hiz. Muhammed'in kavminin korkutulması söz konusudur.³³⁶ Buradan anlaşılıyor ki Nûh kavminin Hiz. Nûh'a gösterdiği olumsuz tepkinin bir benzerini Mekke müşrikler de Hiz. Muhammed'e gösteriyordu.³³⁷ Allah Rasûlü'de Mekke müşrikleri azapla uyarıyor ancak onlar bu azabın bir türlü kendilerine gelmediğini ifade ederek haber verdiği şeyin aslında içi boş bir laf olduğunu ima ediyorlardı.

Mahmut Ay, bu sûrenin Mekke'nin son dönemlerine işaret ettiğini şöyle bir değerlendirmeye izah eder. Sûrede Hiz. Nûh kıssasıyla ilgili âyet pasajının sonunda “uyarılanların sonu nasıl oldu?” şeklinde dikkat çekilmesinin ardından Hiz. Musa kıssasıyla ilgili âyetlerde Hiz. Musa'nın denizde boğulurken son anda iman etmesinin geçersiz kabul edildiği bildirilmiştir. Ancak akabinde gelen Hiz. Yûnus kavmiyle ilgili, bu akıbetlerden istisna edilerek henüz azap gelmeden bir müddet önce iman ettikleri için kendilerinden azabın kaldırıldığı haber verilmiştir. İşte Yûnus Sûresi'nde üç peygamber kavminin son andaki halleri bu şekilde gözler önüne serilmiştir. Bununla adeta Mekke müşriklere de artık yavaş yavaş işin sonuna yaklaşıldığı hatırlatılarak geç olmadan Yûnus kavmi gibi iman ederek hak üzere yaşamalarının, aksi takdirde Hiz. Nûh ve Hiz. Musa kavmi gibi azaba duçar olacaklarının mesajı verilmiştir. Bu değerlendirme de sûrenin, Mekke döneminin sonlarına işaret ettiğini destekler niteliktedir.³³⁸

³³⁵ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 12: 235.

³³⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11: 21.

³³⁷ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*, 2003, 9: 34.

³³⁸ Ay, *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hiz. Musa Kıssası Örneği-*, 251-253.

Kureyşliler bu hatırlatmaları düşünüp kendilerine bir pay çıkaracakları yerde kin ve nefretleri daha da artmaktaydı. Bu kötü duyguları küfür ve vahşete varacak boyutlara ulaşmıştı. Bu da müşriklerin, Müslüman güruha karşı tahammül seviyelerinin ne derece katlanılmaz bir boyuta ulaştığını gözler önüne sermektedir. Belki verilen dersten kendilerine bir pay çıkarırlar diye Allah Teâla, Hz. Peygamber'den Nûh kıssasını kavmine hatırlatmasını istemiştir.³³⁹

Hz. Peygamber açısından değerlendirildiğinde, her dönemde inkârcılar tarafından peygamberlere aynı muamelenin olduğunun hatırlatılması gönlünü bir nebze olsun ferahlatmaktadır. Çünkü Râzî'nin de ifade ettiği gibi “Bela, umumileştiğinde hafifler.”³⁴⁰

Bu âyet pasajında gemiden ve tufan sahnelerinden tafsilatlı olarak bahsedilmemiştir. Meydan okuma sahnesinin insan zihninde netlik kazanmasını sağlamak adına Allah'a dayanıp güvenmenin her türlü güç ve kuvvetin karşında durmak için yeterli olduğu mesajı verilmek istenmiştir.³⁴¹ Ortaklarınızla toplanıp ne yapacaksanız yapın şeklindeki söylemler, sapmış olanların aslında ne kadar aciz olduklarını ortaya koymaktadır.³⁴²

Hz. Nûh'un, müşriklerin savurdıkları boş tehditlerin kendisine ulaşmayacağıının son derece bilincinde olmasına istinaden omurgalı bir duruş sergilemesi de inancının bir tezahürüdür.³⁴³ Bu sert, etkili ve bir o kadar da kendinden emin bir karaktere sahip olan ifade biçimleri, Arap yarımadasındaki atmosferi en iyi şekilde yansıtmaktadır. Adeta Nûh kıssası Hz. Peygamber'in içinde bulunduğu duruma tercüman olup her kim karşısına gelirse gelsin Allah'ı dost edinen bir peygamberin bu davadan asla vazgeçmeyeceğini bildirmesi, şüphesiz ki etkili bir meydan okuma biçimidir.³⁴⁴

Bu meydan okumanın psikolojik boyutuna bakılacak olursa, bir peygamberin yaz-kış, gece-gündüz demeden ömrü boyunca her daim tebliğ faaliyeti kapsamında kavmiyle mücadelesinin vermiş olduğu yorgunlukla birlikte

³³⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 3: 316; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm*, 4: 283; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 350; Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 2: 454.

³⁴⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17: 142.

³⁴¹ Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'ân*, 8: 41.

³⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 3: 312.

³⁴³ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17: 145; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 2: 341; Duman, *Beyânü'l-hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 1: 615.

³⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 350.

belki de ömrünün son demlerinde söylenmiş sözler olduğu da düşünülebilir.³⁴⁵ Kıssanın haber verdiği kadarıyla Nûh kavminin bir araya gelerek Hz. Nûh aleyhinde istişare yaptıkları anlaşılmaktadır.

Zira Mekke döneminin son zamanlarında yaşanan gelişmelere binaen Müslümanların Medine’de her gün biraz daha güçlenmeleri, Mekkeli müşriklerin canını sıkmaktaydı. Öyle ki bu dönemde Dârünnedve’de İslam’ın en büyük düşmanı olan Ebu Cehil önderliğinde Hz. Peygamber’in öldürülmesine dair kararların alındığı bilinmektedir.³⁴⁶ Belki de Hz. Muhammed bu âyetleri kendisini öldürmek isteyenlere hitaben bile sarf etmiş olabilir. Yani Hz. Peygamber kendisine suikast planı kuran Mekkeli müşriklere Hz. Nûh diliyle cevap vererek meydan okumaktadır.³⁴⁷ Zira âyet pasajında Nûh kavminin Hz. Nûh için kurdukları tuzaklar nasıl boşa çıktıysa Allah Rasûlü’nü hedef alan her türlü tuzağın da boşa çıkacağına mesajı verilmektedir.

72. âyette Hz. Nûh’un tebliğ faaliyeti karşısında kavminden herhangi bir ücret istemediği hatırlatılarak aslında Hz. Peygamber’in de aynı duruşu sergilemesi istenmektedir.³⁴⁸ Zaten bu durum bütün peygamberler için geçerlidir. Çünkü insan zihninde tamahkârlıktan uzak duran kimsenin söylediği sözler kalplerde daha tesirli bir etki bırakır.³⁴⁹ Akıbetleri bildirilen Nûh kavminin sonunun nasıl olduğu üzerinde tefekkür etmesi gerektiği ilk olarak Hz. Muhammed’e bildirilmiş³⁵⁰ olsa da aslında bu âyetin tüm dönemlerdeki muhataplara hitabı söz konusudur.³⁵¹

2.1.4.2. Hûd Sûresi 25-49. Âyetler

Hûd Sûresi, Mushaf’ta on birinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte, Yûnus Sûresi’nden sonra, Yûsuf Sûresi’nden önce olmak üzere elli ikinci sırada yer almaktadır.³⁵² Sûrenin muhtevası, Yûnus Sûresi’nin ardından nazil

³⁴⁵ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, 6: 471.

³⁴⁶ Ethem Ruhi Fırlı, “Dârünnedve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 555-556.

³⁴⁷ Câbirî, *Fehmü’l Kur’an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur’an’ın Anlaşılır Tefsiri*, 1: 430.

³⁴⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, 2003, 9: 38.

³⁴⁹ Zuhaylî, *Tefsîrü’l-münîr*, 6: 210.

³⁵⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 2: 100.

³⁵¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri*, 2003, 9: 41.

³⁵² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

olduğuna işaret etmektedir.³⁵³ Müşrikler Müslümanlara en ağır şekilde davranıyorlardı. Bu sûrede Allah Rasûlü'ne, pek çok peygamber kardeşinin de benzeri zorluklara uğradıkları hatırlatılarak sabrı kendisine düstur edinip onların yolunu takip etmesi tavsiye edilmektedir.³⁵⁴

İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, Hz. Ebû Bekir Allah Rasûlü'nün son zamanlarda daha hızlı yaşlandığını dile getirince, Hz. Muhammed Hûd Sûresi ve diğer benzer sûrelerin kendisini yaşlandırıldığını ifade etmiştir.³⁵⁵ Anlaşılmaktadır ki bu dönemler çetrefilli geçmekle beraber Kureyşliler de sık sık başlarına gelebilecek olan azapla uyarılmaktadır. Allah Rasûlü kavminin başına gelecek azaptan korkmaktaydı nitekim haşyet duygusu saçı ağartırdı.³⁵⁶

Sûrenin muhtevasındaki konular birbiriyle ilişkilidir. Kâfirlerin sözleri ve karşı çıkışlarına hitaben Kur'an'ın meydan okuması söz konusudur. Devamındaki âyetlerde hem Hz. Peygamber ve müminlere moral vermek hem de kâfirlerin kötü sonlarına dikkat çekmek için peşi sıra peygamber kavimlerinden haber verilmiştir.³⁵⁷

“Andolsun, biz Nûh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara: “Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım. (25) Allah'tan başkasına tapmayın! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum.” (26) Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: “Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.” (27) (Nûh) dedi ki: “Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız? (28) Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine

³⁵³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 2: 371; İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 133; Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 544.

³⁵⁴ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 3: 69.

³⁵⁵ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 3: 302; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11: 62-63; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 371.

³⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11: 62-63.

³⁵⁷ Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 2: 469.

kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum. (29) Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan (onun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz? (30)''

25-27. âyetlerde Hz. Nûh, Allah Teâla tarafından gönderilen bir elçi olduğunu bildirdikten sonra Hz. Peygamber'in tebliğ ifadelerinin aynıyla kavmini Allah'a davet etmiştir. Çünkü peygamberlerin davetlerinin ilk adımı mevcut şirk düzensizliğini yıkıp tevhid düzenini getirmektir. Hz. Nuh'un uyguladığı bu metodu Hz. Muhammed de aynıyla uygulamıştır.³⁵⁸

Nûh kavminin, Hz. Nûh'un kendileri gibi insan olması, düşük seviyeli insanların O'na tabi oluşu ve herhangi bir üstünlüğünün de olmayışı gibi bazı şüpheleri vardı.³⁵⁹ Bu cevaplar aslında birebir Kureyşlilerin Hz. Peygamber'e verdikleri karşılıklardır.³⁶⁰ Bu söylemlerden anlaşılmaktadır ki bir peygamberin peygamber olarak kabul edilmesinde tebliğin muhtevasından ziyade ilk önce daveti yapanın sosyal statüsüne bir değer atfedilmekteydi.³⁶¹ Kavmi, Hz. Nûh'un yiyip, içip, yürüyen, uyuyan, evlenen sıradan bir insanın sahip olduğu özelliklerden başka bir şeye sahip olmadığını öne sürmüştür. Çünkü onlar kendilerini ileri seviyeli insanlar güruhundan gördükleri için birinin peygamber olması söz konusu olacaksa ancak kendi içlerinden birisinin bunu hak ettiğini veya peygamberin bir melek kabilinden olmasını iddia etmektedirler.³⁶² Aslında öne sürülen bahane her ne olursa olsun peygamberi inkâr sadedindendir.

Nitekim Mekkeli müşrikler de Allah Rasûlü'ne bu nasıl peygamber bizler gibi yemek yiyor çarşıda dolaşıyor, ona bir melek indirilmeliydi (el-Furkân 25/7) şeklinde peygamberliğini reddetmek amacıyla bu tarz ifadeler kullanıyorlardı. Peygamberler insanüstü varlıklar olmadıkları için aslında bu söylenenler peygamberlik kurumunun reddettiği hususlar değildir ancak insanlar bunu sanki peygamberlik için bir kusurmuş gibi lanse ettiklerinden dolayı uyarılmaktadırlar.

³⁵⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, 2003, 9: 166.

³⁵⁹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17: 219-220.

³⁶⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'an*, 8: 151.

³⁶¹ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsîri*, 2003, 9: 168.

³⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 3: 386.

Bu zihniyete göre, peygamber eğer ki bir beşer olacaksa bile seçkin bir tabakadan iktidar ve servet sahibi olmalıydı.³⁶³

Aslında bir toplumu düzenlemenin ilk yolu mevcut düzensizliği yıkmaktır. Bunun da yolu toplumu girdaba sokan yöneticileri ıslah etmekten geçer. Bir toplumda zengin statüsünde, liderlik vasfı bulunan insanların kabul ettikleri şey ki bu her ne olursa olsun, toplumun alt tabakasını oluşturan bireylerce daha kolay benimsenir.

Toplumun bu düzendeki işleyişi Araplar içinde geçerliydi. Hz. Peygamber'in tebliğ faaliyetlerinde öncelikli olarak Mekke toplumunun ileri gelenleriyle irtibat kurmaya çalışması da bunun bir göstergesidir. Ancak Allah Rasûlü'nün bu anlamda ki çalışmaları özellikle Mekke döneminde Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman ve Abdurrahman b. Avf ve daha birkaç varlıklı sahabenin iman etmesiyle sınırlı kalmış yani genellikle toplumun önde gelen şahsiyetleri, iman edenlerin karşı cephesinde yer almıştır.³⁶⁴ Bu sebeple Mekkeliler iktidar, servet gibi güçlerin kendi ellerinde bulunduğunu ve Allah Rasûlü'nün ashabının da alt tabakadan insanlardan oluştuğunu her zaman bir koz olarak kullanmışlardır.³⁶⁵

Şu bir gerçektir ki Allah Rasûlü'ne ilk tâbi olan insanlar makam mevki sahibi zengin insanlar değildi. Evet, belki fakir ve yoksul insanlardı ama her türlü ıstırap, işkence ve kan dökmeye karşı güçlü bir imana sahiptiler.³⁶⁶ Mekke şehrinin ileri gelenleri de tıpkı Hz. Nûh kavmi gibi Hz. Peygamber'den güçsüzleri yanından kovmasını istemişlerdir. (el- En'âm 6/52-53; el-Kehf 18/28) Yani kendilerini her zaman Allah Rasûlü'ne tabi olanlardan daha iyi konumda görmüşlerdir. Zaten 27-30. âyetler aynı zamanda Hz. Peygamber'in de müşriklere karşı verdiği cevaplardır.³⁶⁷

Nûh kavmi de aynı düşünce yapısına sahipti İbn Cüreyc'den rivâyet edildiğine göre, Hz. Nûh'un, kendilerince düşük seviyede gördükleri kimseleri yanından kovarsa veya şehrin ileri gelenleri O'nun davetine tabi olurlarsa, bir ihtimal Hz. Nûh'a tabi olabileceklerini yarım ağızla dile getiriyorlardı.³⁶⁸ Ancak

³⁶³ Hekim Tay, *Mekki Ayetler Çerçevesinde Mekke'de Sosyal Tabaka Davranışları* (Ankara Üniversitesi, 2013), 208.

³⁶⁴ Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 186.

³⁶⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 387.

³⁶⁶ Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 148.

³⁶⁷ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 2: 604.

³⁶⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17: 223-224.

bir peygamberin yanındakileri kovması gibi bir durum söz konusu değildir. Çünkü insanın gerçek değerini Allah Teâla'dan gayri peygamber de dâhil hiç kimse bilme kabiliyetine sahip değildir. Mekke'de de durum farklı değildi. Hatta Mekkeli müşrikler, Hz. Peygamber'in yanında zayıf ekonomiye sahip insanlar bulunduğunu bahane ediyorlar, üstüne üstlük zengin insanların mallarını ellerinden almak için kendi safına çekmeye çalıştığını bile düşünüyorlardı.³⁶⁹

Allah Teâla, En'âm Sûresi 123. âyette Hz. Peygamber'den önceki peygamberlerin de insanları Allah yolundan alıkoymaya çalışarak toplumda bozgunculuk yapan günahkâr liderlerle mücadele içinde olduğunu bildirmiştir.³⁷⁰ Mekke'nin ileri gelenleri tevhidin, atalarının dininden gayri olduğunu ve kendi menfaatleri üzerine kurdukları düzenin bozulacağı ihtimalini ortadan kaldırmak için her dönem tevhid inancıyla mücadele etme yolunu seçmişlerdir.³⁷¹ Ancak hangi yolu seçerlerse seçsinler, statü düşüklüğünden dolayı bir Müslümanın kendisini aşağılık kompleksine sokmaması için Allah Teâla bu ayetlerle her türlü psikolojik baskıyı önlemeye yönelik olarak inananların gönlünü teskiye etmiştir.³⁷²

“Ben size: ‘Allah'ın hazineleri benim yanımdadır’ demiyorum, gaybı da bilmem. ‘Ben bir meleğim’ de demiyorum, sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, ‘Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir’ diyemem. Onların kalplerinde olanı, Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum.”(31) Dediler ki: Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir!(32) (Nûh) dedi ki: “Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah'ı) âciz bırakacak değilsiniz.(33) Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz.”(34) (Resûlüm!) Yoksa, “Bunu uydurdu” mu diyorlar? De ki: “Eğer onu uydurduysam günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahıtan uzağım.”(35)”

³⁶⁹ Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 6: 2326.

³⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 3: 331.

³⁷¹ Tay, *Mekkî Âyetler Çerçevesinde Mekke'de Sosyal Tabaka Davranışları*, 196.

³⁷² Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*, 2003, 9: 169.

31. âyette bildirildiği üzere kavmi tarafından, özelde Hz. Nûh'dan genelde ise bütün peygamberlerden gelecekte haber vermesi talep edilirdi ancak Allah'tan başka kimsenin bu bilgiye sahip olmadığını bildiren pek çok âyet mevcuttur. Hz. Nûh bir beşer olma yönüyle insanlardan farklı olmadığını bildirerek sadece Allah'ın vahyine mazhar olup insanları doğru yola davet etmekten başka bir amacının olmadığını vurgulamıştır.³⁷³

Hz. Nûh'un melek olmadığını vurgulaması da insanlarda bir melek peygamber algısı olduğuna dikkat çekmektedir. Çünkü insanların zihnine meleklerin, yaratılmışlar içinde en kuvvetli ve üstün varlıklar olduğu yerleşmiştir. Hz. Nûh'un melek olmadığını vurgulaması, kavminin ondan üstün melek özellikleri sergileyip gayb haberlerini kendilerine bildirmesi yönünde istekleri olduğunu göstermektedir.³⁷⁴ Muhtemelen Mekkeli müşrikler de Allah Rasûlü'nden arazilerini dümdüz yapmalarını, göğe çıkmasını, nehirler akıtmasını, ölüleri dirilmesi gibi birtakım tabiatüstü mucizeler göstermesini istiyorlardı.³⁷⁵ 31. âyette Hz. Nûh'un kavmine karşı bu söylemleri aynı şekilde En'âm Sûresi'nde de Hz. Muhammed'in ifadeleriyle paralellik arz etmektedir.³⁷⁶

32. âyette Nûh kavminin Hz. Nûh'u mücadelesinde çok ileri gitmekle suçladığı beyan edilmiştir. Bu da Hz. Nûh'un ne kadar yoğun bir şekilde kavmiyle muhatap olduğunu göstermektedir.³⁷⁷ Ayrıca hak olanın ortaya çıkması için yapılan tartışmanın övüldüğü, batılın ortaya çıkması için yapılan tartışmanın da yerildiği anlaşılmaktadır.³⁷⁸ Bu âyet aynı zamanda mücadele etmenin meşruluğunu ortaya koymaktadır.³⁷⁹ Hz. Peygamber de milletiyle sözlü olarak yıllarca mücadele ettikten sonra özellikle Medine döneminde fiili mücadeleler içerisinde de bulunmuştur.

Dönemin muhatapları Nûh kavmi bağlamında kendilerine verilen mesajları bir ikaz olarak algılayıp öğüt almak yerine, kulaklarını tıkayıp duyumsamazlığa vermişler ve elçiyi yalancılıkla suçlamaya devam etmişlerdir. Oysaki akl-ı selim

³⁷³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 2: 388.

³⁷⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17: 225.

³⁷⁵ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 2019, 7: 183-184; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 4: 313.

³⁷⁶ “De ki: Ben size, Allah'ın hazineleri benim yanımdadır, demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, sadece bana vahyolunana uyarım. De ki: Kôr ile gören hiç bir olur mu? Hiç düşünmez misiniz?” el-En'âm 6/50.

³⁷⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 17: 226.

³⁷⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 11: 105.

³⁷⁹ Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 6: 2333.

bir insan bu anlatılanlardan kendine bir pay çıkarır ve davranışlarını ıslah etme yolunu seçer. Allah Rasûlü Nûh kıssasını tilavet ederken Kureyşliler, Hz. Muhammed'in bu kıssayı onları içi boş bir endişeye sevk etmek amacıyla uydurduğunu dile getirmiş olmalı ki kıssayı uydurmuş olma suçlamalarına cevap sadedinde 35. âyet zikredilmiştir.³⁸⁰ Çoğunluğun görüşüne göre de Hz. Muhammed'in Araplar tarafından Kur'an'ı uydurmakla itham edildiği için bu âyetin zikredildiği ve bu şekilde de doğrudan Arap müşriklerine hitap edildiği bildirilmiştir.³⁸¹

“Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme. (36) Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır! (37) Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: “Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz! (38) Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz.” (39) Nihayet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nûh'a dedik ki: “(Canlı çeşitlerinin) her birinden iki eş ile - (boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle!” Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti. (40) (Nûh) dedi ki: “Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.” (41)”

Nûh kavminden bazıları çok ileri giderek Hz. Nûh'u bayıltıncaya kadar döverdi.³⁸² Hatta öyle ki öldüğünü sanarak bir kenara atarlardı.³⁸³ Ancak Hz. Nûh her şeye rağmen ertesi gün yine tebliğ faaliyetine devam ederdi. Nûh kavminin eziyetleri çekilmez bir hal alınca Allah Teâla artık O'na kimsenin inanmayacağını

³⁸⁰ Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'an*, 8: 159; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2: 390; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 2: 607; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 2003, 9: 181.

³⁸¹ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 2: 117; Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 12: 389; Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 2: 493.

³⁸² Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 3: 297.

³⁸³ M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (Ankara: TDV Yayınları, 2014), 92; Arslan, *Hulâsatü't-tefâsîr (Büyük Kur'an Tefsiri)*, 8: 13.

bildirerek gemiyi yapmasını emretmiştir. Bu dönemde Hz. Peygamber'in de hicret hazırlıklarına başlaması muhtemeldir.

Her ne kadar kavmi, Hz. Nûh'u zor durumda bıraksa da ilahi mesajı bir türlü idrak edememeleri Hz. Nuh'u doğal olarak üzmekteydi. Hz. Muhammed de aynı şekilde tebliğine bir türlü müspet yanıt vermeyen Mekkeli müşrikler için hüznü duyuyordu.³⁸⁴ Bu duruma yer yer Kur'an ayetlerinde de zaten işaret edilmiştir.³⁸⁵

Hz. Nûh, Allah Teâla'nın emriyle gemi yapımına başlamış ancak kavmi bu durumda da rahatsızlık vermekten geri durmamıştır. 38. âyette de haber verildiği üzere Hz. Nûh bir yanda karada gemiyi inşa etmekle meşgul oluyor diğer yandan da kavminin alaylı sözlerini işitiyordu. Hatta "Peygamberliği bırakıp marangozluğa mı başladın?" şeklinde alaycı söylemlerle karşı karşıya kalıyordu.³⁸⁶ Geminin yapımı kurtuluş için bir hazırlıktı. Bu hazırlık Mekke döneminin sonlarında Hz. Peygamber ve beraberindekilerin hicret için hazırlık aşamasını ifade eder mahiyettedir. İbn Abbas'tan, Hz. Nûh'un gemi yapım aşamasının iki yıl olduğu nakledilmiştir.³⁸⁷ Bu da Hz. peygamber'in boykotun son bulmasıyla başlayıp hicrete kadar takriben iki yıllık zaman dilimini işaret eder gibidir. Tıpkı Hz. Nûh'un, inananları felaha kavuşturacak gemiyi inşa ettiği gibi Allah Resûlü'de Mekkeli Müslümanların felaha ulaşması için Akabe biatlarıyla yaklaşık iki yıl boyunca Yesrib'e hicret için hazırlık mahiyetinde gelişmelerin yaşanmasında etkinlik göstermiştir.

Suyun bulunmadığı bir ortamda geminin hangi amaca hizmet edeceğini Hz. Nûh ve inananlardan başka bilen yoktu. İnananlar gemiyi yapmayı emreden Allah'ın, pekâlâ suyu indirme kudretine de sahip olduğunun idrakindeydi.³⁸⁸ Allah Teâla, sadece Hz. Peygamber'le değil aslında bütün peygamberlerle alay edildiği gerçeğini "*Senden önceki peygamberlerle de alay edilmiş, bu yüzden onlarla alay edenleri alay ettikleri şey (azap) kuşatıvermişti.*" (el-En'âm 6/10) âyetiyle de müstakil olarak bildirmiştir. Çünkü Velîd b. Mugire, Ümeyye b. Halef

³⁸⁴ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 2003, 9: 183.

³⁸⁵ Hz. Peygamber'in, Mekkelilerin davete karşı mesafeli durdukları için hüznünlendiğine işaret eden âyetler için bk. Şu'arâ 26/3; Yûsuf 12/103; Kasas 28/56.

³⁸⁶ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'an*, 12: 393; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 17: 232; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 11: 113.

³⁸⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 11: 110.

³⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2: 391.

ve Ebu Cehil, Hz. Peygamber'le karşılaştıklarında kaş göz işaretleri yaparak Allah Rasûlü'yle alay ederlerdi.³⁸⁹ Bu şekilde aslında bir nevi psikolojik baskı uygulanıyordu.

Müşriklerin Allah Rasûlü'yle alay etmelerinin en önemli nedeni, Hz. Muhammed'in getirdiklerinin vahiy kaynaklı olduğunu bir türlü hazmedemeyişlerinden kaynaklanmaktadır.³⁹⁰ Diğer yandan da etrafında toplanıp tahrik edici sözler sarf ederek Allah Rasûlü'nün toplum nezdindeki inandırıcılığını söndürme gayreti içindeydiler.³⁹¹ Ancak Allah Teâla, hak ve adaletin tecelli edeceği günde işlerin tersine döneceğini yani iman edenlerin muvaffak olacaklarını haber vermektedir. (el-Mutaffifîn 83/29-36)

Âyet pasajının sonunda Hz. Nûh'un, Allah Teâla'nın emri gereğince iman etmiş olanları ve birer çift olmak üzere hayvanlardan da gemiye aldığı bildirilmiştir. Kur'an'da Hz. Nûh'un oğlu ve karısı dışında gemiye alınmayanlar hakkında bilgi verilmemiştir. Mevdûdî, gemiye alınmayanların kim olduğu belirtilen iki kişi (oğlu ve hanımı) dışında başkalarının olduğunu da bildirmiştir.³⁹² Unutulmamalıdır ki tufandan kurtulmalarını sağlayacak olan bu geminin bütün işlevselliği Allah'ın rahmetinin tecellisiyle gerçekleşmektedir.³⁹³

“Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi.(42) Oğlu: Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım, dedi. (Nûh): “Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur” dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.(43) (Nihayet) “Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!” denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî (dağının) üzerine yerleşti. Ve: "O zalimler topluluğunun canı cehenneme!" denildi.(44) Nûh Rabbine dua edip dedi ki: “Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vâdin ise elbette haktır. Sen hakimler hakimisin.”(45) Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde

³⁸⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 43.

³⁹⁰ Halefullah, *Kur'an'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasâî*, 59.

³⁹¹ Tay, *Mekkî Âyetler Çerçevesinde Mekke'de Sosyal Tabaka Davranışları*, 271.

³⁹² Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2: 395.

³⁹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2: 394.

hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.(46) Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben senden hakkında bilgin olmayan şeyi istemekten sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!(47) Denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.(48) (Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır.(49)”

Kur'an'da, tufanın evrensel boyutta mı yoksa bölgesel boyutta mı vuku bulduğu açıkça belirtilmemiş olsa da müfessirler tarafından değerlendirilmeye tabi tutulmuş bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır ancak çalışmamızda bu konuya yer verilmeyecektir.³⁹⁴

Mekkeliler çeşitli imtihanlardan geçirilmişlerdir. İbn Abbas'tan rivâyet edildiğine göre, bol rızık ve güvenlik içinde yaşayan Mekke halkı, Allah Resûlü'nü yalanlamaları ve zulmetmelerinden dolayı bu refah halindeki durumları zamanla tam tersine dönmüştür. Zira Hz. Peygamber'in halini Allah'a arz etmesiyle Mekkeli müşrikler korku ve açlıkla imtihan edilmek üzere kıtlık³⁹⁵ yaşamaya başlamışlardır. Öyle ki leş yemek durumunda bile kalmışlardır. O kadar ki Mekkeli müşrikler, Allah Rasûlü'ne başvurarak kendilerine yardım etmesini bile istemişlerdir. Hatta bizzat Ebû Süfyan bu konuda öncülük ederek Allah Rasûlü'nden kendileri için dua etmesini talep etmiştir.³⁹⁶ Nahl Sûresi 112-113. âyetlerin bu olaya işaret ettiği bildirilmiştir.

³⁹⁴ Meseleyle ilgili Mevdûdî'nin izahını aktarmakla yetineceğiz. Mevdûdî, o dönemde yeryüzünün yaşam alanının Hz. Nûh'un yaşadığı bölge olmasından dolayı tufanın bölgesel olarak gerçekleştiğini belirtmiştir. Farklı coğrafi bölgelerin tarihi kaynaklarına bakıldığı zaman da yeryüzünde vuku bulmuş bir tufan bilgisine rastlanmadığını ve bir bölgede yaşayan ataların zamanla yeryüzünün çeşitli bölgelerine yayılarak tufan olayını aktarım yoluyla nesilden nesile anlatmış olma ihtimaliyle izah edilebileceğini ifade etmiştir. Bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 2: 396.

³⁹⁵ Kıtlığın ne zaman yaşandığıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bu konu da Mahmut Ay, kıtlıkla ilgili bilgilerin daha çok Yûsuf Sûresi'nde söz konusu edildiği ve Yûsuf Sûresi'nin de Mekke döneminin son zamanlarında nazil olduğu bilindiğine göre (bk. Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 2: 299.) kıtlık döneminin boykotun ardından Mekke döneminin son zamanlarında yaşandığını ifade etmiştir. Ay, *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 281-283.

³⁹⁶ Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 224-225.

Hız. Nûh ve oğluyla arasında cereyan eden sahneye ilgili olarak kavmi için üzülen bir peygamberin, hele ki evladı söz konusu olduğunda üzülmemesi mümkün değildir. Hız. Nûh da bir baba olarak evladının inkârcılardan olduğunu bilmesine rağmen ki bazı müfessirler sırf kan bağından dolayı oğlu için kurtuluş dilediğini ifade eder.³⁹⁷ Ancak Allah Teâla, Hız. Nûh'un oğlunu amel-i gayri salih olmakla niteleyerek ailesinden olmadığını bildirmiştir. (Hûd 11/46) Allah Teâla Hız. Nûh'a, ailesini kurtaracağını bildirdiği için Hız. Nûh da haliyle oğlunun da ailesinden olduğu düşüncesinden yola çıkarak böyle bir istekte bulunmuştur.³⁹⁸ Bu durumu baba şefkatinin vermiş olduğu duygusallık hassasiyetiyle açıklamak bizim için en makul olanıdır. Aynı zaman da Allah Teâla'nın, Hız. Nûh'un inkârcı oğlunun kendi ailesinden olmadığını bildirmesi, din yakınlığının soy (nesep) yakınlığından daha kuvvetli olduğunu gözler önüne sermektedir.³⁹⁹

Bu yaşananlara ilişkin olarak Hız. Nûh nasıl ki oğlu için bir kurtuluş ümit etmiş ise Hız. Peygamber'in de kendisini himaye eden amcası Ebû Tâlib için aynı kurtuluş ümidini beslediğinden kaynaklarda söz edilmiştir. Hatta Hız. Nûh, oğlunun dalgalar arasından kurtulması için Allah Teâla'ya nasıl niyaz ettiğiyse Hız. Peygamber de Allah Teâla men etmediği sürece amcası Ebû Talib için bağışlanma dileyeceğini bildirmesi de bu düşüncüyü kuvvetlendirmektedir.⁴⁰⁰ Çünkü Allah Rasûlü sağduyu sahibi olan sevdiği kimselerin İslam'la müşerref olmasını pek tabi arzu etmekteydi.⁴⁰¹

³⁹⁷ Ancak bazı müfessirler, Hız. Nûh'un oğlunun müşrik olmasına rağmen münafıkça bir tutum sergileyerek mümin olduğunu izhar etmesinden dolayı oğlunun kurtuluşunu istemeyi kendisine reva olarak gördüğünü de bildirmişlerdir. Yani Hız. Nûh, oğlunun kâfir olduğunu bilmediği için dua etmiştir şeklinde izahlar için bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 18: 6.

³⁹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 3: 416.

³⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an Hakâ'iki't-Tenzîl*, 3: 414; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 18: 3; Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 7: 55-56.

⁴⁰⁰ Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hız. Muhammed*, 171.

⁴⁰¹ Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 335. Buhari'de ve Müslim'de yer alan rivâyete göre, Allah Rasûlü ölüm döşğinde olan amcasının kelime-i şehadet getirip Müslüman olmasını çok arzu etmekteydi fakat amcası buna yanaşmamaktaydı. Resulullah, amcası için mağfiret dileyeceğini bildirdikten sonra “(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne peygambere yaraşır ne de inananlara.” (et-Tevbe 9/113) ve “(Resûlüm!) Sen sevdiğini hidâyete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidâyet verir ve hidâyete girecek olanları en iyi O bilir.” (el-Kasas 28/56) âyetlerinin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğu bildirilmiştir. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1988), 3: 1281-1282, 8: 3629-3631, 9: 4415-4416, 10: 4641. Siyak ve sibak açısından değerlendirildiğinde bu âyetlerin farklı nüzûl sebepleri için bk. İbn Kesir, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 4: 221-227, 6: 246-247. İzzet Derveze, Kasas Sûresi 56. âyetin Mekke döneminin başlarında nazil olduğunu, Ebu Talib'in ise Mekke'nin son dönemlerinde

Bu kıssa, Allah'ın hükmünün mutlak olduğunu muhataplara hatırlatmaktadır. Nitekim Kureyşli müşrikler de birtakım putların, kendilerini Allah'ın azabından koruyacağına inanmaktaydı.⁴⁰² Oysaki Hz. Nûh nasıl ki oğlunu hırçın dalgaların arasından kurtaramadıysa dönemin Arapları ve tüm insanlık içinde iman ve amelden gayri nihai kurtuluş yolu olmadığı anlaşılmalıdır.⁴⁰³ Hz. Peygamber zamanında yaşananların Hz. Nûh döneminde de yaşandığı ancak Hz. Nûh'un eziyet ve korkutmalara sabır göstererek zafere ulaştığı hatırlatılarak Allah Rasûlü'nün de muzaffer olarak nihai sonuca ulaşması için izlemesi gereken yola ışık tutulmuştur.⁴⁰⁴ Bu vesileyle Hz. Muhammed'e Allah'ın emirlerini yerine getirme ve risaleti tebliğ hususunda Hz. Nûh gibi sabretmesi emredilmiştir.⁴⁰⁵

Sonuç olarak, helak vuku bulmadan önce nimetler içinde olan Nûh kavminin, Hz. Nûh'u ve inananları hor ve hakir görüp dışlamaları, gemiyi yaparken yanına gidip gelip alay etmeleri, verilen her türlü nimete karşı duyarsız kalarak şükürsüzlük göstermeleri neticesinde, ellerindeki her şeyin kayıp gittiği gerçeği bu âyetlerle gözler önüne serilmiştir. Mekkeli Müslümanlar da bu dönemin sonunda anavatanlarını terk etmek zorunda kalacaklardır ancak Hz. Nûh ve beraberindekileri esenliğe kavuşturan Allah Teâla, bir gün mutlaka Mekke topraklarını da gerçek varislerine kavuşturacaktır. Nitekim hicretin VIII. yılında Mekke'nin fethedilmesiyle de bu murad gerçekleşecektir.

Hz. Nûh kıssasıyla ilgili En'âm Sûresi'nde de bir âyetin mevcut olduğunu ve En'âm Sûresi'nin Sâffât Sûresi'nden evvel nazil olduğunu tespit ettik. Ancak En'âm Sûresi 84. âyette Hz. Nûh'a sadece atıf yapıldığı için burada bir başlık altında bahsedilmeyecektir.

2.1.4.3. Sâffât Sûresi 75- 82. Âyetler

Sâffât Sûresi, Mushaf'ta otuz yedinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte En'âm Sûresi'nden sonra, Lokmân Sûresi'nden önce olmak üzere elli

vefat ettiğinden dolayı bu âyetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğu görüşünü sağlıklı bulmamakla birlikte mümkün de olabileceği kanaatindedir. Bk. Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 2: 229.

⁴⁰² Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, 2: 399.

⁴⁰³ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 2: 612.

⁴⁰⁴ Râzî, *Meftâhu 'l-gayb*, 18: 9; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi 'l-Kur'ân*, 11: 140.

⁴⁰⁵ Taberî, *Câmiu 'l-beyân an te'vîli âyi 'l-Kur'ân*, 12: 441.

altıncı sırada yer almaktadır.⁴⁰⁶ Derveze, konuları bakımından birbirinin tamamlayıcısı mahiyetinde olmasından dolayı Sâffât Sûresi'nin En'âm Sûresi'nden sonra indiği kanaatindedir.⁴⁰⁷ Mevdûdî, muhtevasına dayanarak sûrenin, Hz. Peygamber ve ashabının yoğun bir şekilde muhalefete maruz kaldığı Mekke döneminin ortalarında veya sonlarında nazil olduğunu ifade etmiştir.⁴⁰⁸ Elik ve Coşkun, sûrenin Mekke döneminin sonlarına doğru nazil olduğunu bildirmiştir.⁴⁰⁹

Sûrenin genel muhtevasında Arapların inançları ve sözlerinden haber verilerek Hz. Peygamber ve inkârcılar arasında geçen tartışmalardan bahsedildikten sonra kıyamet gününde inkârcılar ve iman edenlerin hallerinin nice olacağıyla ilgili bilgi verilmektedir. Son olarak da peygamber kavimleri konu edilmektedir.⁴¹⁰

“Andolsun, Nûh bize yalvarıp yakardı. Biz de duayı ne güzel kabul ederiz. (75) Kendisini ve ailesini büyük felâketten kurtardık. (76) Biz yalnız Nûh'un soyunu kalıcı kıldık. (77) Sonradan gelenler içinde ona iyi bir nam bıraktık. (78) Bütün âlemlerden Nûh'a selam olsun! (79) İşte biz iyileri böyle mükâfatlandırırız. (80) Zira o, bizim inanmış kullarımızdan idi. (81) Nihayet ötekileri (inanmayanları) suda boğduk (82)”

Hz. Nûh'un uzun yıllar süren tebliğ faaliyetine kavminden çok az kişi müspet yanıt vermişti. Hz. Nûh, Allah'a davet ettikçe kavmi uzaklaşıyor ve her geçen gün durum daha da kötüye doğru gidiyordu.⁴¹¹ Mekke topraklarında da durum farklı değildi. On yılı aşkın bir süredir tebliğ faaliyeti yürüten Allah Rasûlü'nün davetine icabet edenlerin sayısı azdı.⁴¹² -Çünkü biz biliyoruz ki Akabe biatlarıyla birlikte İslam çatısı altında nüfus artışı olmuş ancak Mekke'den Medine'ye hicret başladıktan sonra ensarın Müslüman olmasıyla İslam'ı kabul edenlerin sayısında kayda değer bir artış söz konusu olmuştur.- Tam da bu

⁴⁰⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

⁴⁰⁷ Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 3: 137.

⁴⁰⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5: 7.

⁴⁰⁹ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1010.

⁴¹⁰ Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 3: 137.

⁴¹¹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 7: 22.

⁴¹² Ay, *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 255.

duruma binaen Hz. Nûh'un ümmeti her ne kadar az olsa da bu hak mücadelede mahcup olup mağlup edilmediyse, Hz. Peygamber'in de Allah'ın yardımıyla bu mücadeleden alınının akıyla çıkacağına işaret edilmiştir.

Nihayetinde Hz. Nûh "Rabbim! Ben yenildim, bana yardım et" diyerek Allah Teâla'ya niyazda bulunmuştur. Hicrete az bir zaman kala Hz. Nûh'un duasının kabul olduğunun bildirilmesi, zor zamanlar yaşayan Hz. Peygamber'in de Allah Teâla'ya halini arz ederek yardım dilemesinin somut bir karşılık bulacağının adeta bir göstergesidir. Allah Teâla nasıl ki Hz. Nûh'un duasını kabul ederek Hz. Nûh ve ailesini zalimlerin zulmünden kurtardığı gibi bu âyetlerle de aynı şekilde Hz. Muhammed ve beraberindekileri muhakkak ki Mekkeli müşriklerin zulmünden kurtaracağının müjdesi verilmektedir.⁴¹³ Zaten âyetin devamında da tufan felaketinden kurtulanların akıbetine ışık tutulması da hicret olayıyla birlikte Müslümanların güvenli yurt arayışlarının layıkıyla gerçekleşeceğinin bir mesajı gibidir.

Sonuç olarak Nûh kavminden iman edenlerin gemiye binmeleriyle geride kalan inkârcı toplum helak edilmiştir. İşte bunun gibi Mekkeli Müslümanların da inkârcı kavimlerini artlarında bırakarak Medine'ye hicret etmeleriyle Mekkeli müşriklerin tarih sahnesinden silinme süreçleri başlayacaktır.⁴¹⁴

2.1.4.4. Mü'min Sûresi 5-6. Âyetler

Mü'min Sûresi, Mushaf'ta kırkıncı sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Zümer Sûresi'nden sonra, Fussilet Sûresi'nden önce olmak üzere altmışıncı sırada yer almaktadır.⁴¹⁵ Zeki Duman sûrenin, risâletin sekiz ve on ikinci yıllarında pasajlar halinde nazil olduğunu ifade etmiştir.⁴¹⁶ İslâmoğlu, risâletin on birinci yılının sonu, on ikinci yılının başında nazil olduğu bildirmiştir.⁴¹⁷

Sûrenin nazil olduğu dönemde Mekkeli müşrikler, Allah Rasûlü'nün davetine karşı yalan ve iftiraya başvurarak tartışmalı ortamların oluşmasına sebep oluyorlardı. Bununla da kalmayıp Hz. Peygamber'i öldürmek için planlar yapacak

⁴¹³ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 5: 23.

⁴¹⁴ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 4: 292-293.

⁴¹⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

⁴¹⁶ Duman, *Beyânü'l-hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 2: 211.

⁴¹⁷ İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 312.

kadar da çaresizlik içindeydiler.⁴¹⁸ Kaynaklarda görebildiğimiz kadarıyla başarısızlıkla sonuçlansa da Hz. Peygamber'e karşı pek çok suikast girişiminde bulunulmuştur. Bunlardan bir tanesi Amr b. Âs'tan nakledildiğine göre, Hz. Peygamber Kâbe'nin avlusunda namaz kılarken İslam düşmanlarından Ukbe bin Ebî Mu'ayt çıkagelmiş, Allah Rasûlü'nün ridâsını tutup boynuna dolayarak sıkmaya kalkışmıştı ki Hz. Ebû Bekir onu Allah Rasûlü'nden uzaklaştırarak "Siz bir adamı "Rabbim Allah'tır" diyor diye öldürecek misiniz?" (el-Mü'min 40/28)⁴¹⁹ âyetini zikretmiştir.⁴²⁰

Sûrenin muhtevasında kâfirlerin alaycı ve tartışmacı tavırlarına karşı kınama söz konusudur. Allah'ın kudretine dikkat çekilmiştir. Meleklerin müminler için mağfaret dilediklerine işaret edilerek müminlerin övülmeye layık olduğu ortaya konulmuştur. Yine peygamberlere karşı kâfirlerin tavırlarına, âkıbetlerine ve pişmanlıklarına işaret edilerek hüküm verildikten sonra imanlarının kendilerine fayda sağlamayacağı bildirilmiştir. Nihâyetinde de peygamber kıssalarından bazı kesitler sunulmuştur.

"Onlardan önce Nûh kavmi ve bunlardan sonraki topluluklar da (peygamberlerini) engellemeye, her ümmet kendi peygamberini yakalamaya azmetmişti. Bâtılı hakkın yerine koymak için mücadele etmişlerdi. Bunun üzerine ben onları kısıkvırak yakaladım. İşte, cezalandırmamın nasıl olduğunu gör.(5) İnkâr edenlerin cehennem ehli olduklarına dair Rabbinin sözü böylece gerçekleşti.(6)"

Bu âyet pasajından anlaşılmaktadır ki Nûh kavmi başta olmak üzere Allah'ın âyetleri hakkında mücadele edip batıl olanı hak olanın yerine koymaya çalışan milletler, peygamberlerini işkence etmek, hapsedmek hatta öldürmek istemişlerdir.⁴²¹ Risâletin ilk dönemlerine kıyasla Mekke döneminin sonlarında bu tür zorlamalara Kureyş'in ileri gelenleri topyekûn iştirak etmişlerdir.⁴²² Âyetin muhtevası, Ebu Cehil önderliğinde, Mekke'nin ileri gelenlerinin de Hz.

⁴¹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 5: 125; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 12: 148.

⁴¹⁹ Bu âyet, Firavun'un Hz. Musa'yı öldürmeye karar verdiği zamanki olayla ilgilidir.

⁴²⁰ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 7: 3438, 10: 4718; İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 298-299.

⁴²¹ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 27: 31; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 18: 329.

⁴²² Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 166.

Peygamber ve Müslümanlar için aynı engellemeleri ve azgınlıkları gösterdiklerine işaret etmektedir.⁴²³

Müşriklerin her türlü engelleme ve alıkoyma çabaları başarısızlıkla sonuçlandığı için Mekke döneminin son zamanlarına tekabül eden bu süreçte hapsetmek, sürgün etmek ve öldürmek gibi yöntemler etrafında yoğunlaşan planlardan suikast girişiminde bulunmak, kendilerince en etkili çözüm yolu olarak görülmüştür.⁴²⁴

Âyetlerde, inkârcıların sadece dünya hayatındaki mağlubiyetleriyle yetinmeyecekleri ahirette de cehennem azabına duçar olacakları bildirilmiştir. Nasıl ki önceki kavimlerin yaptıkları yanlarına kar olarak kalmadıysa Allah'ın yasası gereği, bu âyetlere doğrudan muhatap olanlar da benzeri şekilde inkârcı tutum ve davranışlarında ısrarcı oldukları takdirde son duraklarının cehennem azabı olacağı haber verilmektedir.⁴²⁵

2.1.4.5. Şûrâ Sûresi 13. Âyet

Şûrâ Sûresi, Mushaf'ta kırk ikinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Fussilet Sûresi'nden sonra, Zuhurf Sûresi'nden önce olmak üzere altmış ikinci sırada yer almaktadır.⁴²⁶ Zeki Duman, sûrenin Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderilişinin on üçüncü yılında nazil olduğunu bildirmiştir.⁴²⁷

Sûrede müşriklerle yapılan tartışmalara ve onlara sunulan delillere yer verilmektedir. Hz. Peygamberle geçmiş peygamberlerin aynı dini tebliğ ettiği bildirilerek Ehl-i kitabın ihtilafları yorumlanmaktadır. Müminler ve kâfirlerin varacakları yere ve Allah'ın kudretine, azametine dikkat çekilmektedir. Nihâyetinde Allah'ın peygamberlerle olan iletişim yolları bildirilmiştir.

“Dini ayakta tutun ve onda ayrılığa düşmeyin” diye Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğimizi Allah size de din kıldı. Fakat kendilerini çağırdığın bu (din), Allah'a ortak koşanlara ağır geldi. Allah dilediğini kendisine (peygamber) seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.(13)”

⁴²³ Ay, Kur'an Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-, 266.

⁴²⁴ Derveze, Asru'n-nebi ve sîretü'r-resûl, 2: 315; Havvâ, el-Esâs fi't-tefsîr, 12: 474.

⁴²⁵ Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'an, 5: 13.

⁴²⁶ Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, 98-104.

⁴²⁷ Duman, Beyânü'l-hak Kur'an-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri, 2: 249.

Âyette -Hz. Muhammed ismen zikredilmemekle birlikte- beş peygambere işaret edilmiştir ancak bu, hak dinin beş peygamberle sınırlı olduğu anlamına gelmez. Burada ülü'l-azm peygamberlerin isimleri zikredilmiştir.⁴²⁸ Bu âyetler, din birliğine işaret ederek önceki peygamberlere inananların pek tabi Hz. Muhammed'e de inanmaları gerektiğine işaret eder.⁴²⁹

Din, terim olarak “Bir kimseyi otorite kabul etmek sûretiyle onun yol göstericiliğine uymak ve böylece onun emirlerine tâbi olmak” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴³⁰ Mutlak otorite gerçek anlamda Allah Teâla'dır. Ancak başka başka şeyleri kendileri için bir otorite kabul edip farklı yollara sapanlar da mevcuttur. Ayrıca burada Müslümanlara şöyle de bir uyarı söz konusudur. Nûh kavminin bir türlü birlik ve beraberliği sağlayamayıp ihtilafa düştükleri gibi sizler de Allah'ın âyetleri hususunda aşırı yorumlara saplanıp aranızda nifak tohumları sokarak ayrılığa düşerseniz inci tanelerinin yere düştüğünde dört bir yana saçıldığı gibi dağılıp gidersiniz anlamında olası akıbetleri için bir uyarı yapılmıştır.⁴³¹

Gönderilen din her dönem ve her insan için aynı inanç ve ahlâk ilkeleriyle bezelidir ancak peygamberler vasıtasıyla farklı mükellefiyetler ve ahkâmlar gönderilmiştir.⁴³² Âyet pasajında vurgulanmak istenen esas nokta geçmiş peygamberlerin daveti ile Hz. Peygamber'in davetinin kaynağının özdeş olduğudur.⁴³³ Din birliği üzerinden peygamberlere itaat şart koşulmaktadır. Peygamberlerin ilk görevi dinin olmadığı yerde dini ikame etmekse, ikinci görevi de ikame olmuş dini idame etmektir yani ayakta tutmaktır.⁴³⁴

2.1.4.6. Zâriyât Sûresi 46. Âyet

Zâriyât Sûresi, Mushaf'ta elli birinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Ahkâf Sûresinden sonra, Gâşiye Sûresinden önce olmak üzere altmış yedinci sırada yer almaktadır.⁴³⁵ Câbirî, sûrenin boykot uygulamasından sonra

⁴²⁸ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm*, 7: 194; Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 13: 5118; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 5: 446.

⁴²⁹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 5: 221; Havvâ, *el-Esâs fî't-tefsîr*, 13: 121.

⁴³⁰ İsfahânî, *Müfredâtü'lfâzi'l-Kur'ân*, 564.

⁴³¹ Ay, *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 277.

⁴³² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 27: 157.

⁴³³ Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 3: 333, 340.

⁴³⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 5: 222.

⁴³⁵ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

risâletin onuncu yılının sonlarına doğru nazil olduğunu bildirmiştir.⁴³⁶ İslâmoğlu sûrenin, hicretten evvel risâletin on ikinci yılında nazil olduğunu,⁴³⁷ Elik ve Coşkun, sûrenin Mekke döneminin son yıllarında vahyedildiğini ifade etmiştir.⁴³⁸

Sûrenin mutevasında öldükten sonra dirilmeye ve hesap gününe dair malumatlar vardır. İnkârcıları ve muttakileri bekleyen sona işaret edilmektedir. Geçmiş peygamberlerle Hz. Peygamber'in hayatı arasında irtibat kurularak Allah Rasûlü'ne sabır üzere olması tavsiye edilmektedir.⁴³⁹

“Bunlardan önce de Nûh kavmini helâk etmiştik. Çünkü onlar yoldan çıkmış bir toplum idiler. (46)”

Bu âyetle müşriklere, Müslümanlar üzerindeki baskı ve zulümlerini sürdürürlerse helak olacaklarının bilgisi verilerek uyarılmaktadır. Müslümanların çektikleri eza ve cefanın birgün son bulacağı ve Müslümanların zaferin temsilcileri olacaklarının müjdesi verilmektedir.⁴⁴⁰ Yine bu âyetlerle Nûh kavmiyle aynı tutum ve davranışlara sahip müşrikler için hatırlatma vardır.⁴⁴¹

2.1.4.7. Nûh Sûresi 1-28. Âyetler

Nûh Sûresi Mushaf'ta yetmiş birinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte de Nahl Sûresi'nden sonra, İbrâhîm Sûresi'nden önce olmak üzere yetmiş birinci sırada yer almaktadır.⁴⁴² Mushaf sıralamasında yetmiş birinci sırada yer alan Nûh Sûresi'nin Mekke'nin son dönemlerinde nazil olduğu bildirilmiştir.⁴⁴³

Sûrenin muhtevası göz önünde bulundurulduğunda, karşı çıkışların son raddeye ulaştığı, şiddetin çok daha ileri safhalara taşındığı hatta işkenceye dönüştüğü bir dönemde nazil olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴⁴ Sûrenin ilk âyetlerinde Hz. Nûh'un kavmini Allah'a davet ettiği bildirildikten sonra uzun bir zaman

⁴³⁶ Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 2: 238.

⁴³⁷ İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 359.

⁴³⁸ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1178.

⁴³⁹ Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 3: 471.

⁴⁴⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 5: 59.

⁴⁴¹ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1183.

⁴⁴² Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

⁴⁴³ Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 15: 243; Duman, *Beyânü'l-hak Kur'an-ı Kerîm'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri*, 2: 399; Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 1328.

⁴⁴⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 6: 467.

atlanarak Hz. Nûh'un peygamberliğinin son dönemlerinden bahsedilmiştir.⁴⁴⁵ Bu da sûrenin sîrete paralel olarak Mekke döneminin son dönemlerinde hatta hicrete yakın zamanda nazil olduğunu destekler niteliktedir.

Nûh Sûresi, Hz. Nûh'un hayat hikâyesinin özeti niteliğindedir. Bu açıdan sûre aslında Hz. Peygamber'in de risâlet vazifesinin başlangıcından tâki Mekke döneminin sonuna kadar ki mücadelesini benzer şekilde ortaya koymaktadır denilebilir.

“Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar, diye Nûh'u kendi kavmine gönderdik. (1)”

Hz. Âdem'den sonra çocukları ve torunları tevhitte uzaklaşıp ahlâki bozukluk ve sapıklık içine düşünce Allah Teâla, Hz. Nûh'u kavmini şirk bataklığından kurtarması için göndermiştir. Hz. Nûh, Hz. Âdem'den sonra gönderildiği bilinen ilk peygamberdir.⁴⁴⁶ Bu âyetle azaptan önce son kurtuluşun ancak Hz. Nûh'un gösterdiği doğru yola uymakla mümkün olduğu haber verilmiştir.⁴⁴⁷

1. âyette Hz. Nûh'un Allah tarafından elçi olarak gönderildiği bildirilerek Mekkelilere Hz. Muhammed'in de Allah tarafından gönderildiği ve bunun şaşırılacak bir durum olmadığı bildirilmiştir.⁴⁴⁸ Yani nasıl ki Allah Teâla Hz. Nûh'u vahiyle muhatap kılıp şirke mücadele etmesi için kavmine gönderdiyse Hz. Muhammed de zulmü ortadan kaldırmak için gönderilen bir peygamberdir.

Peygamberler kavimlerini kıyamet günü başlarına gelecek olan azapla korkutarak Allah'a itaat etmeye davet ederler.⁴⁴⁹ Aslında korkutmak bir anlamda sakındırmak olarak da değerlendirilebilir. Allah Teâla kullarını peygamber göndermekle inkârdan sakındırır ki bu da Allah'ın müminlere bir lütfudur. (Âl-i İmrân 3/164) Zira insanlar tevhitte uzaklaşıp şirke düştüklerinde Allah'ın peygamber göndermesi rahmetinin bir tecellisidir.⁴⁵⁰

⁴⁴⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6: 471.

⁴⁴⁶ Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 15: 262.

⁴⁴⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6: 470.

⁴⁴⁸ Cezâirî, *Eyserü't-tefâsir*, 10: 125.

⁴⁴⁹ Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 15: 6154-6155; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 15: 263.

⁴⁵⁰ Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsir*, 6: 247.

“Ey kavmim dedi, ben sizin için açık bir uyarıcıyım.” (2) “Allah’a kulluk edin; O’na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin.” (3) “Ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vâdeye kadar tehir etsin (muahaze etmeden yaşatsın)” Bilinmeli ki Allah’ın tayin ettiği vâde gelince, artık o ertelenmez. Keşke bilseydiniz!” (4)

Peygamberler sadece uyarmakla kalmaz ayrıca doğru yolun ne olduğunu da gösterirler. 3. âyette doğru yolun Allah’a kulluk, Allah’a karşı takva ve peygamberlere itaat olduğu bildirilmiştir. Hz. Nûh da kavmine bu üç esas tebliğ etmiştir.⁴⁵¹ Bu olguları biraz açacak olursak Allah’a kulluk, şirk koşmadan yalnızca Allah Teâla’ya ibadet etmektir; Allah’a karşı takva, Allah Teâla’nın haram ve helal kıldığına riâyet etmektir; peygambere itaatte, Allah Teâla’nın vahyi tebliğ etmekle görevlendirdiği elçisine samimiyetle uymaktır.⁴⁵²

Nûh kavmi, putperest bir toplum olduğu için tek tanrı inancına karşı çıkmaktaydı. Kendi menfaatleri doğrultusunda kurdukları düzenin bozulmasından endişe ettikleri için tek bir İlaha bağlanıp diğer tanrılarını terk etmek onlara ağır geliyordu. Çünkü Allah’a kulluk, hayat plan ve programlarını Allah’ın hukukuna göre düzenlemeyi gerektirir. Hayata bakış açısını, insanlarla olan ilişkisini, ticaretini kısacası her alana Allah’ın kanunları müdahale eder. Hz. Peygamber’in risâletinin ilk yıllarında nazil olan âyetlerin zekâtta, sadakadan, yetimin malına riâyet etmekten, muhtaca yardım etmekten söz etmesi (el-A’lâ 87/16-17; el-Fecr 89/17-20; el-Beled 90/11-16; el-Leyl 92/5-21) ilahi davete karşı mesafeli bir tavır sergilenmesine neden olmuştur.⁴⁵³

“(Sonra Nûh:) Rabbim! dedi, doğrusu ben kavmimi gece gündüz (imana) davet ettim; (5) Fakat benim davetim, ancak kaçmalarını arttırdı. (6) Gerçekten de, (imana gelmeleri ve böylece) günahlarını bağışlaman için onları ne zaman davet ettiysem, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, (beni görmemek için) elbiselerine büründüler, ayak dirediler, kibirlendikçe kibirlendiler. (7) Sonra, ben kendilerine

⁴⁵¹ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6: 470; Havvâ, *el-Esâs fî’t-tefsîr*, 15: 348; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007), 20: 20.

⁴⁵² Vehbi Efendi, *Hulâsatü’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, 15: 6155; Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*, 5: 311.

⁴⁵³ Derveze, *Asru’n-nebî ve sîretü’r-resûl*, 2: 173.

haykırarak davette bulundum. (8) Sonra, onlarla hem açıktan açığa hem de gizli konuştum. (9)”

5. âyette peygamberlerin davetinin süreklilik arz ettiği vurgulanmıştır. Yani elçilik vazifesinde, yirmi dört saatin belirli bir zaman dilimini tebliğe ayırmak gibi bir durum söz konusu değildir.⁴⁵⁴ Hz. Nûh da hiçbir fırsatı kaçırmıyor ve sürekli Allah’a davetini yineliyordu. Buna karşılık kavmi, onun söylediklerine kulak vermiyor hatta yüzüne dâhi bakmıyordu.⁴⁵⁵ Tıpkı Mekkeli müşriklerin Allah Rasûlü’nün mesajını işitmekten hatta yüz yüze gelmekten kaçındıkları gibi. Çünkü onlarda Allah Rasûlü’nün bulunduğu ortama girmezler, kendilerine doğru yaklaşıp da gerisin geriye kaçarlardı.⁴⁵⁶ Hatta Kureyşli kâfirler Hz. Peygamber’in mesajının ne derece etkili olduğunu bildikleri için kendileri dinlemedikleri gibi gürültü çıkartarak insanlar tarafından dinlenmesine de mani olurlardı.⁴⁵⁷

Kâfirler hem üslûp hem de verdiği mesaj itibarıyla Kur’an’ın ne derece etkileyici olduğunun o kadar farkındalardı ki kasti olarak verdikleri tepki Fussilet Sûresi’nde açıkça bildirilmiştir.⁴⁵⁸ Zira Hz. Ömer’in, Allah Rasûlü Kur’an âyetlerini okuduğu sırada kulak misafiri olmasıyla kalbinde bir ürperti uyanması bu duruma bir delil teşkil etmektedir. Yine Velîd b. Mugîre hakkında nazil olduğuna ittifak olunan⁴⁵⁹ Müddessir Sûresi 11-25. âyetlerde, Allah Rasûlü’nün davetine karşılık Velîd b. Mugîre’nin kaşlarını çatdığı, suratını astığı ve sırt çevirerek Allah Rasûlü’nü büyüculükle itham ettiği haber verilmiştir. Görüldüğü gibi Hz. Nûh’un maruz kaldığı muameleyle Hz. Peygamber’in Kureyşlilerle olan münasebetlerinin yansımaları hemen hemen aynı mahiyettedir.

Hz. Nûh’un, hangi metodu denerse denesin kavminin bir türlü daveti kabul etmediği gibi Allah Rasûlü’nün davetine de olumsuz tepkiler her dönem devam etmiştir. Peygamberler davet ettikçe işittikleri karşısında iman ehlinin tebliğe karşı

⁴⁵⁴ Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 92.

⁴⁵⁵ Râzî, *Mefâtîhu’l-gayb*, 30: 136; Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6: 471.

⁴⁵⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 2: 375-376.

⁴⁵⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 5: 189.

⁴⁵⁸ “İnkâr edenler: Bu Kur’an’ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız, dediler.” Fussilet 41/26.

⁴⁵⁹ Mustafa Fayda, “Velîd b. Mugîre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 43: 33-34.

olan hassasiyetiyle birlikte iman arzusu artarken diğer taraftan inkârcı kişinin tebliğ karşı olan nefretiyle birlikte küfrü artmaktadır.⁴⁶⁰

Kıssa pasajının devam âyetlerinde kıssa üzerinden Hz. Nûh ve Hz. Peygamber'in davet metodunun birliği söz konusudur. Davette; gizli davet, açıktan davet ve en tesirli sayılabilecek açıktan ve gizliden davetin bir arada yapıldığı davet olmak üzere üç tür mevcuttur. (Gizli davetten kastettiğimiz teke tek davettir.) Açıktan ve gizli davetin bir arada yapıldığı davet, en ileri aşamadır.⁴⁶¹ Bu da tebliğde her metodun kullanıldığını ve çok çabanın sarf edildiğini göstermektedir. Çünkü kullanılan davet metodu, dönemin şartlarına ve muhatap olunan kitlenin hassasiyetine göre değişiklik gösterebilmektedir.⁴⁶² Âyet pasajının sonunda Hz. Nûh, ilahi mesajın bir türlü kavmine tesir etmediğini beyan ederek halini Allah Teâla'ya arz etmiştir.

“Dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır. (10) (Mağfiret dileyin ki,) üzerinize gökten bol bol yağmur indirsin. (11) Mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltsın, size bahçeler ihsan etsin, sizin için ırmaklar akıtsın. (12) Size ne oluyor ki, Allah'a büyüklüğü yakıştıramıyorsunuz? (13) Oysa sizi türlü merhalelerden geçirerek O yaratmıştır. (14) Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak nasıl yaratmış! (15) Onların içinde ayı bir nûr kılmuş, güneşi de bir çerağ yapmıştır. (16) Allah, sizi de yerden ot (bitirir) gibi bitirmiştir. (17) Sonra sizi yine oraya döndürecek ve sizi yeniden çıkaracaktır. (18) Allah, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır. (19) “Ki, onda geniş yollar edinip dolaşabilesiniz. (diye). (20)”

10-20. âyetlerde, Allah'a itaat edip mağfiret dilemenin bir mükâfatı olarak mazhar olunacak nimetlere dikkat çekilmesi, teşvik üslûbuyla yapılan daveti yansıtmaktadır. Devamında ise korkutarak davet etme üslûbuyla Allah'ın azametini dikkat çekilmiştir.⁴⁶³ Ayrıca nimetlerin hatırlatılmasında soru kalıbının kullanılması doğrudan muhatapların da dikkatini çekmesi açısından önemlidir.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30: 135.

⁴⁶¹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30: 135-136.

⁴⁶² Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5: 465; Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 98.

⁴⁶³ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 8: 233; Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 15: 351.

⁴⁶⁴ Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 108.

Bir toplum, hangi konuda sıkıntı çekiyor ve neyin eksikliğini yaşıyorsa Allah Teâla, onu nimet olarak vadeder.⁴⁶⁵ Mukâtil'den rivayet edildiğine göre, Nûh kavmi, Hz. Nûh'u yalanlayıp Allah'a itaat etmedikleri için Allah Teâla, kırk yıl⁴⁶⁶ boyunca yağmurlarını kesmiş, kadınlarını da zürriyetsiz bırakmıştır. Bu durum karşısında kavmi, Hz. Nûh'tan yardım istemiş, Hz. Nûh ise “*Rabbinizden mağfiret dileyin; çünkü O çok bağışlayıcıdır.*” demiştir.⁴⁶⁷ Bu rivayet, Hz. Nûh kavminin kuraklık, mal ve evlat gibi hususlarda kıtlık çektiklerini desteklemektedir.

Allah'tan af dilemenin ilk ödülü manevi nitelik taşıyan bağışlanmadır, maddi ödüllerden ise akabinde gelen âyetlerde bahsedilmektedir.⁴⁶⁸ Gerek Nûh kavmi olsun gerekse Kureyşliler olsun yağmurla rızıklandırıldıklarında, evlatla niğmetlendirildiklerinde bunların putlar aracılığıyla kendilerine bahşedildiğine inanıyorlardı.⁴⁶⁹ Bu âyetlerde, bu yanlış inancın önüne bir set çekilmek istenmiş ve onlara yokluğunu buram buram yaşadıkları bu nimetleri verenin Allah Teâla olduğu hatırlatılarak iman etmeleri için ince bir mesaj verilmiştir.⁴⁷⁰

Hz. Nûh'un tebliğ metodunun bir benzeri Duhâ Sûresi'nde de görülmektedir. Duhâ Sûresi'nde Allah Teâla, Hz. Peygamber'e verdiği nimetleri hatırlatarak bundan sonraki peygamberlik sürecinin, önceki zamanlara göre daha ferah içinde geçeceğini müjdelemiştir. (ed-Duhâ 93/1-11) Bu duruma mukabil olarak, Hz. Nûh'ta kavmine, kendi yaratılışlarını hatırlatarak Allah'tan bağışlanma dilemelerinin bir mükâfatı olarak kendilerine verilecek nimetlerden bahsetmektedir.⁴⁷¹ Nasıl ki evvelki âyetlerde azap öne sürülerek korkutma üslûbuyla bir uyarı söz konusu olduysa bu âyetlerde de Allah'ın mutlak kudret

⁴⁶⁵ Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 103.

⁴⁶⁶ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 3: 402. İbn Haldun, *Mukaddimesi*'nde yeni bir neslin yetişmesi için kırk sene gibi bir zaman dilimi gerektiği için İsrailoğullarının kırk sene çölde muhasara altında olduklarını ifade etmiştir. Şengül, *Kur'an Kıssaları Üzerine*, 231.

⁴⁶⁷ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 3: 402; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30: 137; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21: 254; Zuhaylî, *Tefsîrü'l-münîr*, 15: 136.

⁴⁶⁸ Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 101.

⁴⁶⁹ Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 151.

⁴⁷⁰ Allah Teâla “*Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz.*” (en-Nahl 16/97) buyurmaktadır. Yani bu dünya da iyi amel işleyenler dünyada güzel bir hayat yaşayıp ahiret yurdunda da en iyisi ile karşılık bulacaktır. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*, 4: 601. Hz. Nûh, kavmine yağmur, mallar, evlatlar, bahçeler ve ırmaklar olmak üzere beş mükâfattan bahsetmiştir. Bunu baz alarak, mükâfat olarak sunulun her ne ise, aslında ihtiyaç duyulanan da o olduğu şeklinde bir yargıya varılabilir.

⁴⁷¹ Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 108.

sahibi ve çok bağışlayıcı olduğuna vurgu yapılarak bahşedilecek olan nimetler üzerinden Kureyşlilere hatırlatma yapılmaktadır.⁴⁷² Sunulan bunca nimete yapılan vurgu aslında düşünenler için bir ibret niteliğindedir.

“(Öğütlerinin fayda vermemesi üzerine) Nûh: Rabbim! dedi, doğrusu bunlar bana karşı geldiler de, malı ve çocuğu kendi ziyanını arttırmaktan başka işe yaramayan kimseye uydular.(21) Bunlar da, büyük hileler, büyük desiseler kurdular!(22) Ve dediler ki: Sakın ilâhlarınızı bırakmayın; hele Ved'den, Suvâ'dan, Yeğûs'tan, Ye'ûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin!(23) (Böylece) onlar gerçekten birçoklarını saptırdılar. (Rabbim!) Sen de bu zalimlerin ancak şaşkınlıklarını arttır!(24)”

Bu âyetlerden anlaşılmaktadır ki servet ve evlat dünya hayatında faydalı gibi görünse de Nûh kavmine verilen mal ve evlatlar onlara bir mükâfat olarak sunulmamıştır. Onlar için bu nimetler ikramın değil, kendilerine derece derece yaklaştırılan azabın ifadesidir.⁴⁷³ Kavmin önde gelenleri ve liderleri, Hz. Nûh'a ve ona tâbi olanlara karşı hileli sözler sarf etmişler,⁴⁷⁴ bununla da kalmayıp Hz. Nûh'u öldürmeleri için insanları kışkırtıp, dünyalık servetlerini ve evlatlarını insanları kandırma yolunda heba etmişlerdir.⁴⁷⁵ Bu toplum yapısı Mekke'de de mevcuttu. Hz. Nûh'a davasından vazgeçmesi için mal, mülk, kadın gibi dünyalık menfaatler sunulduğu gibi Mekkeli müşriklerde sırf davasından vazgeçsin diye Allah Rasûlüne aynı şeyleri vadetmişlerdir.⁴⁷⁶

Nûh milleti putperest bir toplumdur.⁴⁷⁷ Her bir put farklı kabilelere ait olup farklı anlamlar taşımaktadır. Bu put kültürü tufandan sonra Hz. Nûh'un soyundan gelenler tarafından yine varid olmuş ve yayılmaya devam etmiştir. Âyette her ne kadar beş tanesinin ismi sayılsa da bunun haricinde pek çok put mevcuttur. Hz. Peygamber dünyaya gözlerini açtığı zamanda, Mekke'nin putperest bir şehir

⁴⁷² Ay, Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-, 182.

⁴⁷³ İbn Kesîr, Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-azîm, 8: 234.

⁴⁷⁴ Mevdûdî, Tefhîmu'l-Kur'ân, 6: 474; Duman, Beyânü'l-hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sirasına Göre Tefsiri, 2: 406.

⁴⁷⁵ Kurtubî, el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân, 21: 261; Vehbi Efendi, Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân, 15: 6167; Sâbûnî, Safvetü't-tefâsîr, 7: 75; Zuhaylî, Tefsîrû'l-münîr, 15: 146; Karaman v.dğr., Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, 5: 467.

⁴⁷⁶ Okuyan, Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh, 136.

⁴⁷⁷ Şimşek, Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri, 5: 315.

olduğu hatta sırf Kâbe’de Hübel putu başta olmak üzere üç yüz altmış tane putun mevcudiyetinden bahsedilmektedir.⁴⁷⁸ Nûh kavminin taptığı bu beş put daha sonra Arapların putlarında da bu isimlerle yer edinmiştir.⁴⁷⁹ Arabistan’da putlara ait tapınakların bulunması, Hz. Nûh’tan sonra Arapların da bu put kültürünü yaşattıklarını destekler niteliktedir.⁴⁸⁰

Hz. Nûh’un özel isimde putları zikredildiği gibi Mekkeli müşriklerin de belli kabilelere ait özel isimli putları vardı. Hatta Allah Teâla, Necm Sûresi’nde müşriklere⁴⁸¹ hitaben “Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ’yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menât’ı.” (en-Necm 53/19-20) âyetiyle Tâif, Mekke, Medine bölgelerinde bulunan ve insanlar tarafından ilahlar/ilaheler olarak kabul edilen putların, ne denli güçsüz ve aciz olduklarına dikkat çekmektedir.⁴⁸² Putların aslında hiçbir esamesi olmadığını ortaya koymak önemliydi çünkü Araplar Kâbe’yi tavaf ettikleri gibi bu putları da tavaf ederlerdi.⁴⁸³

İbn Hişam’dan rivayet edildiğine göre, dönemin müşriklerinde Ebu Ulayha ölüm döşeğindeyken Uzzâ’ya kimsenin tapmayacağından endişe ederek gözyaşı bile dökmüştür.⁴⁸⁴ Hem Hz. Nûh döneminde hem de Mekke döneminde atalarınızın mabudlarını terk etmeyin mesajıyla insanları tahrik etmek inkârcıların kurdukları hilelerdendir. Vehbi Efendi, bu hilelerin insanlık tarihi içinde çok farklı şekillerde yansımalarına rastlamanın mümkün olduğunu altını çizmektedir. Mesela insanlar, (haşa) Allah’ı sembolize eden büyük bir sûret yapıp ona tapınmayı, Allah’a ibadet etmek olarak anlamlandırmışlardır. Etrafına da melekleri temsil eden küçük sûretler yapmışlar ve meleklerin şefaatine nail olmayı umarak bunlara ibadet etmeyi kendilerine reva görmüşlerdir.⁴⁸⁵

Hz. Nûh, kavmini çok uzun yıllar tevhide davet etmiş ancak inkârlarında inatçı olmalarından dolayı Allah Teâla artık Hz. Nûh’a kimsenin inanmayacağını

⁴⁷⁸ Şiblî Nu’mânî, *Sîretü’n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 141.

⁴⁷⁹ Ebu’l-A‘lâ el-Mevdûdî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber’in Hayatı*, trc. Ahmet Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2017), 454.

⁴⁸⁰ Kutub, *Fî Zılâli’l-Kur’ân*, 15: 273; Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6: 475; Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 140.

⁴⁸¹ Derveze, *Asru’n-nebî ve sîretü’r-resûl*, 2: 243.

⁴⁸² Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6: 24.

⁴⁸³ İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ânî’l-azîm*, 7: 456.

⁴⁸⁴ Mevdûdî, *Tefhîmu’l-Kur’ân*, 6: 25.

⁴⁸⁵ Vehbi Efendi, *Hulâsatü’l-beyân fî tefsîri’l-Kur’ân*, 15: 6168-6169.

bildirince Allah'ın rızası nazarında beddua⁴⁸⁶ ettiği söylenebilir. Ancak Okuyan, bir peygamber nasıl olurda insanları saptıkları yoldan alıkoymak için gönderilmişken onların sapmasını isteyebilir? sorusunu akıllara getirerek Hz. Nûh'un, peygamber olarak kavminin sapmasını isteyebileceğini kabul etmeyip bu ifadenin daha çok onların tuzaklarının boşa çıkması şeklinde bir istek olduğunu ifade ederek Razi'nin görüşünü benimsemiştir.⁴⁸⁷

“Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular, ardından da ateşe sokuldular ve o zaman Allah'a karşı yardımcıları da bulamadılar.”(25)}}

İlah edindikleri putlar, tufan koparken Nûh kavmine yardım etmedikleri gibi Mekke'li müşriklerin de uğruna işkence yaptıkları putların, Allah'ın azabının kendilerini yakalayacağı çetin günde onlara hiçbir fayda sağlamayacağı bildirilerek uyarılmaktadırlar.⁴⁸⁸

“Nûh: “Rabbim! dedi, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!”(26)}}
“Çünkü sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; yalnız ahlâksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler).”(27)}} *“Rabbim! Beni, ana-babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla, zalimlerin de ancak helâkini arttır.”(28)}}*

Hz. Nûh, bin yıldan elli yıl eksik bir süre kavmi arasında kalmasından dolayı artık onları çok iyi tanıyordu. Onlardan birini bırakacak olursa Allah'a kulluk edenleri saptıracaklarını biliyordu.⁴⁸⁹ Kimileri çocuklarını Hz. Nûh'a götürerek onun aslında bir yalancı olduğunu ve ondan uzak durmalarını tembihliyordu. Baba öldükten sonra evlattı, kendi evladına aynı şeyi aktarıyor bu

⁴⁸⁶ Görebildiğimiz kadarıyla müfessirler, Allah'ın Hz. Nûh'a kavminin akıbetini bildirdikten sonra kavmi aleyhine dua (beddua) ettiğinde ittifak etmişlerdir. Bk. İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 8: 236; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8: 5372; Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 15: 6170; Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 15: 274; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6: 476; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 7: 75; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 15: 293.

⁴⁸⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30: 145; Okuyan, *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*, 42.

⁴⁸⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 6: 477; Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 5: 468.

⁴⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, 8: 237.

şekilde silsile devam ediyordu.⁴⁹⁰ Bunu göz önüne alırsak Hz. Nûh'un, kâfirlerden kimsenin yeryüzünde bırakılmaması yönündeki niyazını anlayabiliriz.

İslam'ın gün yüzüne çıktığı dönemlerde buna benzer durumlar yaşanmaktaydı. Kureyşliler, şair ve akıllı bir zat olan Tufeyl bin Amr ed-Devsî'ye, Hz. Muhammed'in söyledikleriyle insanları etkisi altına aldığını, akrabaları birbirine düşman ederek ortamın huzurunu bozduğunu söylüyorlardı. Bu sebeple aynı şeyi kendisinin de yaşamaması için Hz. Peygamberle konuşmamasını hatta söylediklerine kulak dahi vermemesini tembihliyorlardı. Tufeyl onların bu söylediklerini ilk başta kayda değer bulup kulağına pamuk tıkasada akıllı bir insan olarak işittiklerinin doğru mu yoksa yanlış mı olduğu kanaatine kendisinin vakıf olabileceği düşüncesinden yola çıkarak Allah Rasûlü'nün söylediklerine kulak vermiştir. Tebliğ mesajı bir misafir gibi gönül kapısını tıklatınca buyur etmekten de kendini geri alamamış ve Tufeyl İslam'la müşerref olmuştur.⁴⁹¹ Muhtemelen davete kulak verildiğinde bunun yaşanacağını gerek Nûh kavmi gerekse Mekkeli müşrikler bildikleri için davetin önünü hep baştan kesmeye çalışmışlardır.

Hz. Nûh düşmanları aleyhine yaptığı duadan sonra hayrı hak edenler için de dua etmiştir. Her türlü oyunun oynandığı bu dönemde, Mekke'deki Müslümanlar başka bir bölgeye hicret edecek konuma geldilerse de asla pes etmemeleri gerektiği Hz. Nûh'un bu duasıyla tatbik edilmektedir. Hz. Nûh'un duası Müslümanların duasıdır. Nasıl ki Hz. Nûh müminlerin korunması ve kâfirlerin helakini istediğini belirtip neticeyi Allah'a bıraktıysa aynı şekilde bulundukları yerde rahatsız edilerek kendi topraklarından çıkmak zorunda bırakılan Mekkeli Müslümanlarda bu duanın samimiyetine teslim olmaya davet edilmiştir.

Hz. Peygamber'in de İslam'a karşı her türlü baskı ve zulme ortak olan bazı müşriklere beddua ettiği haber verilmiştir.⁴⁹² Allah tarafından akıbetleri

⁴⁹⁰ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 3: 294-295; Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 1: 138; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 30: 146; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'ân*, 21: 267; Sâbûnî, *Safvetü't-tefâsîr*, 7: 76; Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 15: 272.

⁴⁹¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 25-29; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 230.

⁴⁹² Adnan Demircan, "Utbe b. Rebîa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42: 236.

bildirildikten sonra⁴⁹³ Utbe b. Rebia ve kardeşi Şeybe b. Rebîa hakkında beddua etmesi buna benzer olarak gösterilebilir.⁴⁹⁴

Sonuç olarak, sûrede Hz. Nûh ve kavmi bağlamında aslında Mekkeli müşrikler uyarılmaktadır. Kavminin, Hz. Nûh'a karşı olumsuz davranışlarıyla Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed'e karşı gerek sözlü gerekse fiziksel davranışları arasında paralellik olduğu ortaya konularak şâyet bu davranış ve üslûplarında, onlar gibi ısrarcı oldukları takdirde aynı akıbetin kendilerini de yakalayacağı bu şekilde ortak paydada anlatılmaktadır.⁴⁹⁵ Câbirî, Nûh Sûresi'nin tamamı göz önünde bulundurulduğunda "Hz. Nûh-Hz. Muhammed" ve "Nûh kavmi-Mekkeli Müşrikler" arasında paralellik söz konusu olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁶

Hz. Nûh kıssasıyla ilgili Enbiyâ Sûresi'nde de iki âyetin mevcut olduğunu ve Enbiyâ Sûresi'nin Mü'minûn Sûresi'nden evvel nazil olduğunu tespit ettik. Ancak Enbiyâ Sûresi 76-77. âyetlerde Hz. Nûh'un duasının kabul edilmesi sonucunda iman edenlerin kurtuluşu inkârcılarınsa suda boğularak helak edilmesinden bahsedilmiştir. Bu mahiyetteki âyetlere daha önceden yer verildiği için burada değinilmeyecektir.

2.1.4.8. Mü'minûn Sûresi 23-30. Âyetler

Mü'minûn Sûresi, Mushaf'ta yirmi üçüncü sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Enbiyâ Sûresi'nden sonra, Secde Sûresi'nden önce olmak üzere yetmiş dördüncü sırada yer almaktadır.⁴⁹⁷ Mevdûdî sûrenin, Hz. Muhammed ve müşrikler arasında çetin mücadelenin söz konusu olduğu hemen hemen kıtlık yıllarına tekabül eden Mekke döneminin ortalarında nazil olduğu kanaatindedir.⁴⁹⁸ İslâmoğlu sûrenin risâletin on ikinci yılında nazil olduğunu,⁴⁹⁹ Elik ve Coşkun ise sûrenin Mekke döneminin son yıllarında Enbiyâ Sûresi'nden sonra vahyedildiğini bildirmiştir.⁵⁰⁰

⁴⁹³ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21: 268.

⁴⁹⁴ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 277; Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1: 361; 2: 594; 6: 2746, 2977.

⁴⁹⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 6: 467.

⁴⁹⁶ Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 2: 232.

⁴⁹⁷ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

⁴⁹⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 3: 395; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 9: 190.

⁴⁹⁹ İslâmoğlu, *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*, 216.

⁵⁰⁰ Elik - Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*, 784.

Sûrenin muhtevasında öldükten sonra dirilmeye, Allah'ın kudretine işaret edilmiş ve kâinatta insanın hizmetine sunulan nimetler hatırlatılmıştır. Hz. Peygamber ve müminleri cesaretlendirmek, inkârcıları eleştirmek amacıyla bazı peygamber kıssaları haber verilmiştir.⁵⁰¹

“Andolsun ki, Nûh'u kavmine gönderdik ve o: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka bir tanrı yoktur. Hâla sakınmaz mısınız? Dedi. (23) Bunun üzerine, kavminin inkarcı ileri gelenleri şöyle dediler: “Bu, tıpkı sizin gibi bir beşer olmaktan başka bir şey değildir. Size üstün ve hâkim olmak istiyor. Eğer Allah (peygamber göndermek) isteseydi, muhakkak ki melekler gönderirdi. Biz geçmişteki atalarımızdan böyle bir şey duymadık.” (24) “Bu, yalnızca kendisinde delilik bulunan bir kimsedir. Öyle ise, bir süreye kadar ona katlanıp bekleyin bakalım.” (25) (Nûh), Rabbim! dedi, beni yalanlamalarına karşı bana yardım et! (26) Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Bizim emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten eşler halinde iki tane ve bir de, içlerinden, daha önce kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki aileni gemiye al. Zulmetmiş olanlar konusunda bana hiç yalvarma! Zira onlar kesinlikle boğulacaklardır. (27) Sen, yanındakilerle birlikte gemiye yerleştiğinde: “Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun” de. (28) Ve de ki: Rabbim! Beni bereketli bir yere indir. Sen, iskân edenlerin en hayırlısısın. (29) Şüphesiz bunda (Nûh ve kavminin başından geçenlerde) birtakım ibretler vardır. Hakikaten biz (kullarımızı böyle) deneriz. (30)”

Önceki sûrelerde söz konusu olduğu üzere bu sûrede de müşrik toplum tarafından eziyet gören Hz. Peygamber'i teselli etmek için bazı peygamber kıssalarından bahsedilmiştir.⁵⁰² Zaten sûrenin devamında kâfirlerin Hakka karşı inat ve kibirlerinden bahsedilerek öldükten sonraki halleri gözler önüne serilmektedir.

Peygamberler tarihin her döneminde çeşitli suçlamalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bunlardan biri de 24. âyetin işaret ettiği gibi beşer olmalarına yöneliktir. Bunu en açık şekilde aslında Hz. İsâ'da müşahade etmekteyiz.

⁵⁰¹ Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 4: 177.

⁵⁰² Sâbûnî, *Safvetü 't-Tefâsîr*, 4: 161; Zuhaylî, *Tefsîrû 'l-münîr*, 9: 266.

Hristiyanlar, Hz. İsa'yı beşer konumundan çıkartarak farklı cevherleri kendi benliğinde bulundurmak sûretiyle ulûhiyet atfetmişlerdir. Kureyşliler de Allah Rasûlü'ne aynı ithamla gelmişlerdir. Hz. Muhammed onlara göre mükemmel bir şahsiyetti ancak ilahlık yönü veya melek olmadığı için peygamber olarak kabul edilmemiştir.⁵⁰³

Peygamberlere yöneltilen suçlamalardan bir diğeri de ülkenin hâkimiyetine sahip olmak için dini araç olarak kullandıkları yönündedir. Kur'ân-ı Kerîm'de, peygamberlerin davet karşılığında herhangi bir ücret istemediklerinin tekraren bildirilmiş olması da Mekke liderleri ve zenginlerinin peygamberlik kurumunu mal ve makamları için bir tehdit unsuru olarak algıladıklarını göstermektedir.⁵⁰⁴ Hz. Nûh'un maruz kaldığı suçlamanın bir benzeri Hz. Muhammed'in hayatında da tespit edilmektedir. Şöyle ki Mekke'nin ileri gelenleri de Hz. Muhammed'e, davasından vazgeçmesine karşılık iktidarlık talebinde bulunmuşlardır.⁵⁰⁵

İbn İshak'tan rivâyet edildiğine göre, Hz. Hamza Müslüman olduktan sonraki dönemde İslam dinine mensup olanların sayısında artış olmuştur. Bu durum Mekkeli müşrikleri harekete geçirmiş ve bir gün Allah Rasûlü tek başına Mescid-i Haram'da otururken yanına Utbe b. Rebîa yaklaşarak bu dava uğruna mal istiyorsa mal vermeyi, şeref istiyorsa başlarına efendi yapmayı, krallık istiyorsa kral tahtına oturtmayı teklif etmiştir.⁵⁰⁶ Oysaki peygamberler, insanların hürriyetlerinin kısıtlanmasını önlemek ve mülklerinin gasp edilmesinin önüne geçerek toplumun yapısını tanzim etmek için gönderilmişlerdir.⁵⁰⁷

Bu ithamların ardından delilik veya cinlenmiş olmakla da suçlanan Hz. Nûh,⁵⁰⁸ Allah Teâla'ya niyaz ederek yardım talep etmiştir. Allah Teâla'da duasını kabul ederek gemiyi yapmasını emretmiştir. Arap müşriklerinin Hz. Muhammed'e karşı söz ve tutumları da aynı hususlarda olduğu için kıssanın anlatımında Hz. Nûh'a yöneltilen bu üç suçlama üzerinde durulmuştur.⁵⁰⁹ Peygamberlere karşı

⁵⁰³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5: 3448.

⁵⁰⁴ Derveze, *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*, 2: 173.

⁵⁰⁵ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, 3: 411.

⁵⁰⁶ İbn İshak, *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*, 271-272; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 1: 371.

⁵⁰⁷ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 9: 218.

⁵⁰⁸ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 23: 93.

⁵⁰⁹ Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 6: 99.

yapılan suçlamalar yapısal olarak müşrik olan milletlere aittir. Hz. Nûh ve Hz. Muhammed'in toplumu müşrik, her iki millet de peygamberin bir melek olmasını iddia etmektedirler ve her iki millet de peygamberini iktidarlık peşinde koşmakla itham etmişlerdir.⁵¹⁰

İnananların kurtuluşu ve zalimlerin su da boğuluşundan sonra Allah'a hamd edilmesinin emredilmesi, bu insanların ne derece kötü ve şer odaklı insanlar olduklarının bir göstergesidir.⁵¹¹

Hz. Nûh ve kavmi arasında esen soğuk rüzgârlar Mekke'de de cereyan etmekteydi. Hac dönemlerinde Allah Rasûlü İslam'ı tebliğ etmek için pek çok kabilenin bir arada bulunduğu panayırlara giderdi. Farklı kabilelerdeki insanlarla görüşür Allah'ın vahyinden kesitler okurdu ancak Ebu Leheb de boş durmayarak Hz. Peygamber'in yoluna taş koymak adına her türlü hileye başvururdu. Hz. Peygamber'in her şeye rağmen bu mücadelecî tavrının devam etmesinden dolayı Kureyşliler, risâletin ilk zamanlarından beri sürdürdükleri deli, büyücü gibi çirkin ithamlarına her zaman devam etmişlerdir.⁵¹² Bu anlamda Hz. Nûh'u zafere ulaştıran Allah Teâla, Müslümanları da benzer imtihanlardan geçirerek muzaffer kılacaktır.⁵¹³ Ancak "Nasıl olsa Allah bizi kurtarır" şeklindeki inanç, Müslümanlarda rahatlığa meyyal vermemeli aksine Hz. Nûh'un gemiyi yapması ve her türlü önlemi alması gibi, gayret hiçbir zaman elden bırakılmamalıdır.⁵¹⁴

Hz. Nûh'un hanımı ve bir oğlunun gemiye binmeye layık olmayanlardan olduğu bildirilmiştir.⁵¹⁵ Hz. Nûh'un kendi hanesi haricindeki yetmiş iki kişi⁵¹⁶, Allah Rasûlü'nün II. Akabe Biati'nda sözleştiği yetmiş iki kişilik⁵¹⁷ topluluğu çağırıştırılmaktadır. Kutub, Hz. Nûh'a iman edenlerle ilgili bir sayı belirtmese de dokuz yüz elli senelik davet sonunda on iki kişilik müminler kfilesinden

⁵¹⁰ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, 3: 444.

⁵¹¹ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 3: 413.

⁵¹² Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 173-176.

⁵¹³ Derveze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 4: 187.

⁵¹⁴ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 4: 21.

⁵¹⁵ Mukâtil, *Tefsîr-i kebir*, 2: 395.

⁵¹⁶ Zemahşerî, yarısı erkek yarısı kadın olmak üzere gemide toplam yetmiş sekiz kişi olduğunu nakletmiştir. Bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 5: 142.

⁵¹⁷ İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir* (Siyer), 189; Şiblî Nu'mânî, *Sîretü'n-nebî Son Peygamber Hz. Muhammed*, 180. Bazı rivâyetler de bu sayı yetmiş, yetmiş bir, yetmiş üç olarak da nakledilmiştir. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 106; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir* (Siyer), 189; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*, 423.

bahsetmiştir.⁵¹⁸ Bu da ya on iki kişiyle⁵¹⁹ yapılan I. Akabe Biati'nı ya da Medineli kabilelerin idaresini sağlayacak olan on iki nakibi⁵²⁰ akla getirmektedir. Ayrıca ilk Habeşistan'a hicretinde seksen kişiyle gemi vasıtasıyla gerçekleştiği rivâyetler arasındadır.⁵²¹

Hız. Nûh'un gemi yapımının ne kadarlık bir zaman dilimini kapsadığıyla ilgili farklı ihtimaller olmasına rağmen muteber olan görüş, iki sene kadar sürdüğü yönündedir.⁵²² Hız. Muhammed de Hız. Hatice ve Hız. Ebu Bekir'in vefatından sonra artan baskılara ilişkin olarak Mekke'de Müslümanlara güven ortamının kalmamasından dolayı risâletin onuncu yılında yeni bir yurt arayışına girmiştir. Bu da her iki peygamberin stratejik bir çalışma ve mücadele içinde bir şeyleri yürütme ve nihayetinde başarma gayretinde olduklarının bir göstergesidir.

Bu âyetler aslında bir anlamda da Müslümanları hicrete teşvik etmektedir. Çünkü Mekke'de, hicret etmektense dine olan samimiyyetsizliklerinden ötürü dinlerinden dönmeyi bile yeğlemiş insanlar da mevcuttu. Hatta kocaları hicret etse bile kâfir akrabalarına güvenerek Mekke'yi terk etmemekte ayak direten eşler vardı.⁵²³

Sonuç olarak Hız. Muhammed ile Medine'ye hicret edenler, Hız. Nûh ile gemiye binenlerle aynı yüreğe sahiptir. Geminin yoğun bir şekilde Mekke döneminde anlatılması, sanki Mekkelilere hitaben, gün gelecek onların gemiye bindikleri gibi sizler de Allah Rasûlü'nün kervanına katılarak esenliğe kavuşanlardan olacaksınız mesajı vermektedir. Gemi, sîret bağlamında hicreti simgelemektedir.⁵²⁴ Gemi dalgalar arasında bir batıp bir çıkarken nasıl ki Allah Teâlâ'nın koruması altındaydı, Hız. Peygamber ve Müslümanların da Mekke'den Medine'ye hicret ederken gönlü aynı mutmainlikteydi çünkü onlar biliyorlardı ki Allah'ın yardımı inananlarla birlikteydi.⁵²⁵ Geminin demir atmasıyla tarihte nasıl

⁵¹⁸ Kutub, *Fî Zılâli'l- Kur'ân*, 8: 195.

⁵¹⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 81; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr* (Siyer), 188; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf* Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti, 421-422.

⁵²⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, 2: 93-94; İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr* (Siyer), 191; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf* Hız. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti, 423.

⁵²¹ Taberî, *Târîhu't-Taberî*, 3: 100.

⁵²² Vehbi Efendi, *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 4: 1660.

⁵²³ Derveze, *Asru'n-nebi ve sîretü'r-resûl*, 2: 322, 324.

⁵²⁴ Küçük, *Besâiru'l-Kur'ân*, 9: 225.

⁵²⁵ Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri*, 2: 610.

ki yeni bir sayfa açıldıysa, yıllar sonra hicretle birlikte Müslümanlar için yine yeni bir sayfa açılacaktır.

2.1.4.9. A'râf Sûresi 59-64. Âyetler

A'râf Sûresi, Mushaf'ta yedinci sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Sâd Sûresi'nden sonra, Cin Sûresi'nden önce olmak üzere, kırkinci sırada yer almaktadır.⁵²⁶ Mevdûdî sûrenin, ele aldığı konuları ve anlatım biçimlerini dikkate alarak Mekke döneminin son zamanlarında nazil olduğunu bildirmiştir.⁵²⁷ Risâletin dokuzuncu ve onuncu yılları dolaylarında nazil olduğu görüşü de bunu destekler niteliktedir.⁵²⁸

Kur'an'ın genel üslûbuna bakıldığında, öncelikle Allah'ın kudretine işaret edilir, sonra Allah'ın varlığının delilleri gözler önüne serilir. Sonrasında kâfirlerin yerilmesinin aksine müminlerden övgüyle bahsedilir ve akıbetlerinin nice olacağı tasvir edilir. Bunların ardından da hatırlatma, nasihat ve uyarı sadesinde kıssalar zikredilir. İşte bu Kur'an'ın üslûbudur.⁵²⁹ Kıssa üzerindende bu âyet pasajı bu nizama bir misaldir.

“Andolsun ki Nûh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.(59) Kavminden ileri gelenler dediler ki: Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!(60) Dedi ki: “Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.(61) Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum.(62) (Allah'ın azabından) sakınıp da rahmete nail olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?”(63) Onu yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler.(64)”

⁵²⁶ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

⁵²⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'ân*, 2: 7.

⁵²⁸ Duman, *Beyânü 'l-hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 1: 305.

⁵²⁹ Derveze, *et-Tefsîrû 'l-hadîs*, 1: 497.

Hız. Nûh ilk olarak kavmini Allah Teâla'ya kulluk etmeye davet etmiştir. Bu da gösteriyor ki Nûh kavmi Allah'ın varlığından bi haber olup inanmayan, ibadet etmeyen bir millet değildi. Ancak inançlarında ve ibadetlerinde güçlü bir müşrik yapıya sahipti.⁵³⁰ Zira Allah'tan başka ilahınız yoktur âyeti de buna delildir. Kıssa üzerinden aktarılan bu diyalog Hz. Muhammed ve Kureyşliler arasında geçen diyalogun tezahürü mahiyetindedir.⁵³¹

Nûh kavmi, toplumda sınıf ve statü farkını belirgin bir şekilde ortaya çıkararak dini, siyasi ve ekonomik alanlarda ayrıştırıcı bir tavır sergiliyordu. Binaenaleyh bu coğrafya da ahlâksızlığın, kargaşanın ve zulmün yaşanılması kaçınılmaz bir haldir. İşte insanoğlu tam da bu durumdayken Hz. Nûh, kavmini ıslah etmek için elçilikle görevlendirilmiştir.⁵³² Aksi takdirde ya tufan günündeki azaba ya da kıyamet günündeki azaba duçar olacakları haber verilmiştir.⁵³³

Tenkitlerin ve haliyle en ağır ithamların peygamberlik kurumuna yapıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bir peygamberin en zor işi peygamberliğini kabul ettirmektir.⁵³⁴ Allah Rasûlü'ne karşı aynı şüpheyile yaklaşımları sadece Hz. Muhammed'in kavmine ait bir özellik olmayıp geçmiş milletlerin içinde bulunduğu durum da aynı minvalde olmuştur.⁵³⁵ Zira Hz. Nûh'un kavmiyle olan diyalogu Hz. Peygamber ve Mekke'li müşrikler arasındaki diyaloga çok benzemektedir.⁵³⁶ Mekke'nin son yılları olmasına karşın müşrikler hala Hz. Muhammed'in peygamberliğinden ve Kitabın İlâhi kaynaklı olduğundan şüphe etmekteydiler ki kıssa üzerinden bir cevap verilmiştir. Mevdûdî'nin, Hz. Muhammed ve kavmi arasında da aynı diyaloglar yaşandığı için 63. âyetin nazil olduğunu ifade etmesi de bu görüşü destekler niteliktedir.⁵³⁷

Yine kıssa üzerinden Hz. Nûh'un elçi olarak kavmine gönderildiği gibi yol gösterici bir rehberin Mekkelilere de gönderildiğine işaret edilerek adeta aklınızı

⁵³⁰ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 2: 48; *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, 384; Küçük, *Besâiru'l-Kur'an*, 5: 362; Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 2003, 7: 174.

⁵³¹ Câbirî, *Kur'an'a Giriş*, 342.

⁵³² Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2: 48.

⁵³³ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14: 155.

⁵³⁴ Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2: 542.

⁵³⁵ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 14: 152-153; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'an*, 2: 49; Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 5: 205.

⁵³⁶ Câbirî, *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 1: 288.

⁵³⁷ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, 2: 49.

başınıza alın ve öncekilerin düştüğü hataya sizler de düşmeyin manasına gelecek bir mesaj verilmektedir. Hatta Câbirî, “onları kurtardık”, “onları suda boğduk” ifadelerindeki geçmiş zaman kiplerini, şimdiki zaman şeklinde düşünüp A’râf Sûresi’ndeki “Nûh” ismi yerine “Muhammed” isminin rahatlıkla konulabileceğini ifade etmiştir.⁵³⁸

Hz. Nûh kıssasıyla ilgili Hac Sûresi’nde de Hz. Nûh da dâhil olmak üzere peygamberlerden bahsedilmektedir. Hac Sûresi’nin Ankebût Suresi’nden evvel nazil olduğunu tespit ettik ancak âyet pasajında Hz. Nûh’a ismen atıf yapılmıştır. Bu sebeple burada bir başlık altında bahsedilmeyecektir.

2.1.4.10. Ankebût Sûresi 14-15. Âyetler

Ankebût Sûresi, Mushaf’ta yirmi dokuzuncu sırada, dikkate aldığımız kronolojik tertipte Rûm Sûresi’nden sonra, Mutaaffifîn Sûresi’nden önce olmak üzere seksen beşinci sırada yer almaktadır.⁵³⁹ Derveze, sûrenin muhteva yönünden bir bütünlük içerisinde olduğundan tek seferde nazil olduğunu bildirmiştir.⁵⁴⁰ Ancak Ay, sûrenin muhtevasında farklı konular üzerinde durulmasından dolayı ayrı ayrı dönemlerde vahyedilmesinin daha muhtemel olduğunu ifade etmiştir.⁵⁴¹ Elmalılı, Mekke döneminin sonlarında hicretten evvel nazil olduğunu belirtmiştir.⁵⁴²

Sûrenin sonunda cihad kavramından bahsedilmiştir ki bununla karşılıklı olarak sıcak savaş değil, baskı ve zulüm karşısında Müslümanların şehirlerini terk etmesi kastedilmiş olabileceği⁵⁴³ ve bu minvalde müminlerin hicretinden mevzu bahis edilmiş olması, sûrenin bazı âyetlerinin Mekke’den Medine’ye hicretten evvel inmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir. Zeki Duman’a göre sûre, risâletin onuncu yılında tek seferde nazil olmuştur.⁵⁴⁴ Ali Küçük, hicretten evvel Mekke

⁵³⁸ Câbirî, *Kur’an’a Giriş*, 340.

⁵³⁹ Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 98-104.

⁵⁴⁰ Derveze, *et-Tefsîrü’l-hadîs*, 4: 342.

⁵⁴¹ Ay, *Kur’ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*, 212.

⁵⁴² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 5: 3761.

⁵⁴³ Duman, *Beyânü’l-hak Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 2: 561; Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, 10: 394.

⁵⁴⁴ Duman, *Beyânü’l-hak Kur’ân-ı Kerîm’in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*, 2: 561.

döneminin sonlarında⁵⁴⁵ Cabiri’de İkinci Akabe Biati’ndan sonra, Mekke’de inen son sûre olduğunu bildirmiştir.⁵⁴⁶

Sûrenin “İnsanlar, imtihandan geçirilmeden, sadece ‘İman ettik’ demeleriyle bırakılacaklarını mı sandılar?” (Ankebût 29/2) âyetinin, Mekke döneminin ilk yıllarında kâfirler tarafından işkence gören Ammar b. Yasir, Ayyaş b. Ebi Rebia, el-Velid b. el-Velid, Seleme b. Hişam hakkında nazil olduğu nakledilmiştir.⁵⁴⁷ Nitekim Ammar, Hz. Peygamber Darülerkam’da bulunduğu zaman ilk Müslüman olanlardandı. Çeşitli işkencelere maruz kalarak öldürülen annesi Sümeyye ve babası Yasir İslam’ın ilk şehitlerindendir.⁵⁴⁸ Bu bilgiler göz önüne alındığında uygulanan işkencelerin Habeşistan hicretinden önce vuku’ bulduğu sonucu çıkmaktadır. Ancak sûrenin birkaç pasaj halinde inmiş olabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulduğunda bazı âyetlerin Habeşistan’a hicretten evvel nazil olmuş olabileceği öne sürülmüş olsa da iman konusu hariç anne babaya itaatle ilgili olan sûrenin 8. âyeti, İsra Sûresi 23- 25. âyetlere atıf yaptığı için sûrenin nüzûl zamanını o kadar önceye götürmenin sağlıklı olmadığı da bildirilmiştir.⁵⁴⁹

“Andolsun ki biz Nûh’u kendi kavmine gönderdik de o bin yıldan elli yıl eksik bir süre onların arasında kaldı. Sonunda onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayiverdi.﴿14﴾ Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık.﴿15﴾”

Âyette Hz. Nûh’un dokuz yüz elli sene bıkmadan usanmadan kavmini Allah’a davet ederek peygamberlik görevini ifa etmesinden bahsedilmiştir. Bu âyetlerde, harcanan emeğin büyüklüğünü ortaya koymak adına çok uzun yıllar zorlu şartlar altında her türlü ötelenmeye maruz kalınarak yürütülen elçilik görevinin sonunda elde edilen neticenin asgari düzeyde olması gözler önüne serilmektedir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁵ Küçük, *Besâiru’l-Kur’ân*, 10: 394.

⁵⁴⁶ Câbirî, *Kur’an’a Giriş*, 354; *Fehmü’l Kur’an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur’an’ın Anlaşılır Tefsiri*, 2: 456.

⁵⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 16: 333-334.

⁵⁴⁸ Mustafa Fayda, “Ammâr b. Yâsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1991), 3: 75-76.

⁵⁴⁹ İslamoğlu, *Kur’an Sûrelerinin Kimliği*, 252.

⁵⁵⁰ Kutub, *Fî Zılâli’l- Kur’ân*, 11: 339.

Kureyşliler tarafından henüz on küsur yıldır zorluklara maruz bırakılan Müslümanlara, Hz. Nûh'un ve ona inananların hiçte azımsanmayacak bir süreçte dirençlerini kaybetmeyip inançları üzerinde sebat göstermeleri hatırlatılarak hem Allah Rasûlü'nün hem de ashabının yüreğini cesaretlendirmek ve ümitkar olmalarını sağlamak murad edilmiştir.⁵⁵¹ Çünkü Allah Rasûlü her fırsatta İslam'a davet ettikçe onlarda o mukabilde inkârlarında ısrar ediyorlardı. İbn Kesîr'e göre, Allah Teâla'nın Hz. Nûh'un tebliğ sürecini bildirmesindeki maksat Allah Rasûlü'nü teselli etmektir.⁵⁵² Bu âyetlerle, müşriklerin hezimete uğrayacağı, Hz. Peygamber ve beraberindekilerin galip gelecekleri haber verilmektedir.⁵⁵³

Zira her ne kadar Mekke döneminin son zamanları da olsa anlaşılan o ki imanın layıkıyla gönüllere yerleşmediği kimseler olduğu gibi, Kureyşlilerin baskılarına rağmen Allah Teâla'nın yardımının hala gelmemesini garipseyen kimseler de bulunmaktaydı. Muhetemelen bu âyet onlara hitap etmektedir.⁵⁵⁴

⁵⁵¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*, 2018, 5: 140; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 6: 267-268; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 25: 42; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, 4: 235; Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 4: 353; Câbirî, *Kur'an'a Giriş*, 354; Zuhaylî, *Tefsîrû'l-münîr*, 10: 493; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 6: 505; Havvâ, *el-Esâs fi't-tefsîr*, 11: 99; Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005), 14: 432.

⁵⁵² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm*, 6: 267.

⁵⁵³ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 18: 370.

⁵⁵⁴ Câbirî, *Kur'an'a Giriş*, 355; *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*, 2: 466.

SONUÇ

Kıssalar nazil oldukları dönemde muhataplara belli mesajlar vermektedir. Bu verilen mesajların kavranması için anlatılan hayatla yaşanan hayatın bir benzerliği olmalı ki kıssalar vermek istedikleri mesajı hakkıyla iletebilsin. Bu çalışmayla kıssalarla, nazil olduğu dönemde yaşanan olaylar ve atmosfer arasındaki ilişki ortaya çıkarılarak kıssaların, indiği döneme ışık tutabileceği anlaşılmış oldu.

Hız. Nûh kıssası muhataba haber verilirken bazı amaçlar gözetilmiştir. Bunlardan biri Hız. Muhammed'in peygamberliği ispat etmeye yöneliktir. Çünkü kıssaların gayb haberlerinden olduğu ve sadece Allah Teâla'nın bildirmesiyle bilinebileceği Kur'an âyetlerinde vurgulanmaktadır. Doğrudan muhataplar kıssayla ilgili birtakım bilgilere sahip olsalar da tam manasıyla kıssa detaylarına vakıf değillerdi. Bu eksik noktaların Hız. Peygamber tarafından haber verilmesi nübüvvetin kuvvetli delillerindendir. Yine Hız. Peygamber ve beraberindekilerin gönlünü mutmain kılmak, zorluklara karşı sabır göstermelerini sağlamak ve teselli etmek için pek çok kez inananların ve özellikle de inkârcıların akıbetleri bildirilmiştir. Bu şekilde inananlar ve inkârcılar arasındaki keskin çizgi ortaya konulmuştur. Çünkü bilinmektedir ki Hız. Muhammed'in maruz kaldığı eza ve cefanın benzerlerine yıllar önce Hız. Nûh da maruz kalmıştır.

Hız. Nûh kıssasıyla ilgili detaylar Mekke dönemiyle birlikte göz önünde bulundurulduğunda Mekke döneminin ilk yarısında daha çok tevhid olgusunu kabullendirmek için Hız. Nûh'un kavmini Allah'a davet etmesi, kavminin Hız. Nûh'a karşı sarf ettiği asılsız ithamlar, müşriklerin geç olmadan inkârda ayak diremekten vazgeçmeleri için inkârcıların sonunun nasıl olduğu gibi hususlar mevzu bahis edilirken Mekke döneminin ikinci yarısında ise Hız. Nûh ve müşrikler arasındaki hararetli tartışmalara, Hız. Nûh'un gemisi ve tufan olayının cereyan ettiği esnada yaşananlar, gemidekilerin kurtuluşu ve geride kalanların nasıl helak olduğu üzerinde bir yoğunlaşma söz konusudur.

Çalışmamızda Mekke dönemini davetin ilk dönemi, Habeşistan hicreti başladıktan sonraki dönem, boykot dönemi ve Mekke'nin son yılları şeklinde dört

döneme ayırdık. Bu tasnifte Hz. Nûh kıssasıyla ilgili detayların daha çok Mekke döneminin son yıllarında yaygınlaştığını tespit ettik. Çünkü hicretten evvel Hz. Peygamber ve beraberindekilerin gönül mutmainliğini sağlamak önem arz etmekteydi. Nitekim boykot uygulamasıyla Müslümanlar çok zorlu zamanlar geçirmiş ve devamında gelen yıllarda da Mekke, Müslümanlar için yaşanılmaz bir yer olmuştur. Bu dönemde nazil olan kıssa detaylarına bakıldığında daha çok Hz. Nûh'un gemisi ve tufan olayından bahsedilmesi, bu bağlamda da inananlar ve Hz. Nûh'u yalanlayanların akıbetlerinin gözler önüne serilmesiyle dönemin Müslümanları ve müşriklerine mesaj verilmektedir. Bu mesaj inananların, yurtlarını terk etmek pahasına da olsa hak yolda mücadele ettikleri davada başarılı olacakları, inkârcılarınsa inandıkları ve güvendikleri şey her ne olursa olsun kurtuluş noktasında kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı yönündedir.

Nûh kıssasının ve Hz. Muhammed'in sîretinin paralel bir şekilde okunmasıyla ulaştığımız sonuçlar şunlardır: Hz. Nûh'un kavmi putperest bir milleti hatta Ved, Yeuk, Yeğus, Nesr, Suva putlarının isimleri Nûh Sûresi'nde açıkça bildirilmiştir. Hz. Muhammed'in toplumu da putperest bir toplumdu hatta en büyük put olan ve herkesin ibadet ettiği Hubel putu başta olmak üzere Necm Sûresi'nde işaret edilen Lât, Menât ve Uzzâ (en-Necm 53/19-20) putlarının haricinde Mekke'de üç yüzden fazla putun mevcut olduğu rivayetler arasındadır. Yani her iki peygamberin de karşısında putperest ve zalim bir topluluk vardı.

Hz. Nûh hakkında Mekke döneminin ortalarına kadar nazil olan âyetlerin muhtevasında, genellikle kavmi tarafından yalanlandığından ve müşriklerin çirkin ithamlarından bahsedilmiştir. Çünkü Allah Rasûlü de davetin ilk dönemlerinde yoğun bir şekilde Mekkeli müşrikler tarafından yalancılıkla itham edilmiş, bu sebeple yalnız olmadığı, aynı muameleyi geçmiş peygamberlerden Hz. Nûh'un da yaşadığı haber verilerek Hz. Muhammed ve Müslümanların gönlünü teskin etmek amaçlanmıştır.

Bir diğer müşterek özellik ise her iki milletin de kendini üstün gören kibirli bir yapıya sahip olmalarıdır. Bunu, Nûh kavminin ileri gelenlerinin, Hz. Nûh'tan yanındaki güçsüz ve zayıf insanları kovmasını talep etmesinden anlayabilmekteyiz. Zira aynı durum Hz. Muhammed'in davetine müspet yanıt verenlere karşı da söz konusu olmuştur.

Her iki peygamber de daveti karşısında aynı suçlamalarla itham edilmiştir. Şöyleki sihirbazlıkla, delirmiş ve cinlenmiş olmakla suçlanmışlardır. Yine peygamberlerin bir melek kabilinden olması talepleri bile her iki millette de görülmektedir.

Hız. Nûh'un, davetini bütün gerekleriyle uzun yıllar sürdürdükten sonra kavminin kendisini öldürmekle tehdit etmelerine karşılık "Birleşin ve ne yapacaksınız yapın" diyerek meydan okuması çetin bir süreç içerisinde olan hatta vatan topraklarını terketmelerine yakın bir zaman kala Hız. Muhammed ve Müslümanların yalnızca Allah'a dayanıp güvenmeleri hususunda onları teşvik etmektedir.

Allah Teâla'nın Hız. Nûh'a gemiyi yapmasını emrettiği ve geminin yapılış sürecine ilişkin detaylar Mekke döneminin sonlarında haber verilmiştir. Çalışmamızda gemi yapımını kurtuluş için bir hazırlık olarak değerlendirdik. Bu hazırlık sürecini de sîret bağlamında Hız. Peygamber'in Yesrib'e hicretten evvel hazırlık mahiyetinde Mekke'nin son iki yılında gerçekleştirdiği Akabe biatlarıyla ilişkilendirdik.

Hız. Nûh nasıl ki kavmi tarafından öldürülmekle tehdit edilmişse, Hız. Muhammed için de Mekke döneminin son zamanlarında pek çok öldürme planı tasavvur edilmiş hatta bazıları bilfiil gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Nûh kıssasıyla bu öldürme girişimlerinin başarısız olacağı haber verilmektedir. Allah Teâla nasıl ki Hız. Nûh ve beraberindekilerin başka topraklarda çoğalarak yayılmalarını sağladıysa, Hız. Muhammed ve beraberindekileri de Mekkelilerin zulmünden kurtarıp bu dinin Medine'de yeşerip daha geniş coğrafyalara yayılmasını sağlayacaktır.

Hız. Nûh'un yıllarca sürdürdüğü tebliğ faaliyetinde artık sona yaklaşıldığında, inananlar ve inanmayanlar hakkında hüküm verilmiş olup Allah Teâla Hız. Nûh'a gemiyi yapmasını emretmiştir. Mekke döneminin son zamanlarında nazil olan âyetlerde de gemiden haber verilmesi adeta hicreti temsil eder niteliktedir. Çünkü bu bildirmeyle nasılkı Allah Teâla, Hız. Nûh ve beraberindekileri kurtardıysa, Müslümanları da Mekke'nin o baskıcı ortamından kurtarıp bu dinin kaim olacağının müjdesini vermektedir. Bu kesitler şunu ortaya çıkarmaktadır ki Kur'an Hız. Muhammed'in sîretine mutabık olarak nazil

olmuştur. Dönemin dini, içtimai, siyasi şartları dikkate alınarak mevcut toplum yapısı gözetilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abay, Muhammed. *Kur'ân Kıssaları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.
- Adam, Baki. "Tevrat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Aksan, Doğan. *Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi, 2006.
- Albayrak, Halis. *Tarihin İçinden Kur'an'ı Algılamak*. İstanbul: Şule Yayınları, 2016.
- Arslan, Ali. *Hulâsatü't-tefâsîr (Büyük Kur'ân Tefsiri)*. İstanbul: Arslan Yayınları, t.y.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân'da Peygamberler Tarihi*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, t.y.
- Ay, Mahmut. *Kur'ân Kıssalarını Sîret Bağlamında Okumak -Hz. Musa Kıssası Örneği-*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2003.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2004.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2005.
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2007.
- Belâzürî, Ebü'l- Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud el-. *Ensâbü'l-eşrâf Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hayatı ve Şahsiyeti*. Trc. Hikmet Akdemir. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. Trc. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1988.

- Bulut, Halil İbrahim. *Şîî-Sünnî Polemiğinde Ebu Tâlib ve Dinî Konumu*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazan. *Fıkhu's-siyre*. Trc. Atik Aydın. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2018.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü'l Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Hikmetli Kur'an'ın Anlaşılır Tefsiri*. Trc. Muhammed Coşkun. İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2017.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Kur'an'a Giriş*. Trc. Muhammed Coşkun. İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2013.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2018.
- Cevziyye, Muhammed İbn Kayyım. *Zâdü'l-me'âd*. Trc. Muzaffer Can. İstanbul: Cantaş Yayınları, 1990.
- Cezâirî, Ebubekir Câbir. *Eyserü't-tefâsir*. Trc. Salih Uçan - Ziya Eryılmaz - Vahdettin İnce - Ahmet Özdemir - Ali Keleş - Ahmet Varol. İstanbul: Miraç Yayınları, t.y.
- Coşkun, Muhammed. *Kur'an Yorumunda Sîret-Nüzûl İlişkisi*. İstanbul: Fikir Yayıncılık, 2014.
- Çonkor, Burhan. *Boykotun Bitiminden Hicrete Kadar Olan Dönemde İnen Surelerin Tahlili*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2015.
- Çonkor, Burhan. "Surelerin Belirli Dönemlere ve Olaylara İzâfesi". *Dini Araştırmalar Dergisi*. 19/48 (2016).
- Demir, Şehmus. *Mitoloji Kur'an Kıssaları ve Tarihi Gerçeklik*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.
- Demircan, Adnan. "Utbe b. Rebîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Derveze, Muhammed İzzet. *Asru'n-nebî ve sîretü'r-resûl*. Trc. Mehmet Yolcu. İstanbul: Ekin Yayınları, 1998.
- Derveze, Muhammed İzzet. *el-Kur'ânü'l-mecîd (Kur'an'ı Anlamada Usûl)*. Trc. Vahdettin İnce. İstanbul: Ekin Yayınları, 2017.
- Derveze, Muhammed İzzet. *et-Tefsîrü'l-hadîs*. Trc. Şaban Karataş - Ahmet Çelen - Mehmet Çelen. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.

- Duman, Zeki. *Beyânü'l-hak Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûl Sırasına Göre Tefsiri*. Ankara: Fecr Yayınları, 2008.
- Elik, Hasan - Coşkun, Muhammed. *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri Tevhit Mesajı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1970.
- Esra, Gözeler. *Kur'ân Ayetlerinin Tarihlendirilmesi Sorunu ve Kur'ân'a Kronolojik-Olgusal Bir Yaklaşım*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2009.
- Eyüpoğlu, Osman. *Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları, XI. Kur'an Sempozyumu*. Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
- Fayda, Mustafa. "Ammâr b. Yâsir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Fayda, Mustafa. "Fil Vak'ası". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Fayda, Mustafa. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Fayda, Mustafa. "Velîd b. Mugîre". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Fırlalı, Ethem Ruhi. "Dârünnedve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Gezer, Süleyman. *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Gökkır, Necmettin. *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.
- Görgün, Tahsin. *Kur'an Kıssaları'nın Neliği (Mahiyeti) Üzerine, IV. Kur'an Sempozyumu*. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Güler, Mehmet Nuri. *Kıssa ve Hukuk, IV. Kur'an Sempozyumu*. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Halefullah, Muhammed Ahmed. *Kur'ân'da Anlatım Sanatı: el-Fennü'l-kasasî*. Trc. Şaban Karataş. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Hamîdullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Trc. Mehmet Yazgan. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

- Havvâ, Saîd. *el-Esâs fi't-tefsîr*. Trc. M. Beşir Eryarsoy - Abdüsselam Arı. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1992.
- İbn Hişâm, Abdülmelik el-Himyârî. *es-Sîretü'n-nebeviyye*. Trc. Abdülvehhab Öztürk. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2016.
- İbn İshak, Muhammed. *Siyer-i İbn-i İshak Hz. Muhammed'in Hayatı*. Trc. Muhammed Hamidullah. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2012.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm*. Nşr. Sami b. Muhammed es-Selame. Riyad: Dâru Taybe, 1418/1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr (Siyer)*. Trc. Musa Kazım Yılmaz - Mahmut Polat. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- İsfahânî, Ebu'l Kâsım Râğıb. *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*. Trc. Yusuf Türker. İstanbul: Pınar Yayınları, 2018.
- İslâmoğlu, Mustafa. *Kur'an Sûrelerinin Kimliği*. İstanbul: Akabe Vakfı Yayınları, 2011.
- Kara, Mustafa. *Güncel Değeri Açısından Kur'an Kıssaları*. Samsun: Selâmet Yayınevi, 2011.
- Kara, Mustafa. "Kur'an Kıssalarında Konu ve Kapsam Merkezli Bir Analiz". *İslâmî İlimler Dergisi*. 9/1 (2009).
- Kara, Mustafa. "Kur'an Kıssalarını 'Hikâye' Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı". *Tefsir Araştırmaları Dergisi*. 2/1 (2018).
- Karaman, Hayrettin - Çağrıcı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2012.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Kıssa Terapisi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8/2 (2004).
- Kaya, Remzi. *Kur'an Kıssalarının Tefsir ve Teşri'deki Yeri, Kur'an ve Tefsir Araştırmaları-III*. İstanbul: İSAV, 2002.
- Kaya, Remzi. "Kur'an-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 11/2 (2002).
- Kılıç, Sadık. "Kur'an ve Hadislerde Temsil Anlatım Örnekleri". *İslâmî İlimler Dergisi*. 5/1 (2010).
- Korkmazgöz, Rıza. *Kur'an'da Tarih Algısı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2011.

- Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 2014.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*. Nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Kutub, Muhammed. *Kur'an Araştırmaları*. Trc. Bekir Karlığa - M. Beşir Eryarsoy. Bursa: Seriiye Kitabevi, 1997.
- Kutub, Seyyid. *et-Tasvîrü'l-fennî fî'l-Kur'âni'l-Kerîm (Kur'an'da Edebî Tasvir)*. Trc. Kamil M. Çetiner. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2017.
- Kutub, Seyyid. *Fî Zılâli'l-Kur'an*. Trc. Bekir Karlığa - Muhammed Emin Saraç - İsmail Hakkı Şengüler. İstanbul: Hikmet Yayınevi, t.y.
- Küçük, Ali. *Besâiru'l-Kur'an*. Konya: y.y., 2013.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Senetü'l-Hüzn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Küçükaşcı, Mustafa Sabri. "Tâif". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV Yayınları, 2010.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. Ed. Yusuf Şevki Yavuz. Trc. S. Kemal Sandıkçı. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. Ed. Yusuf Şevki Yavuz. Trc. İbrahim Tüfekçi. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*. Trc. Ahmet Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 2017.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'an*. Trc. Muhammed Han Kayanî - Yusuf Karaca - Nazife Şişman - İsmail Bosnalı - Ali Ünal - Hamdi Aktaş. İstanbul: İnsan Yayınları, t.y.
- Mukâtil, bin Süleymân. *Tefsîr-i kebir*. Nşr. Ahmed Ferîd. Beyrut: Dârü'l Kütübi'l İlmiyye, 1424/2003.
- Okuyan, Mehmet. *Çok Anlamlılık Bağlamında Kur'an-ı Kerîm Sözlüğü*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2019.
- Okuyan, Mehmet. *Kıssalar Ne söyler II/ Hz. Nûh*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018.
- Okuyan, Mehmet. "Kur'an'da Gizemli Bir Yolculuğun Kıssası". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. 13 (2004).

- Okuyan, Mehmet. “Kur’ân’da Kıssalar ve Yer Alma Gerekçeleri”. *Bilge Adamlar Düşünce Kültür Edebiyat Dergisi*. 34 (2013).
- Önkal, Ahmet. “Akabe Biatları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’an Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.
- Râzî, Fahreddin. *Mefâtîhu’l-gayb*. Beyrut. Dârü’l Fikr, 1401/1981.
- Sâbûnî, Muhammed Ali es-. *Safvetü’t-tefâsîr*. Trc. Sadrettin Gümüş - Nedim Yılmaz. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1992.
- Sağlam, Bahaeddin. *İlmi ve Edebi Yönleriyle Kur’an Kıssaları*. İstanbul: Tebliğ Yayınları, 1985.
- Saraç, Mehmet Ali Yekta. “Î’câz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Sarıçam, İbrahim. *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: DİB Yayınları, 2011.
- Sarıtaş, Murat. “Muhammed Ahmed Halefullah”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2016.
- Sayı, Ali. “Kur’an’da Kıssa Kavramı Üzerine”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (1995).
- Suyûtî, Celaleddin. *el-İtkân fî ulûmil-Kur’ân Muhtasar*. Trc. Ömer Kara. İstanbul: Ravza Yayınları, 1993.
- Sülün, Murat. “Makâm-ı Mahmûd Ayetine Farklı Bir Yaklaşım”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 50/2 (2009).
- Şengül, İdris. *Kur’ân Kıssaları Üzerine*. İzmir: Işık Yayınları, 1995.
- Şengül, İdris. “Kur’ân Kıssalarının Tarihî Değeri”. *Diyanet İlmî Dergi*. 32/4 (1996).
- Şengül, İdris. *Kur’an Mesajını Ulaştırmada Kıssaların Önemi, I. Kur’an Sempozyumu*. Ankara: Bilgi Vakfı Yayınları, 1994.
- Şiblî Nu’mânî, Mevlânâ. *Sîretü’n-nebî Son Peygamber Hiz. Muhammed*. Trc. Yusuf Karaca. İstanbul: İz Yayıncılık, 2014.
- Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur’ân Tefsiri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
- Şimşek, M. Sait. *Kur’an Kıssalarına Giriş*. Kardelen Yayınları, 2013.

- Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi (tahlil ve tenkit)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2014.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. Nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru Hecer li't-Tıbaa ve'n-Neşr, 1422/2001.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Târîhu't-Taberî*. Trc. M. Faruk Görtunca. İstanbul: Sağlam Yayınevi, t.y.
- Tay, Hekim. *Mekki Ayetler Çerçevesinde Mekke'de Sosyal Tabaka Davranışları*. Ankara Üniversitesi, 2013.
- Uzun, Nihat. *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Vehbi Efendi, Mehmed. *Hulâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. İstanbul: Üçdal Neşriyat, 1966.
- Yavuz, Ömer Faruk. "Kur'an'ın Temel Amaçlarının İfade Edilmesinde Bir Anlatım Tekniği Olarak 'Kıssa'nın Rolü". *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*. 6/1 (2009).
- Yıldırım, Suat. "Kurân-ı Kerîm'de Kıssalar". *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*. 3/1-2 (1979).
- Zemahşerî, Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*. Trc. Murat Sülün - Muhammed Coşkun - Ömer Çelik - Mehmet Erdoğan. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Zemahşerî, Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki't-tenzîl*. Trc. Ahmet Alim - Nedim Yılmaz - Mehmet Erdoğan - Adil Bebek. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2018.
- Zeyveli, Hikmet. "Kur'an Kıssaları". *İslâmî Araştırmalar Dergisi*. 9/1-2-3-4 (1996).
- Zuhaylî, Şeyh Vehbe Mustafa. *Tefsîrü'l-münîr*. Trc. Hamdi Arslan - Ahmet Efe - M. Beşir Eryarsoy - İbrahim Kutlay - Nurettin Yıldız. İstanbul: Bilimevi Yayıncılık, 2005.

EKLER

Ek-1: Nüzûl Sırasına Göre Tertip Olunmuş Hz. Osman Mushafındaki Sûreler

1	el- Alak	39	el- A'râf	77	el- Mülk
2	Nûn	40	el- Cinn	78	el- Hâkka
3	el- Müzzemmil	41	Yâsîn	79	el- Meâric
4	el- Müddessir	42	el- Furkân	80	en- Nebe
5	el- Fâtîha	43	Fâtır	81	en- Nâziât
6	el- Mesed	44	Meryem	82	el- İnfitâr
7	et- Tekvîr	45	Tâhâ	83	el- İnşikâk
8	el- A'lâ	46	el- Vâkıa	84	er- Rûm
9	el- Leyl	47	eş- Şu'arâ	85	el- Ankebût
10	el- Fecr	48	en- Neml	86	el- Mutaaffîfîn
11	ed- Duhâ	49	el- Kasas	87	el- Bakara
12	eş- Şerh	50	el- İsrâ	88	el- Enfâl
13	el- Asr	51	Yûnus	89	Âl-i İmrân
14	el- Âdiyât	52	Hûd	90	el- Ahzâb
15	el- Kevser	53	Yûsuf	91	el- Mümteherine
16	et- Tekâsur	54	el- Hicr	92	en- Nisâ
17	el- Mâûn	55	el- En'âm	93	ez- Zelzele
18	el- Kâfirûn	56	es- Saffât	94	el- Hadîd
19	el- Fîl	57	Lokmân	95	Muhammed
20	el- Felak	58	Sebe'	96	er- Ra'd
21	en- Nâs	59	ez- Zumer	97	er- Rahmân
22	el- İhlâs	60	Gâfir	98	el- İnsân
23	en- Necm	61	Fussilet	99	et- Talâk
24	Abese	62	eş- Şûrâ	100	el- Beyyine
25	el- Kadr	63	ez- Zuhurf	101	el- Haşr
26	eş- Şems	64	ed- Duhân	102	en- Nûr
27	el- Burûc	65	el- Câsiye	103	el- Hacc
28	et- Tîn	66	el- Ahkâf	104	el- Munâfikûn
29	Kureyş	67	ez- Zâriyât	105	el- Mücâdele
30	el- Kâria	68	el- Gâşiye	106	el- Hucurât
31	el- Kıyâme	69	el- Kehf	107	et- Tahrîm
32	el- Hûmeze	70	en- Nahl	108	et- Tegâbun
33	el- Murselât	71	Nûh	109	es- Saff
34	Kâf	72	İbrâhîm	110	el- Cum'a
35	el- Beled	73	el- Enbiyâ	111	el- Feth
36	et- Târık	74	el- Mü'mimûn	112	el- Mâide
37	el- Kamer	75	es- Secde	113	et- Tevbe
38	Sâd	76	et- Tûr	114	en- Nasr

ÖZ GEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Zekiye Sena KÜÇÜKVAR		
Doğum Yeri ve Yılı	Rize - 1993		
Medeni Durumu	Bekâr		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce (orta seviye) Arapça (orta seviye)		
Öğrenim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lisans	2011	2016	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Yüksek Lisans	2016	2019	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doktora			
Çalıştığı Kurum (/lar)		Başlama - Ayrılma Yılı	
1.			
2.			
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar			
Aldığı Ödüller			
Diğer			
İletişim (eposta)	ssenaa5313@gmail.com		